

LENGYEL LAURA
ELBESZÉLÉSEK

TARTALOM

A vidám fiu
A nevelő
Emberek
Hódy Tamás temetése
A család
Mari
Ifjuság
A költő ideálja
Az áldozat
Két asszony
Őszi szél
Egy megmentett lélek
A nagymama
Tamássy Ferenc regénye
Fehér liliom
Egy régi sir
Az illúzió

A vidám fiu.

I.

Önök bizonyára mindnyájan ismerték a kis Bodon Pált. Sápadt, vértelen, keskeny, kis arcát mindenütt ott mutogatták, a hol az emberek tolongtak, lármáztak, kacagtak; szóval, a hol valami kis mulatságra volt kilátás. A tiz éves, sápadt fiut néha egy csodálatosan szép, fekete asszonynyal látták; ez a hatalmas, büszke szépség volt az édesanyja. Máskor meg egy imponáló tekintetű, császárszakállas ur vezette kezénél fogva. A hordárok és bérkocsisok mindenütt lekapták előtte kalapjukat és Pali, a ki alapjában véve blazirt volt, mint egy negyven éves francia márki, ilyenkor mindig megjegyezte:

- Látod, papa, ez a dolog igazán érthetetlen előttem! A szegény emberek mindig tisztelik a gazdagokat, pedig a gazdagok semmit sem adnak nekik, csak éppen megengedik, hogy bámulják őket. Miért hajlonganak ezek az emberek itt előtted? Te mindig az inasokat küldöd el, ha valami üzeni valód van és sohasem ülsz bérkocsira.

Bodon Károly elkomorodott, nem szerette, ha fia ilyen gondolatokkal foglalkozik. Ez idő szerint őt tartották Magyarország leghízegebb emberének s a fiának forradalmi gondolatai kissé nyugtalanították.

- Te még kis gyermek vagy, édes fiam, de ha majd meg fogsz nőni...

Pali udvariasan, de végtelenül fáradt s unott arccal vágott közbe:

- Tudom, papa, hát akkor várjunk... Én ráérek, igaz, hogy kissé nehezen nővök, az osztályban a fiuk mind nagyobbak egy fejjel, mint én.

Bodon Károly elsápadt. Ez az egy dolog volt, a mi a hatalmas pénzembert kiforgatta nyugalomból. Valami földöntúli, fölfoghatatlan nagy érzéssel imádta egyetlen gyermekét. Nem apja, de rabszolgája volt ennek a kis vézna testnek, mely szemlátomást, napról-napra, sorvadt ott abban a fényes palotában.

- Talán fáradt vagy? - kérdezte és aggódva hajolt a fiu szőke feje fölé. - Ne ülnénk kocsiba?

És mosolyogva tette hozzá:

- Akkor legalább nem fog bántani, hogy ingyen köszönnek a szegény bérkocsisok.

A fiu azonban, mintha nem hallotta volna apja kedveskedését, unottan, fáradtan mondta:

- A mint akarod, papa... Nekem mindegy... Minden mindegy...

- Valamit csinálnunk kell, - mondta Bodon Károly a feleségének este.

- De mit, de mit?

A hatalmas, szép asszony össze volt törve és remegett egész testében, hiszen Paliról volt szó.

- Talán utazni mennénk? - mondta pár pillanat múlva a férj.

- Tavalgy egész évben a világot jártuk vele, hiszen emlékezhetik.

- A jég, a kocsizás, a társaság?...

Az asszony csak kezével legyintett és a férj szomorúan lehajtotta fejét.

- Az ön kötelessége, hogy segítsen rajtunk, - mondta Bodon Károly háziorvosuknak, a hirneves, simamodoru, elegáns professzornak. Durván, keményen, követelően beszélt. A nagy lelki izgalomban lefoszlott róla az a sok hazugság, a mi a modern civilizáció és a jótársaságban való forgás közt ragadt reá s íme annak mutatkozott, a mi alapjában volt: önzőnek, erőszakosnak, hatalmasnak; ki hozzá volt szokva, hogy mindent megvegyen pénzért, a mit csak megkíván. Milyen gaz kajánság a sorstól, hogy életének legforróbb, leghőbb vágyával szemben tehetetlenül, lecsüggesztett karokkal kell állnia. Kivánt-e valamit valaha oly forrón, mint egyetlen gyermeke halvány arcára egy kis pirosságot, egyetlen gyermeke ajakára egy édes, derült mosolyt varázsolni?!

A szép asszony kissé restelte férje durvaságát és enyhíteni akarta valamivel a kínos jelenetet.

- A fiu valósággal melankólikus, tanár ur, - mondta halkan, kezét összekulcsolva.

A professzor hideg arcáról egy pillanatra sem tűnt el az udvarias mosoly.

- Még ha egyenesen engem vonnak felelősségre a gyermek állapotáért, akkor sem teszek egyebet, minthogy némán meghajlok a szemrehányó szavak sulya előtt. Bánatba merült szülőkkel sohasem szoktam vitatkozni, önöknek, ha bánatra nem is, de aggodalomra mindenesetre van okuk.

Hallgatott egy percre, aztán folytatta:

- Nem is tudom, hogyan kezdjek ennek a különös dolognak a magyarázatába. A mi önt illeti, Bodon ur, megmondhatom, - mert hiszen ön maga sem szokta titkolni, - tisztán a maga erejéből, a maga energiája, talentuma, fizikai és lelki munkásságának árán vivta ki ezt a szédítő polcot, a melyen ma áll. Ereje megtízszereződött a sulyos és kemény csatákban, minden tulzás nélkül állithatom, hogy az ön szervezete ma is husz esztendő. A mi pedig a nagyságos asszonyt illeti, ő egy boldogabb kornak véletlenül közénk tévedt gyermeke. Nem szokásom sem a bókolás, sem a hazugság, de ilyen abszolút tökéletességű asszonyok, a mi degenerált időnkben csak ritkán születnek. A kis Pali, szerencsétlenségére, már a mi időnk gyermeke. Meg vagyok róla győződve, hogy nem leli életének a célját. Ezt persze bajos megkeresni a számára. Gyermekek, asszony, férfi, mind-mind magában kell, hogy ráakadjon. Ezt a kétségbeejtő tétovázást, ezt a bűnre, vagy öngyilkosságra vezető határozatlanságot mostanában sok fiatal léleknél látom, de...

- Nem tud segíteni rajta?

A professzor megrázta fejét.

- Én nem. Hanem keressenek mellé játszópajtásnak valami szegény, jókedvű, ügyes, kis fiút, lehetőleg messze vidékről, faluról... Talán egy egészséges, vidám lélek meggyógyítja a fiukat.

- De ha nem tudja meggyógyítani? - tűnődött Bodon ur.

- Meg fogjuk próbálni! - határozta az asszony.

Igy került be Sámy János a Bodon-palotába.

II.

Egy tiszaháti, kis faluból hozták föl. Valami szegény kálvinista papnak a hetedik gyermeke volt. Kerekfejű, barnapiros arcú, tüzes szemű magyar gyerek. Az ajka vérpiros és édesen, szeretetreméltóan dacos. Csodálatosképpen a szeme mindig nevetett, az ajka meg makacsan és keményen simult egymásra. Ha Budapest utcáin végigment, mindenki utána fordult: ejnye be csinos, furcsa gyerek! Mindenféle jelzõt sorra próbáltak, csak egy nem jutott eszükbe, hogy a kis Sámý János a legtipikusabb és legtisztább magyar arc, melyet ma már csak lent, a magyar Alföldön, a fehérre meszelt, vöröscserepes házakban lehet találni.

A kis fiut idegennek, különösnek találták, de nagyon megszerették. Össze-vissza két évvel volt idősebb, mint Bodon Pál, de zömök, erős termete után ítélve, mindenki tizenöt évesnek tartotta. Nem látszott rajta sem félénkség, sem elfogultság, egy kicsit szomorú volt, de ezt is titkolni igyekezett.

Bodonné megcsókolta a homlokát:

- Édes jó gyermekem, legyen kedves a mi kis Palinkhoz, s mi nagyon fogjuk szeretni magát.

Pali figyelmesen, gúnyos mosolylyal nézte az idegen fiut, a kit azért hoztak föl Pestre, hogy őt mulattassa. No lássuk, mint fog hozzákezdeni!

Nem volt rossz-szívű, de leplezetlen kárörömmel várta, hogy mit fog csinálni az idegen fiu.

A kezdet nagyon rosszul sikerült. Sámý János fölült ágyában és sóhajtozni kezdett:

- Mi bajod? - kérdezte Pali csodálkozva.

- Semmi, - felelt a falusi fiu, de gyanusan fojtott volt a hangja.

- Hogyis ne! Hiszen te sirsz!

Nagyon különösnek találta, hogy a gyermek, kit az ő vidámitására hoznak föl, mindjárt az első este pityergésen kezd. Annyira elcsodálkozott, hogy odaült az idegen fiu ágyának szélére.

Sámý Jánosnak csakugyan könny ragyogott a szemében és Pali kedveskedve simogatta meg karját.

- Bántott valaki? Nekem megmondhatod.

- Nem bántott senki.

Pali gyorsan odabujt János mellé az ágyba és gyöngéden meglökte könyökével az idegen fiu oldalát.

- Látod, milyen számár vagy! Ha akarnád, én jóbarátod lennék. No!...

Egészen fölizgatta a faggatás. Ha Bodonék e pillanatban látják, semmiesetre sem ismerik meg benne a mindig unatkozó, mindig egykedvű Palit.

Jancsi végre is kibökte:

- Arra gondoltam, hogy odahaza most mondja el az esti imádságot az édesapám. Édesanyám meg Piroska ott ül az asztalnál és...

Elfult a hangja. Pali szeretettel simogatta:

- No-no, azért ne sirj, azért nem kell sirni.

Kedvesen, ügyesen, élénken kezdett beszélgetni az idegen fiuval, mintha őt fogadták volna föl annak a mulattatására.

- Az én apám is jó ember. Az anyám pedig máris szeret téged. Én is szeretlek. Igaz, eleinte dühös voltam, azt hittem, hogy egész nap vigyorogni fogsz. Az olyan utálatos! Egyszer, mikor Norvégiában utaztunk, a hajón volt egy matróz, olyan hangosan és durván kacagott, hogy én mindig bedugtam a fületem.

Sámy János letörölte könnyeit.

- Te már utaztál hajón?

- Te még nem?

- Nem, én még csak Debrecenben voltam, egy vásáron. Oda vasuton kell menni. De ha nagy leszek és pénzem lesz, mindig utazni fogok.

Pali megvetőleg legyintett kezével.

- Hadd el, olyan unalmas.

- Unalmas?! Ha nekem pénzem lesz, veszek egy hajót, magam leszek a kapitánya. A vitorlákat fölvonjuk, a szél zúg, a tenger hullámszik, jön a vihar! Én nyugodtan ott fogok állni a hajó földézetén. Keresztbe fonom a karomat és harsány hangon kiáltom: a mentőcsónakokat el kell oldozni! Először a gyerekek és az asszonyok szálljanak be, aztán a többi utas, végre a matrózok. Utoljára maradok én! Nyugodt, lassu, határozott léptekkel hagyom el a hajót. A csónakba fölshállok és tisztelgek a süljedő roncsnak, mig csak el nem nyeli a tenger, azután - Palinak kigyult az arca:

- Persze, jó is lenne! Csakhogy nem minden hajó süljed ám el!

- Az enyém el fog süljedni, én biztosan tudom.

Pali pár pillanatig habozott, aztán közelebb hajolt Jánoshoz:

- Vigyél engem is magaddal!

- Mindenesetre, - bölintott János komolyan. - Azt hiszem, hogy a kormányosi állást igen jól be tudnád tölteni. A kormányosnak majdnem olyan fontos szerepe van hajón, mint magának a kapitánynak. Mert, látod, mi hajótöröttek, a mentőcsónakkal tovább evezünk. Élelmiszert természetesen keveset vihetünk magunkkal. Harmadnapra kifogy minden, csak három darab kétszersült és egy üveg rum marad meg, ezt kiosztjuk a nők és a gyermekek között.

Pali fejét rázta:

- Minek a nőknek és gyermekeknek rum?

Jánost szemmeláthatólag bosszantotta az ellenkezés.

- Hajótörés után nem szabad finyáskodni senkinek, értetted? Különben is a kapitánynak ilyenkor föltétlen joga van mindenkit föbelövetni, a ki nem engedelmeskedik.

- No, hiszen nem azért mondtam, - védekezett Pali.

- Kérlek, itt nem lehet finyáskodni, locsogni, fecsegni! A legénység már nagyon éhes. Sorsot huznak, hogy a kinek neve kijön, azt fölkoncolják és megeszik. Egy ártatlan kis gyermeknek kell a kalapba nyulni s a szerencsétlen, tulajdon édesapja nevét huzza ki.

- Irtózatos, - mondta Pali és elrejtette arcát a párnába.

János büszkén fölemelte a fejét:

- Csak légy nyugodt! Én kirántom harminckétlövetű revolveremet...

- A revolver csak tizenkétlövetű lehet.

- Az enyém harminckétgolyós lesz és punktum! Kirántom és így szólok: „A ki meg mer mozdulni, az halál fia!” A legénység morog, de engedelmeskedik. E pillanatban a kormányos...

- Már mint én, - vágott közbe csillogó szemmel Pali.

- Igen, te! Te elkiáltod magad: „Föld, föld!” Mi mindnyájan kikötünk egy szigeten, ott bőven találunk ennivalót. Fájdalom, alig pihenhetünk egy óráig, már megrohannak bennünket a bennszülöttek, az emberevő pápuák...

- Mi legyőzzük őket.

- Kevés harc után hatalmunkba ejtjük a törzsfőnököt, *Véres Kéz*-t.

- És fölkoncoljuk?

- A legénység föl akarja koncolni, én azonban megkegyelmezek neki, de csak úgy, ha istenük, a nagy *Hulu* előtt, megesküszik, hogy soha többé nem esznek emberhúst és nem bántják a hajótörötteket. Ezután a bennszülöttek segítségével egy hajót készítünk magunknak és elindulunk az északi sark felé.

Palinak újra kétségei voltak.

- De vajjon meg tudják-e csinálni majd a hajónkat? Ehhez sok szerszám kell, ilyesmit nem találunk a bennszülötteknél.

- A ki nem bizik bennem, az maradjon itthon, - mondta János gőgösen.

- No-no, azért ne haragudjál, hiszen én bízom, csak szeretném tudni, láttál-e már hajót?

- Nem én, nem láttam soha, de azért csak bizd reám a dolgot. Az északi sarknál majd meg fogunk akadni és korcsolyán megyünk tovább.

- Hagyd békét a korcsolyázásnak, az olyan unalmas. Mindennap ki kell mennem a miszszel a Városligetbe, már az életemet is meguntam miatta.

- Nekem van egy fakorcsolyám, magam csináltam. Aztán repülök, repülök, hogy belekábul a fejem. Aztán, gondold el, az északi sarknál szembe jön velem egy jegesmedve, leteper. Én odakiáltok neked: „Lőjj közénk, pajtás, inkább a te golyódtól akarok meghalni, mintsem ez a vadállat tépjen szét!” Te célozol -

- És a jegesmedve szívéen megy keresztül a golyó, ugy-e, János? Neked nem lesz semmi bajod.

- Nem lesz, ha vigyázol. Csak arra ügyelj, hogy izgatott ne légy és a kezed ne reszkessen, akkor mindennek vége.

- Ügyelni fogok! Milyen kár, hogy a városligeti tavon nincsenek jegesmedvék.

- Az nem tesz semmit. Itt jól begyakoroljuk magunkat a korcsolyázásba, aztán teljesen föl-készülve indulunk az északi sark felé. De előbb kimegyünk a városba is. Itt Budapesten olyan sok szépet lát az ember.

- Hiszen te még nem jártál soha Budapesten.

- Nem, de azért tudom én, itt van a Lánchid...

Pali nem tudta elképzelni, hogy mi nézni való lehet a lánchidon?

- Igen, meg a Duna-part! Aztán Buda! Aztán megnézem a királyi palotát, talán megláthatom a királyt is...

- A király Bécsben lakik, - magyarázta Pali.

János mintha elkedvetlenedett volna egy percre.

- Aztán kimegyünk az Andrássy-uton a Városligetbe.

Pali bámulva nézte barátját.

- Te, én mind ismerem ezeket a helyeket és soha semmi szépet nem látok rajtuk.

- Mert nem nézted meg őket jól! Látod, te vademberekkel sem találkoztál a tengeri uton.

- Igaz, - hagyta helyben szomoruan Pali, - de talán ha veled megyek...

Erősen átölelte barátja nyakát, mintha többé el sem akarná ereszteni maga mellől ezt a vidám, tüzes, csapongó lelket. Ő, a ki mindent ismert, mindent látott, mindent megunt, ennek a fiúnak naiv, tapasztalatlan, romantikusan csapongó lelkén keresztül nézve, újra szépnek, derültnek, édesnek látta a világot és az életet.

A nevelő.

A fiatal képviselő egy diszkrét ásitást nyomott el, aztán így morfondírozott magában:

- A barátság nem éppen olcsó dolog. Azt mondják, hogy az asszonyok csak szeretőiket gyötrik és tessék, mit csinál velem ez a Semseyné!... Azon a réven, hogy jó pajtások vagyunk, most minden zsúrját végig kell robotolnom.

Azon gondolkozott, hogy a kártyaszobán keresztül hirtelen elillan. Semseyné össze fogja szidni, de inkább egy kis égháboru, mint hogy itt tovább örölje az unalom.

Már éppen belekezdett tervének végrehajtásába, mikor a főajtó hirtelen kinyílt, egy magas, karcsu, fekete asszony lépett be a szalonba. Öry László rajta felejtette a tekintetét:

- Tessék! Végre egy asszony, a ki tud öltözködni... Vajjon ki lehet?...

Az asszony, kit szemügyre vett, nem tartozott az ugynevezett szépségek közé. Olyan arca volt, melyet az egyik ember elragadónak talál, a másik közömbösen megy tovább s még a csinos-ságot sem bírja konstatálni. Magastermetű, fekete asszony volt. Domboru, kissé férfias homlokából egészen kifésülte a haját s ez egy kicsit rideggé tette az arcát. Egyáltalában sokkal több értelem volt az arcán, mint érzés. Sötétbarna szemében állandóan egy kis fölényes malícia csillogott. És mégis finom, lágy ajka, kedves kis álla azt az impressziót keltette az emberben, hogy nem lehet lelketlen és üresszívű teremtés. Öry figyelmesen nézte ezt a különös, érdekes arcot s egyre izgatottabb lett. Még habozott egypár percig, de a mint az asszony megszólalt, nem lehetett kétsége többé: ilyen dallamos, mély, csengő hangja, csak egy nőnek van a világon.

- Tessék! - mondta magában, - a véletlenségről mindig azt hittem, hogy a dráma- és regény-írók fix fizetéssel állandóan szerződtették. De úgy látszik, a véletlenség most foglalkozás nélkül van és velem üzi kis játékait...

A háziasszony most hirtelen feléje fordult, mint a zsúr férfidisze felé:

- Kedves Öry, bemutatom magát az én legkedvesebb barátnőmnek, Schultz Ferencnének.

Azzal egyedül hagyta őket, mert új vendégei érkeztek. Az asszony mosolyogva nyújtotta fehérkeztyűs kezét Örynek s egy átható, biztos pillantással mérte végig. Így szokta rendszeren megnézni az embereket, rögtön el is döntvén magában, hogy mennyit érnek és mit várhat tőlük.

Öry, míg egy pálmabokor mellé vezette az asszonyt, hirtelen így szólt:

- Tudja, nagyságos asszonyom, hogy mi régi ismerősök vagyunk?

- Kedves Öry, maga udvariatlan. Egy asszonynak soha sincsenek régi ismerősei.

- Igaza van. De a boldogság mindig szép multnak tűnik föl az ember előtt, - ha egyáltalában elmúlt.

Az asszony mosolyogva, kissé gunyosan nézett reá:

- Ne ijesszen meg. Ha így folytatja, azt hiszem, szerelmes volt belém, s ez igazán nagyon bántana.

- Miért?

- Mert én sem az arcára, sem a nevére nem emlékezem a multból. Ez a rossz memória pedig mindenesetre sértő lehet önre nézve.

- Éppenséggel nem, sőt természetesnek találom.

- Ugyan? Kíváncsivá tesz.

- Ön most a zsurbeli, báli, fürdői ismeretségek emlékei közt keresi az én arcomat. Ne fárassza magát, nem fogja megtalálni.

- Természetes. Mindjárt láttam, hogy ön regényes hajlandóságu ember. Nem mentette meg valaha az életemet? Nem huzott ki az árból? Nem rohant ki velem a tűzből? Nem állította meg megvadult paripáimat?

- Ne gunyolódjék. Ennél mind nagyobb áldozatot hoztam önért.

- Ismeretlenül?

- Mondjuk, ismeretlenül. Mert maga akkor sem vett észre, mikor ott látott mindennap a szeme előtt.

- Érdekes! De nem magyarázná meg?

- Azonnal, csak egy kis türelmet kérek. Nem követek el udvariatlanságot, ha arra kérem, hogy legyen szives visszaemlékezni tizenöt esztendőre?

Az asszony elkacagta magát.

- Nem. Erre még szabad kérnie. Figyelmeztetem, hogy ez a végső terminus, a meddig a memóriám terjed.

- Nos tehát, a mi ismeretségünk tizenöt évről datálódik. Ebben az időben egy hosszú, nyurga, sovány fiu volt a házuknál mint nevelő. Ha reá nem is, lehetetlen nyakkendőire mindenesetre emlékezni fog.

Az asszony hirtelen szembe fordult Öryvel:

- Hogyan, ön?...

- Igen, én voltam. Ne mentegesse magát, nagyságos asszonyom. Természetesnek találom, hogy nem ismert meg, sőt hizelgésnek veszem. Abban az időben nagyon nevetséges figura lehettem.

- Ugyan ne beszéljen ilyen bolondokat. Nem ismertem meg, mert tizenöt év nagy idő. Azonfölül meg az öcsém nagyon haszontalan fiu volt. Minden hónapban elnyűtt átlag egy-két nevelőt. Ezek a szegény mártírok egyre-másra változtak nálunk.

- Ismétlem, ne mentegesse magát. Én természetesnek találom, hogy nem ismert meg. Viszont ön sem csodálkozhat rajta, ha az első pillanatban tudtam, kivel állok szemben.

Az asszony nem lett volna asszony, ha meg nem kérdi:

- Nem változtam meg nagyon?

- Az imént már megadtam a feleletet, mikor az első pillanatban fölismertem.

- Azóta nem látott?

- Nem. Kerültem magát.

- Csak nem volt szerelmes belém?

- De igen. Most már megmondhatom, mert tizenöt év: egy örökkévalóság. Azonkívül meg oly nevetséges...

- Mi? Hogy engem szeretni tudott?

- Nem. Hanem a szerelmem története. Képzelden el egy huszéves, nyurga jogászt, a ki az özvegy falusi kántortanítóné házából kerül be az önök nádor-utcai palotájába. Ugy éreztem, hogy száz kezem van és a meglevő kettővel nem tudtam mit csinálni. Azok a képtelen ruhák és még a falusi boltban vásárolt nyakkendők. Nem tudtam ülni, nem tudtam állni, nem tudtam beszélni rendesen és verseket irtam a maga szépségéről és jóságáról.

- Miért csufolódik saját magával? Jól tette. Nem volt rossz izlése.

- Persze, hogy nem volt. De akkor nem tudtam ilyen tréfásan venni a dolgot. Istenem, mennyire tud az ember szenvedni huszéves korában! Néha elhatároztam, hogy magáért teszek valamit! Hős szerettem volna lenni, mondjuk tábornok, - de fiatal tábornok, - ki hadakat ver és asszonyokat hódít, aztán dicsőségem zenitjén, minden diadalomat a maga lába elé rakni. - De ha aztán beláttam, hogy milyen ostoba és éretlen az én ábrándozásom, sirva furtam fejem esténként a párnába. Olyan tűz lobogott bennem, hogy a világot föl tudtam volna gyujtani. Bár nevetséges, ostoba, éretlen, huszéves gyermek voltam, szavamra mondom, hogy többet értem, mint ma, harmincötéves koromban.

- Miért mondja ezt?

- Mert ma már megvénült a szívem. És ha föl-fölpezsöl is egy kis időre, rögtön eszembe jut, hogy a szerelem is olyan, mint minden más dolog, a hogy jött, el is mulik. És nevetséges volna egy nőért a gyötrelmek gyötrelmét elszenvedni, mikor a világ telve van asszonyokkal, szőkékkel, barnákkal, tartózkodókkal és szenvedélyesekkel, a mi végeredményében mindegy...

- Igazat kell adnom magának. Nem ismertem ugyan akkor, de mostani beszédjéből látom, hogy csakugyan többet ért huszéves korában.

- Ugy van, asszonyom, és azért szívesebben is beszélek arról az időről. Maga észre sem vett, meg sem látott engem. Nagyon jól emlékszem, hogy soha, még csak véletlenségből sem, tévedt reám a tekintete. Az ebédnél és vacsoránál olyan büszkén, olyan méltóságteljesen ült az asztalnál. Gyönyörűen kezelte a kést meg a villát, ilyesmit nem látni a római katolikus kántortanító házában. De különben azóta sok minden történt velem, de olyan szépen enni még nem láttam senkit, mint a hogy ön evett, asszonyom.

- Éppen csak ezt tartotta meg rólam emlékezetében?

- Ne kicsinyelje az én emlékeimet. Nem akarom önnek elismételni, - a mit tükre ugyis mindennap elmond, - hogy szép. De én nem is ezért szerettem meg. Ha mint szegény varróleánnyal találkozom, nem tudom, hogy... Ámbár ostobaság erről beszélni, ön mindenképpen imádandó.

Az asszony keményen végignézett rajta, Őry meghajtotta magát:

- A multról beszélek, asszonyom.

Aztán a régi, könnyed hangon folytatta:

- Ön volt az első urileány, a kit láttam. Elkábitott eleganciája, hideg, büszke arca, merész fejtartása és ruháinak kábitó szépsége. Tudja, ott lent a falun csak kövér, pirosarcu, durva, vöröskezü, kartonbluzos kisleánnyokat láttam. No de mindegy. Az én sorsom meg volt pecsételve, és én nem is tiltakoztam a végzés ellen.

- Aztán?

- Aztán? Nem tudom, az én lelkiismeretes tanításom, vagy kedves öcsce fényes szellemi képességei okozták a katasztrófát? Öt szekundát hozott haza karácsony szent ünnepére. Kedves papája méltán föl volt háborodva és haragjának válogatatlan és erőteljes szavakban adott kifejezést. Ha négyszemközt teszi, valószínűleg zsebrevágom, mert száz forintot fizetett havonta, ebből segitettem az édesanyámat és taníttattam három kis öcsémet is. De hát véletlenül maga is ott volt és én nem törődtem többet sem magammal, sem édesanyámmal, sem testvéreimmel, csak azt éreztem, hogy férfi vagyok, és ha a vérpad várt volna reám, akkor sem birtam volna eltűnni, hogy maga előtt megalázzanak. Hideg, büszke hangon feleltem: Uriemberrel nem szoktak ilyen hangon beszélni. Ha eddig nem tudta, megtanulhatja most tőlem. Egyébként köszönöm az eddigi szivességeit és Isten önnel!

- Igen, most már emlékszem, - nevetett a szép asszony. - Hát maga volt az? A papa föl akarta jelenteni a rendőrségnél.

- Én eltávoztam, a pénzem hamar elfogyott s azután - éheztem. S egy napon, láztól, éhségtől, szenvedéstől elcsigázva, találkoztam önnel. Kocsin jött a társalkodónőjével. Nekem eszembe jutott, hogy bármi történt is, maga mint bátor és derék férfit őrzött meg emlékezetében. Olyanformát is gondoltam, - tudja, ha az ember lázas az éhezéstől, különös gondolatok lüktetnek az agyában, - igen, olyasformát gondoltam, hogy maga tartozik nekem valamivel az én nagy szerelmemért, nyomoruságomért és szenvedésemért. Ne gondoljon vakmerőnek, csak egy barátságos pillantásra, egy nyájas mosolyra gondoltam, a mi magának semmi, nekem pedig az üdvösség lett volna. A kocsi lassan ment és én megemeltem a kalapomat... Rám nézett és láttam, hogy nem ismer meg. A társalkodónőhöz fordult megkérdezni, ki vagyok? Nem ismert meg, pedig magához irtam leglángolóbb verseimet, magáért sirtam el legforróbb könnyeimet, magáért nem válaszoltam az anyám könyörgő leveleire, magáért dobták ki a kis öcséimet az iskolából és végre magáért éhezem már két hónap óta... Akkor este érkezett meg szegény anyám. Engem már forró lázban talált és betegen vitt haza. Hat hétig feküdtem. Ez alatt a hat hét alatt nagy változás ment végbe rajtam. Megvénültem. Mikor Pestre visszajöttem, már nyugodt, komoly, számító ember voltam. Az asszonyokhoz nem irtam többé verseket és nem estem kétségbe, ha egyik elutasított, mint a hogy nem tett boldoggá, ha a másik reám mosolyog. Voltak asszonyok, kik engem bolondítottak, voltak mások, kik az én hazugságaimat vették komolyan. De hát mit ér az?... Az ember végre is csak egyszer husz éves s csak egyszer szeret igazán.

Az asszony elkomolyodva nézett egy percre maga elé, aztán mosolyogva mondta:

- Igaza van. Később nagyon is közről megismerkedik a világgal, önmagával, az emberekkel... De magát szeretném kiengesztelni azért a sok koplalásért és minden csütörtökön szívesen látom egy csésze teára.

Emberek.

Visky László ott ült feleségével szemben és a reggeli lapokat nézegette, mikor a szobaleány levelet hozott be számára.

Visky csak egy pillantást vetett a borítékra és bár erős idegzetű, edzett ember volt, egészen fakó lett az arca. Még csak abban reménykedett, hogy felesége nem látott semmit, de a mint fölnézett, pillantása az Emma kétségbeesett, ijedt tekintetével találkozott.

Visky László fölállt az asztaltól, Emma csak nézte és nem ment utána rendes szokás szerint megkérdezni: hová megy, kis uram? Hagyta menni. A nélkül, hogy valami biztosat tudott volna, a nélkül, hogy az urát gyanusítani merné, gyászos kétségbeesés nehezedett a szívére. Lehajtotta szőke fejét, leányosan vékony karjaira és sirt, zokogott, keservesen, két évi házasságuk óta először.

Fogalma sem volt, kitől jött az irás, elég volt azt tudnia, hogy ez az első levél, melyet az ura nem az ő jelenlétében tör fel, ez az első levél, melyet nem olvas föl neki ezzel a bevezetéssel:

- No, kis anyuskám, ez aztán kolosszális ostobaság...

Nem. Visky távozott a levéllel együtt, melynek irását láthatólag fölismerte az első pillanatban. A szobát meg valami finom diszkrét rezedaillat tölti be a levél után. Emma asszony sohasem használt parfümöt. Ez a különös mámoros illat fejébe kergette a vért, kinyitotta az ablakot és kihajolt az utcára, úgy érezte, hogy fojtogatja a szoba levegője.

Természetesen az urát kereste a szemével, de nem látta sehol. Visky már bent ült egy ismeretlen kávéházban, egyedül akart maradni a rezedaparfümtől illatos levéllel.

Mig kezében szorongatta a keskeny, fehér borítékot, fantáziájában csodálatos elevenséggel és realitással ujult föl minden. Maga előtt látta a szép, sötétszemű, aranyoshaju asszonyt, királynői alakjával, szerelmet és büszkeséget sugárzó arcával. Ott táncoltak szeme előtt a fehér betűk és nem merte elolvasni őket.

Hat esztendővel ezelőtt, mikor Visky László még fiatalember volt, sokat suttoztak egy különös, érdekes asszonyról.

A fővárosi társaságban egy csodálatosan szép asszony jelent meg. Idegen nő volt. Valami francia főtiszt felesége, beszéltek róla, hogy orosz születésű, de különben senki sem tudott róla biztosat. Talán még a kis szőszke Mádyné sem, kivel évekig volt egy zárdában, kit meglátogatni jött el Budapestre.

Egy hét alatt királynője lett a társaságnak, még a nők is elismerték legitimitását. Hogy valaki a szép asszonyok városában, egy csapásra elfoglalja a trónust, ahhoz egyéb is kell, mint többé-kevésbé szép arc és termet. Olga asszony nagy szépsége mellett sem lett volna az, a ki, ha nincs meg egyéniségében a fenséges szuverénitás, a hideg büszkeség, az a szinte félelmetesen nagy önérzet.

Ez az asszony tisztában volt értékével és meg is becsülte azt teljes mértékben.

Hogy került össze Visky ezzel a csodálatos asszonynyal, azt már maga sem tudta volna megmondani. Annyi bizonyos, hogy az első találkozástól kezdve nem birt a szép asszony nélkül élni.

Egy napon aztán természetesen be kellett következni a nagy eseménynek: a férfi bevallotta szerelmét. Az asszony sápadtan, mozdulatlanul hallgatta végig, aztán így szólt:

- Ez mind nagyon szép barátom, de szabad tudnom, mennyiben tartozik reám a dolog?

Mert a férfi hirtelen nem tudott mit felelni, kigyult arccal folytatta:

- Ha ön panaszkodni jött hozzám, mint a gyermek, a ki megvágta ujjacskáját, akkor csak azt mondhatom, hogy a kis baba várjon több türelemmel, főként több bátorsággal, nincsenek gyógyíthatatlan sebek a világon.

Visky fölemelte fejét.

- Nincs joga gúnyolódni velem, nem tehetek róla, hogy szeretem.

- Arról nem. De arról tehet, hogy engem most érzelmei felől fölvilágosított. Ha szeret is, mi közöm hozzá? Nekem férjem van és minden szerelmi nyilatkozat sértő reám nézve. Hallgatásra kényszeríthette volna az én irántam érzett tisztelet, vagy az önön megbecsülése. Mert vagy remélt valamit e vallomás után, ez esetben én rajtam követett el jóvátehetetlen sértést, vagy nem remélt, akkor meg férfiassága ellen vétkezett ezzel a haszontalan sopánkodással.

Visky halálsápadt arccal, de erős, biztos hangon válaszolt:

- Igaza van, asszonyom. A magam férfiasságát sértettem meg. De ígérem, hogy ezzel a gyáva fickóval nem terhelem többé.

Eltávozott és hiven betartotta szavát. Három hónapig maradt Olga asszony Budapesten. Ezt a három hónapot Visky teljes visszavonultságban élte le. Még az utcán is csak este mutatkozott. Barátai, ha találkoztak vele, rémülten figyelmeztették, hogy csináljon magával valamit, mert különben elviszi az ördög. A forró, szenvedélyes szerelmi láz majdnem elégette. Az arca megnyult, az ajka fakó, a halántéka sárga lett, csak a szeme élt, lángolt, mintha minden bucsuzkodni akaró életerő ott égne abban a szempárban.

Szenvedett, mint csak a nagyon szerelmes ember tud szenvedni. Ő maga is tudta, hogy ez a forró láz föl fogja emészteni. A halál? Nem sokat törődött vele. S büszkesége és becsület-érzése visszatartotta attól, hogy öngyilkosságot kövessen el egy asszonyért. De ha így magától megtörténik a dolog, annál jobb.

A fantáziájával még tüzelte, izgatta, emésztette magát. Mig ott feküdt homályos szobájában, egyik kép a másik után fordult meg izzó agyában. Hivta, csalogatta őket: gyertek, gyertek, égersétek ki a szívemet, őrijtsétek a lelkemet, magam is így akarom!

Egy délután csöngetés zavarta föl ebből az önkinzásból. Az inasát egy órával ezelőtt küldte el valami megbízással, maga sietett ki az előszobába. Mikor a karcsu, magas, fekete ruhás asszonyt meglátta, megtántorodott.

Olga arcán még fátyol sem volt, nem akart titkolózni. Mikor a férfi becsukta mögötte az ajtót, a legtermészetesebb hangon kezdte:

- Bucsuzni jöttem. Holnap utazom.

Csak az arca ijesztő halványságán, a szempilláinak remegésén lehetett látni, mennyire izgatott. Máskülönben a hangja energikus és biztos volt.

- El akarja magát pusztítani? Okvetetlenül szüksége volt arra, hogy idejőjjen és megmondjam: nem élem túl a halálát...

A férfi nem birt megmozdulni; mintha szívére hullt volna mindenik szó, az asszony folytatta:

- Nem tudom miért kellett önnek engem erre a lépésre kényszeríteni? De most már itt vagyok és mindegy. Nem akarom, hogy meghaljon, érte, nem akarom! Én most elmegyek, de önnek élnie kell tovább, mert...

Nem folytatta tovább, - a férfi heves, szenvedélyes mozdulatára, elsötétült arccal hátrált egy lépést.

- Csak talán nem akar újra megsérteni? Eljöttem önhöz megmondani, hogy szeretem és hogy várjon... De soha senkiért, még önmagam boldogságáért sem követek el becstelenséget. Nekem férjem van s nem szakithatok vele. Anyámat sirba vinné a válás. Nincs meg bennem a bátor kegyetlenség, nem bírok ölni... Anyám beteg, gyöngé és én gyáva vagyok, nem merek szívébe szurni. Inkább várok bűnös reménnyel szívémben, hiszen elvégre is valaminek történni kell. És most távozom. Hirt nem igen adhatok magamról, de tudnia kell, hogy szeretem, mint a hogy én is tudom, hogy ön szeret és vár reám.

Visky előtt megegyeszer föltűnt minden. Az asszony erős, becsületes kézszerítése, az ő szenvedélyes esküje. Aztán távozott. És a szobát még napokig belengette az a finom rezedailat, mely most a kis levélből száll felé.

Az első két évben a férfi a romantikus időkbe való hűséggel és rajongással várt hirt az asszonyról. Nem jött semmi.

Csak Mádyné hallott róla egyet-mást. Olga most otthon lakik az édesanyjánál, a ki már bele-törődött abba, hogy leánya nem megy vissza az urához, de a törvényes válást említeni sem szabad előtte, mert gyöngé és szenvedő. A válás okvetlenül vallásváltoztatással járna és ez biztosan sirba döntené a buzgó öreg nőt.

Mádyné is keveset tudott, Olga ritkán írt, Visky lassankint elmaradt a háztól. Ritkán gondolt már az asszonyra, ha eszébe jutott is, úgy tűnt föl neki, mint egy elrepült, soha vissza nem varázsolható tündérálom.

A szíve megnyugodott, a lelke megegyeszségesedett, az idegei lecsöndesedtek. Két évvel ezelőtt pedig feleségül vette a kis Huszár Emmát, azt a kedves, finom, naiv gyermeket, ki valósággal bálványozó szerelemmel nézett föl reá.

Két év telt el házasságuk óta, a nélkül, hogy valami megzavarta volna boldogságukat. Emma asszony, igaz, nem született regényhősnőnek, de szerette a kis urát és finom, leányoslelkű asszony maradt a házasságban is. Viskynek két év multán is éppen olyan épek voltak az illúziói, mint mikor menyasszonyát vezette karján, a mama diszkrét gardirozása mellett.

És most Visky nem gondol a szegény szőke asszonyra, ki odahaza siratja rombadőlt boldogságát. Szeme félve mered a fehér borítékra, végre hirtelen határozottsággal föltépi és olvasni kezd.

„Az Uristen megvert azért a bűnös reménységért, a mit évek óta hordoztam szívémben. Az éjjel érkeztem meg és nagyon beteg vagyok. Mire elértem volna boldogságomat, nem élhetek vele. Szabad vagyok, de haldoklom. Két évvel ezelőtt meghültem s a tudómnak vége. Készülöm kell a nagy utra, több halasztást már nem kapok felülről. Mindegy. Látnom kell önt még egyszer, hogy elmondhassam: meghalok, de szerettelek.”

S a férfi kezéből kiesett a vékony papírszelet. Olga beteg. Olga haldoklik és eljött bucsuzni tőle. A pokol rémei, a mennyország angyalai nem tartóztathatnák vissza...

Visky László csak déltájban került haza. Fakó, kimerült arccal, révedező, bizonytalan tekintettel nézett az asszonyára, aztán bezárkózott dolgozószobájába, az ebédhez sem jött ki, azt üzenté, hogy a feje fáj.

Emma halásápadtan ült az asztalnál, az ebédet érintetlenül vitték ki. Aztán fölkelt, odament a dolgozószoba elé és összeszedve minden bátorságát, rányitotta az urára az ajtót.

A férfi ott ült íróasztala előtt, homlokát tenyerébe fektetve. Mikor felesége megérintette a vállát, úgy nézett rá, mint egy idegenre.

- Mit akarsz itt? - kérdezte durván.

Az asszony odahajolt vállára és könnyektől meg-megszaggatott hangon felelt:

- Sirni akarok veled.

A férfi megfogta az asszony fejét, sokáig nézett az elborult kék szemekbe, de a hangja még mindig rideg volt:

- Tudod te, hogy én most kit siratok?

- Valakit, a ki kedves volt neked, - felelt Emma és könnyei odahullottak férje kezére, ki önkéntelen mozdulattal ölelte magához feleségét.

Aztán halk, fojtott hangon mesélte el az ő különös regényét, egész odáig, hogy Olga megjött haldokolva és hívta magához.

- Meghalt már? - kérdezte lélegzését is visszafojtva az asszony.

A férj fejével bólintott:

- Meghalt, mielőtt beszélhettem volna vele... magában,... egyedül,... elhagyottan...

S a fiatal asszony arcán nagy megkönnyebbülés látszott.

Ez a szelid, jólelkű teremtes, ki egy férget nem birt volna eltaposni, most megnyugodott a hirre, hogy egy fiatal, szerelemvágytól lázas beteg, elhagyottan, magában, idegen emberek közt pusztult el, a nélkül, hogy kedvesének utoljára megszoríthatta volna jobbját.

Aztán maga is megrázkódott kegyetlenségétől, úgy érezte, hogy valamivel tartozik a szegény halottnak.

- Vigyünk neki virágot, sok szép, fehér virágot. Akarod kis uram?

A halott ott feküdt mereven, hidegen, a halottas házban. Az ajka körül különös mosoly, fájdalmas is, gunyos is, haragos is. Talán haldoklása percében már látta ezt a jelenetet.

A házaspár nagy megindultságában sűrű könnyhullatások közepett egymás karjaiba omlott és könnyes szemmel, de tüzes ajkkal forrtak egybe, a hosszú, szerelmes csók alatt, hogy aztán elinduljanak fehér virágot vásárolni.

Hódy Tamás temetése.

Recsky Gábor végigolvasta a gyászos ujdonságot, meg a tárcát is, mely a kiváló, fiatal író haláláról adott hirt. Olvasás közben egypárszor el is homályosodott a szeme. Olyan megindító volt ez a tárcacikk az ő keserű, vad, fájdalmas hangjával. A kétségbeesés bátorságával kiáltotta ki, a mit a közelállók csak sugva rebesgettek, hogy a szegény Hódy Tamás szerencsét csinált a halálával; pár hónap múlva szörnyűbb sors várt volna reá: az örülés. S a kik látták már ezt a szörnyű rémet álmukban megjelenni (s ugyan melyik író ne látta volna), azoknak nem kell magyarázgatni, hogy a halál is lehet jótétemény és megváltás.

A cikk fájdalmas, elkeseredett hangon így szólt tovább:

„Igen, a szegény Hódy Tamást már évek óta fojtogatta ez a rém, mely elől nincs más menekülés, mint az azilum, hová eljutott. Nem akarunk tetemrehívást csinálni temetéséből. Nem kiáltjuk az ország fülébe, lelkiismeretébe: gyertek, nézzétek, így pusztul el a magyar író! Agyonhajszolva, kifáradva, agyának erejét, szívének tüztét, lelkének hitét szétforgácsolva, eltördelve, királyi büszkeséggel, koldus könnyelműséggel közibetek szórva! Elmondhatnám, hogy szegény Hódy Tamás gaz rágalomnak állította azt a hazugságot, hogy a rabszolgák föl vannak szabadítva; de nem akarok vádolni senkit, ő maga is panasz nélkül hajtotta járomba a fejét és ment, ment, de már maga sem hitte, hogy előre... Keserűbb pillanataiban meg is átkozta a tollát, mert szolgálni kellett vele, holott ez szuverénebb szimbóluma magánál a koronánál is. Mindegy... A komédiának vége. Ha úgy tetszik, tapsolhattok, szegény Hódy Tamásnak nagyon mindegy. Nem sokat törődött a tapsaitokkal, mert ajándékozni akart nektek és nem élni belőletek. Azért pusztult el harminc éves korában. Ha kedvelném a frázisokat, a tehetségét, a hozzá fűzött reményeket, az irodalmat emlegetném, de kicsordul szememből a könny és siratom, fiatal harminc éves életét. Nem érette imádkozom, a ki meghalt, mihozzánk legyen könyörületes az Uristen, mert így hagytuk elpusztulni.”

Recsky Gábor letette a lapot és néma megilletődéssel bámult maga elé. Jólelkű, fogékony szívű ember volt, a kit védtelenül talál a betű hipnózisa. Ez a gyászoló cikk, oly tüzzel és fájdalommal volt megírva, hogy Recsky Gábor megint befordította a lapot és megnézte, hogy mikor is lesz hát a szegény Hódy Tamás temetése? Aztán nem sokat habozott, hanem elhatározta, hogy ott lesz a végtisztességszolgálaton.

Talán nemcsak a halott iránt érzett mély megindulás készítette erre. Recsky valaha, fiatal jogász korában, irodalmi ambíciókról álmodozott. Joggal-e vagy jogtalanul, ki tudná azt ma már megmondani. De a múzsa olyan veszedelmes fehérszemély, hogy még kacérkodni sem tanácsos vele. Legjobb, ha az ember úgy éli le életét, hogy nem találkozik vele, de ha egyszer feltűnt a szeme előtt, isten bizony nem muszáj vele csókolózni, elég a csókjára vágyakozni, már az is egész életére boldogtalanná teheti az embert.

Recsky Gábort nem tette éppen boldogtalanná. Az irodalmi álmok mellett is erős, elszánt akaratú ember volt és mikor apja halála egy reális, biztos kenyért adó pályához szólította, eltemette magában az irodalmi álmokat. A temetés nem ment éppen fájdalom nélkül és nem is vezetett rögtön eredményre. Az utcán, ha járt, még gyakran dudolt magában ábrándos, szerelmes verseket. Néha szíve lüktetésében érezte a ritmus csábító, mámoros zenéjét, máskor ölelkező rimek csattogtak a fülébe, de ez a kísértetjárás egyre ritkább lett s végre szerencsésen meg is szabadult tőle. S nem maradt meg egyéb belőle, mint valami gyöngéd szeretetbe oltott ártatlan irigykedés, az irodalom munkásai iránt.

Minden új név, minden feltűnő tehetség érdekelte. Néha el is szomorodott, mikor látta, milyen káprázatos gyorsasággal repül fel egy-egy új rakéta, ott tündöklük, ragyog a magasban, mindenki lelkesedve tapsol neki - s mindenki közömbösen nézi, mikor szétpattan és beleesik újra a sötét éjszakába. Kegyetlennek, szivtelennek találta ezt a játékot, de aztán megnyugodott abban, hogy fényleni, ragyogni, tündökölni rövid ideig is édes, mámorító, földöntúli boldogság lehet.

Recsky Gábor elhatározta, hogy fölmegy a Hódy Tamás temetésére. A temetésen rögtön megismerkedik az új irodalom egy pár kiválóbb nevével. Rég vágyott már erre az ismerkedésre, de gyerekesnek találta vágát, most azonban megvolt a kegyetes alkalom.

Forró nyári délután ment ki a Kerepesi-uti halottas-házba. A ravatal körül vagy tiz-tizenkét ember lézengett, fáradtan, kedvetlenül, homlokukat törülgetve. Recsky kivette óráját, azt hitte korán jött, de meglepetéssel konstataálta, hogy már tiz perc sem hiányzik a szertartásra kitűzött időből.

Észrevette, hogy figyelmesen nézik, hát egy magas, barna urnak bemutatta magát. Kezet ráztak és kisült, hogy a magas, barna ur annak a lapnak vezércikkírója, hová szegény Hódy Tamás is dolgozott.

- Az urak kissé késnek, - kezdte Recsky a társalgást.

- Előre tudtam, - mondta a vezércikkíró, vállat vonva, - nem képesek ezek az emberek egy negyedóránál tovább érdeklődni valami iránt.

- Ha ez a valami egy kollégájuk halála? - hüledezett Recsky.

- Ha édes apjuk, anyjuk halála, akkor sem, - felelt vállat vonva a politikus. - Különben nyár van. A házas emberek szabadságon vannak. A többi meg kártyázik.

- Szervusz! Hát te mégis eljöttél?

Egy kopasz, kövér ur közeledett feléjük, a politikus bemutatta őket egymásnak:

- Gál Ferenc szerkesztő, Recsky Gábor táblai bíró.

A szerkesztő is a melegről panaszkodott. Aztán arról beszélt, hogy ez a sok szenzáció mind Hódy Tamásnak való téma lett volna... Milyen kár... Hirtelen átmenettel erősen szidni kezdte a *fiukat*, kik mindenünnen lemaradnak. A politikus megint csak vállat vonogatta, kijelentvén, hogy ő előre tudta mindezt. Miért nem rendelkezett a szerkesztő. A fiatalabb generációt ki lehetett volna parancsolni, hogy ne tiz-tizenkét ember lődörögjön itt szégyenszemre.

A szerkesztő dühös volt és majd hogy egymásba nem kaptak, ott a ravatal mellett, mely különben el volt borítva a jóbarátok és ujságok koszorújaival.

Recsky elszorult lélekkel nézett és hallgatott. Most jött be a gyászoló család. A halott apja meg két bátyja. Nagyon sápadtak voltak és szemmel láthatólag minden erejüket arra fordították, hogy a torkukat fojtogató zokogást visszafojtsák.

- Nem volt családja? - kérdezte Recsky a politikust.

- Sokkal lelkiismeretesebb ember volt ő, mintsem megházasodjék, - védelmezte elhunyt barátját a publicista.

A pap is megjött és kezdetét vette a szertartás. Időközben még párszor kinyílt az ajtó és a gyászoló gyülekezet megint több lett nyolc-tiz emberrel.

A szertartásnak vége volt, s még mindig nem volt több bent harminc embernél. És a harminc ember is zavarodottan nézett egymásra. Szemmel láthatólag röstelték magukat.

- Végre is valakinek beszélni illenék, - mondta a szerkesztő, - hiszen csak nem engedjük így elvinni.

A politikus huzódózott, de végre is fölállt, hiszen igaza van a szerkesztőnek, így nem engedhetik elvinni.

A milyen kelletlenül állt föl, olyan szép tüzes és poétikus volt beszéde. Megmámorosodott a saját hangjától, könyek szöktek a szemébe. Recsky nagyon sápadt volt, semmiképpen sem birta elhinni, hogy ugyanez az ember pár pillanattal előbb, még ő mellette vonogatta a vállát.

A halottat letették a sirgödörbe, egypár koszorut utána hajítottak, a többivel telirakták a sirját. A kis gyülekezet nagyon meg volt indulva s Recsky Gábor látta, hogy egyetlen szem sem maradt szárazon, mikor bucsut integettek a sirnak. Elgondolkozva ment előre, csak arra riadt föl, mikor kiérve a temetőből, a vezércikkíró beszélni kezdett.

- Látom az arcán, hogy meg van döbbenve. Nem akarom, hogy igazságtalan legyen a fiukkal szemben, a kik elmaradtak. Látta, ha a temetést rögtön a halál utáni negyedórában lehet eszközölni, akkor itt lennének ők mindnyájan. De a szegény Tamás halála óta már két nap mult el, azóta, hogy is mondjam csak, megszűnt aktuális lenni. Nem szivtelenek ők, csak sok dolga van a szívüknek. Minden pillanatban ezer meg ezer új impresszió ostromolja. Soká nem élhet egy. De míg él, igaz és erős, higgye el. Olvasta azt a sirató tárcát, az az ember valóban sirt, míg írta, igaz, hogy most kártyázik, de végre is, tesz ez valamit, mondja? Egy pillanatig érezte a fájdalmat oly igazán és erősen, mint csak ember érezhet. Szegény Tamás író volt s ő maga is jól megértené az ő temetésének szomorú pszichológiáját.

Recsky elgondolkozva bámult maga elé.

- Én mégsem így képzeltem a Hódy Tamás temetését.

- Oh, ők sem így képzeltek, higgye el! Ha mindjárt az első negyedórában el lehetett volna temetni a szegény fiut... De hiába, két napot kellett várni! Két nap, - Istenem, - maga az örökkévalóság...

A család.

Csillagné asszony két leányával, Milkával és Lujzával, a vonat felé sietett. Utközben egy kicsit pörölt is a leányokkal. A csinos, kis kövér szőke leányok fölötté sok ideig sütögették a hajukat, még a tavalyi tél emlékeképpen egy kis rizspor is maradt valahol, a fehéreneműs szekrényben rejtve; a rizsporos skatulya előkerült sötét tömlőcéből, legalább Milka és Lujza fölűnően, szinte gyanusan fehérek voltak.

- El fogunk késni, - mondta Csillagné, az állhatatos Kasszandra, a ki minden alkalmat megragadott, hogy rossz sejtelmeit előadja; - ennek is ti vagytok az okai.

A modern Kasszandra azonban annyiban különbözött klasszikus elődjétől, hogy ennek mások nem hitték el jóslatát, ő meg saját magának nem hitt. Csakis így lehet megmagyarázni azt a különös dolgot, hogy e szemrehányás után pár perccel később megállt Lotti kisasszonynyal beszélgetni.

Lotti kisasszony Csillagnének gyermekkori barátnéja volt s így a legnagyobb sajnálatomra le kell mondanom arról, hogy szépségét elemezzem. Ő maga is lemondott már az efféle gyarlóságokról és teljesen az üzletnek szentelte életét. Kövér, kis diákokat vett házába szeptemberben, kik június végére hihetetlen módon lefogytak. Nem tudom, micsoda szisztémának köszönhette Lotti kisasszony ezt a fényes eredményt, de ha egy kicsit több üzleti szellem lett volna benne, kosztjával bátran pótolhatta volna a marienbádi kurát, mert olyan mesés lesoványodást sem primadonna, sem bankárné nem tudott elérni, mint Lotti kisasszony kis diákjai. A szülők azonban nem voltak hálásak e fényes eredményért és Lotti kisasszony minden szeptemberben, új, meg új, tapasztalatlan, vidéki szülők gyermekeivel kísérletezett.

Ott állt a kis kapu előtt, mint rendesen délutánonként, kezében kötés. Az őt tú sebesen mozgott, Lotti kisasszony arcán valami rángatózás futott végig, a tapasztalt, régi ismerősök tudták, hogy ilyenkor mosolyog.

- Hová sietsz, Róza?

- A vasuthoz, a fiam elébe, ma jön meg Pestről.

- Hallom, hogy sikerült a vizsga, mi? - Lotti kisasszony az egyik túvel átszurta a harisnya immár megkötött részét.

- Hogy sikerült-e? Tiszta kitüntetéssel vizsgázott le, a tanár azt mondta neki... mit is mondott a tanár, Milka?

Milka piros lett a haja tövéig és nem tudott felelni. Részint mert eddig sejtelve sem volt arról, hogy a tanár valamit mondott. Csillagné mint mindig, most is a pillanatnyi impresszióra bízta magát, mely impresszió azonban annyira a valóság józan realitásával vette körül, hogy rögtön tanukat is keresett hozzá. Milka már megszokhatta ezt, pirulásának egészen más oka volt. Egy kábitó eleganciával öltözött fiatalember ment arra, messzire, széles ívben emelve meg kalapját előttük. Lotti kisasszony rögtön meg is jegyezte:

- Hát a fiatal Dobos Miklós már hazajött? Azt hallom, az apja az alispán-leánynyal akarja összeházasítani. Hozzá is adják? Miért ne adnák! A fiut bedugják a megyéhez, aztán ott haladhat, mert hiába, az alispán mégis csak alispán...

Harcias mozdulattal csapta össze kötését, de Milka elborult arcát látva, megenyhült egy kicsit, és elmondta az ő ismert közmondását, melyre nagyon büszke volt, melylyel a régebbi időkben valószínűleg önmagát szokta vigasztalgatni:

- Mert annyit mondok, én lelkem, nem az a szerencsétlenség, ha a leány nem tud férjhez menni, hanem az, ha szerencsétlenül megy férjhez.

Csillagné azonban egyszerre visszanyerte méltóságát:

- Ez már a mi gondunk, kedves Lotti, most pedig előre leányok, még el fogunk késni a vonattól.

- Dehogy késtek, dehogy késtek, - most már erőszakkal is tartóztatta őket. A lelke már megnyugodott abban a boldog tudatban, hogy keserüséget okozhatott egy fiatal teremtnak, most már jobb ösztönei kerültek fölüre, és szívesen elpletykázott volna még egy kicsit Csillagnéval, sőt nagylelkűen alkalmat is adott neki arra, hogy dicsérhesse a fiát.

- Hát csak jó, derék fiu ez a Géza! Nem minden anya olyan szerencsés, mint te vagy, Róza. Lám, ezek a szegény Dózsaék, itt a szomszédban, mennyit kínlódtak, hogy kitanuljon a fiu, most, mire haza hozta volna a tanári diplomáját, tüdővést kapott, itt fekszik nyomorultan, a többi gyermek kenyere megy föl az orvosságra.

- Szegények! - Csillagné kötelességszerűleg sóhajtott, de azután rögtön dicsérni kezdte a fiát:

- Az aztán a fiu! A tanár azt mondta neki, igen, most már emlékszem, a tanár azt mondta: többet tud maga Csillag ur, mint mi mindnyájan együttvére. Most azután hazajön, irodát nyit, de reánk is fér már, az utóbbi időkben keveset küldhetett haza, az ilyen fiatalember még nem tudja, mennyi minden kell egy házban, hol két nagy leány van, no de most már másként lesz minden.

- Elvesz valami gazdag leányt! - puhatolódzott a családi tervek fölöl Lotti kisasszony.

- No, erről még ráérünk beszélni, - veté oda kissé hüvös göggel Csillagné, - de most már igazán Isten áldjon meg, lelkem. Mikor látlak?

- Alig tudok a fiuktól szabadulni. De talán holnapután.

- Holnapután, - kiabált vissza Csillagné, míg Milka fölbigyesztett ajakkal csak ennyit mondott:

- Vén boszorkány!

- Mindegy, - jelenté ki Csillagné, - jó barátságban kell vele lennünk, nagyon rossz nyelve van. Azután Milka ne felejtse el, hogy még nem fogta meg a szerencse lábát.

E csinos metafora valószínűleg az előbbi elegáns fiatalemberre vonatkozhatott, mert Milka megint fülig pirult.

Csillagné nem folytathatta tovább az anyai intelmeket, mert már kiértek a vasúthoz. Mikor a vonat berobogott, mind a hárman előre szaladtak.

Egy sápadtarcu fiatalember nézett ki az egyik kupé ablakán és a leányok csalódva sutogtak:

- Géza harmadik osztályon jön.

Csillag mama azonban óvatosan körülnézett, látta, hogy semmiféle ismerős nincs a perronon, megpirongatta a leányokat.

- Jól teszi, takarékoskodni kell.

A fiatalember már kiugrott a kocsiból, kezét csókolt az édesanyjának és magához ölelte hugait; Lujza megjegyezte:

- Géza sápadt egy kicsit.

- Igen, - felelt a fiatalember mosolyogva, - sokat kellett dolgoznom, meg a tanuláshoz csakis éjszaka juthattam, az ilyesmi nagyon megviseli az embert.

- No, majd itthon kipihened magad, - mondta Csillagné és büszkén öltötte kezét fia karjába.

Hanem reggel már korán bement a fiához, leült ágya szélére és beszélgetni kezdett.

- Lakás után kell nézned, Géza? Hol lesz az iroda?

- Majd utána nézek, anyám, most egy kicsit fáradt vagyok. Pihenni szeretnék, keveset alhattam az utóbbi időben.

Csillagnénak azonban tele volt a szive és tovább ott maradt az ágy szélén ülve.

- Sok minden történt azóta, fiam. Milka félig-meddig menyasszonya a fiatal Dobosnak.

- Milka, az én hugom? - A fiatalember fölpattant fektéből.

- Nagy szerencse, ugy-e? Az öreg Dobos nagyon gazdag, na de tudod, mondhatom, hogy nélkülem nem lett volna a dologból semmi. Milka csinos leány, de hiába, ilyen esetben az okos anya megbecsülhetetlen. Dobos idejárt szemközt az alispánékhöz, no de tudod, ha van szeme, az a horgasorru leány úgy sem tetszhetett neki. Aztán láttam, hogy gyakran néz az ablakunkra, kezdtem Milkát csinosabban öltöztetni. Ezért irtam neked mindig pénzért, no de majd visszaadja ezt Milka mind, ha nagyságos asszony lesz belőle.

- De anyám, hiszen ez...

- Hallgasd csak végig. Mi szegről-végről ismertük egymást, egyszer csak eljött rólad tudakozódni. Nagyon nyájas voltam hozzá, Milkának is mondtam, mit tegyen, mit szóljon. Láthatta, hogy urinéppel van dolga, ha most szegények vagyunk is. Attól kezdve mindennapos volt a háznál és a mult héten meg is kérte Milkát.

- Ah, és Dobosék?

- Éppen azt kötötte ki, hogy az öregeknek nem szabad tudniok a dologról egyelőre.

- De anyám, hát nem látjátok, hogy ez nem méltó hozzánk, tisztességes emberekhez?

- Géza!

- Dobosék joggal mondhatják, hogy mi behálóztuk a fiukat. A mellett ez a titkolódzás sért minket, sérti Milkát, ez a dolog tovább így nem maradhat.

- De hát mit akarsz tenni?

- Beszélni vele, beszélni az apjával.

- Géza, biztos vagy benne, hogy nem fogod elrontani a dolgot?

A fiu a párnába rejtette halvány arcát:

- Anyám, ne beszélj így, kérlek... fájdalmat okozol nekem...

Az öreg Dobos nagyon udvariasan fogadta a fiatalembert:

- Igen, hiszen már hallott is a dologról, semmi kifogása nincs ellene. De az ő fia még valószínűleg gyerek, huszonhárom éves, ilyen korban nem lehet még házasodni. Most két évre külföldre küldi a fiut, ha azután, mikor visszajön, még mindig így gondolkozik, hát ő kész örömmel adja rájuk áldását. Addig is azonban a Milka kisasszonynak, a ki tanítónő, szívesen szerez helyet a városnál, az egzisztenciája mindenesetre biztosítva volna, a fiatal ügyvédet meg biztosítja változatlan jóakarataról.

Odahaza, mikor előadta a dolgokat, elég nyugodtan fogadták.

- Miklós már mondta, hogy utazik, - felelt Milka - és én várni fogok reá. Az állást nem fogadom el, ha majd Dobos Miklósné leszek, senki se hányhassa szememre, hogy én a mások gyermekeivel pénzért kínlódtam. Kihuzzuk ugyanis ezt az évet, Miklós mihelyest nagykorú lesz, visszajön.

- Én is azt mondom, hogy Doboséktól semmi szivességet nem szabad elfogadnunk, - vág közbe Géza, - de ha az öreg protekciója nélkül én szerezhethném meg neked ezt az állást?... Legalább addig tanítanál, míg az én irodám egy kicsit nekilendül, eleinte tudod lassan megy az ilyesmi.

- Takarékoskodni fogunk, - jelenti ki Csillagné, - de Milkának igaza van. Nem lenne aztán olyan társadalmi állása, ha leánykorában tanítónőnek menne.

A fiatalember nem vitatkozik tovább, hanem váltózsirások után szaladgál, a kölcsönvett pénzből lakást vesz föl és butort vásárol. Az iroda eleinte csakugyan lassan megy, a takarékoskodást sem lehet a végletekig vinni, a leendő Dobos Miklósné nem járhat rongyos cipőben, Lujzának is akadt udvarlója, egy postahivatalnok, most már a kisebbik leányt is öltöztetni kell.

A fiatal ügyvéd fut, fárad, dolgozik, összeköttetései is vannak még pesti jogászokdája idejéből, itt fent csakugyan tehetséges fiúnak tartják, jogi lapoknak írogat, valami törvénytárszerkesztőnek is dolgozik, de kár, hogy a napnak csak huszonnégy órája van, még ha az éjszakát hozzá is csapja az ember.

Csillagné sopánkodik Lotti kisasszonynak, hogy Pest nagyon elnyűtte a fiát, még itthon sem bírja magát kipihenni, közben meg odahaza Gézához fordul:

- Édes fiam, el ne felejtse, hogy Milkának ruha kell.

- Most lehetetlen, édesanyám, hiszen házbérfizetés, váltótörlesztés, minden összeesik.

- De Géza, legyen szived, az a szegény leány már az utcára sem mehet ki.

- No, majd meglátjuk... meglátjuk, talán mégis lehet.

- Aztán meg Miklós is irt egy nagyon szép levelet Milkának. Fotografiát kér tőle, tudod ez jó jel, nem lehet kérését megtagadni, az ilyesmi csak növeli a szerelmet. Ha valami jó fényképet küldhetnénk neki, persze nem a sarki fotográfustól, hanem...

- Hanem? - kérdi a fiatalember.

- Lakynál két forint ugyan egy kép, de ha csak hatot csináltatunk, kevesebbet nem érdemes.

- Tizenkét forint, nem halunk bele! - A fiatalember még mosolyogni is próbál, de aztán köhécselni kezd:

- Csak nincs valami bajod? - aggodalmaskodik Csillagné.

- Nem tudom. Azt hiszem, meg vagyok hűlve, pár hét óta köhécselek.

- Estére forró teát fogsz inni, annál nincs jobb dolog a világon.

Géza nem ihatja meg a forró teát. Valami sürgetős dolga akadt, hazaüzent, hogy az éjjel fenmarad dolgozni az irodájában.

Aztán megkerül a ruha, az arckép, Gézát ölelgetik, összecsókolgatják, Csillagné azonban visszariad, mikor ajkát fia arcához érteti:

- Te Géza, neked lázad van!

- Magam is azt hiszem, mostanában estefelé mindig meglátogat ez a kellemetlen vendég. Hitvány, gyöngé testem van, hamar kifárad, egy jogászt fogok az irodámba venni.

- Már régen meg kellett volna tenned, - jelenti ki Csillagné, - igazán nem értelek, hogy lehet valaki ilyen könnyelmű?

Géza szomorúan mosolygott és önkéntelenül kiszaladt az ajkán:

- Az ilyesmihez pénz is kell, mama.

- Első az egészség, - jelenti ki Csillagné határozottan, - és ha a föld alól teremtyük is a pénzt, a jogászt föl kell vened.

- Majd utána nézek, gondolom harminc forintért kapok egy jóraivaló, szorgalmas fiut, a láz meg majd elmulik.

De nem mult el, sőt másnap annyira gyöngének érezte magát, hogy szinte támoogyva ment föl az irodába. Ott ledobta magát a széles pamlagra, aztán megint csak köhögött, véletlenül végighuzta az ujját az ajkán, aztán halálsápadt lett. Pedig a mit látott, nem is volt egyéb, mint egy icike-picike kis vérfolt.

Ugy bámult maga elé mereven pár percig, mint a ki nem tud, nem ért, nem eszmél. Látni sem lát egyebet, mint azt a végtelen, siralmas, örökös feketeséget, a melynek neve: *Semmi*, melybe bele kell ugrania most, mindjárt, nemsokára...

- Huszonnégy év, huszonnégy év, - mondta a sápadt fiatalember, - de lehetséges ez? Csak-ugyan meg kell hálnia, mielőtt az életet voltaképpen megkezdhetne volna?

Aztán tovább nem is érzelt, mert az ilyen nagy katasztrófák perceiben soha sem talál az ember szép szavakat, sem szép gondolatokat. Az ember gyáva állat, az ember fél, borzong, fázik és a ki ezt az embertől rossz néven veszi, az nem egyéb, mint hitvány és nyomorult pozőr.

Befordult a fal felé és arcát a fekete, hideg bőrdíványhoz nyomta. Soká feküdt ott, vagy csak pár percig, maga sem tudta, az időt már nem mérte, apatikus volt teljesen. Emberek is jöttek, pénzt hoztak, mindegy. Neki már befellegzett.

Otthon a leányok örömmel szaladtak felé:

- Meghivót kaptunk, meghivót a nőegyesületi bála!

A mama aztán elmagyarázta a dolgot:

- Még sohasem küldtek nekik báli meghivót, csak most. Persze, tudják, hogy Milkának milyen nagy kilátásai vannak. Azonfelül a Lujza udvarlója rokona is a nőegyesületi elnöknőnek, de éppen azért, ha Géza is úgy akarja, hogy elmenjenek, új ruha kell... csak nem nézetik le magukat, inkább otthon ülnek. Bár a szegény lányoknak ez volna az első mulatságuk. Oly régóta vágnak már utána, de ő - már mint Csillagné - inkább összetöri kezüket, lábukat, mintsem valami rongyban kompromitálják magukat a többiek előtt, nem beszélve arról, hogy a fiatal-emberre is nagyon kiábrándítólag hat, ha ideálját szegényesen látja, a többi ragyogó leányok mellett. Most már a hogy Géza akarja...

Géza odaadta minden pénzét ruhákra, aztán azt mondta, hogy nagyon fáj a feje és magára zárta a szoba ajtaját.

Estefelé megszólalt Csillagné, aggodalmas hangon:

- Remélem, már fogadtál az irodádba segédet?

Géza a kezével intett, segéd, pénz, élet, halál, neki már mindegy volt minden.

De magában meg nem állta, hogy keserű humorral ne konstataálja:

- A mama azt hiszi, hogy tartaléktőkém vannak az angol bankban. No az én számlám már rendben van. De mi lesz velük?

Egyszerre felülkerekedett benne a nagybetegek, a haldoklók becsületes, szent önzése. Mert nem igaz, hogy a haldokló utolsó órájában szereteteiért könyörög, bölcs tanácsokat osztogat, aztán boldog, megkönnyebbült mosolylyal ajánlja lelkét az Ur kezébe. Minden halál csunya, minden haldokló gyáva. A vad, dühös életerő még egyszer föllobog benne és szinte gyülölködve, vad irigységgel nézi az élőket, az egészségeseket, kik könnyekkel kísérik ki utolsó útjára, hogy azután napirendre térve fölötte, tovább kergessék kisdéd élvezeteiket, örömeiket. A becsületes, a szent önzés fölemelte hangját és a fiatalember vállat vont:

- Ejh mit! A meddig birom, huzom, utánam meg az özönviz...

De aztán mégis elérzékenyedett, mert a bálba sem kísérhette el a leányokat. Ott feküdt lázasan. Csillagné kijelentette, hogy tapodtat sem mozdulnak. Gézának ugyan csak influenzája van, az orvos mondta, de mindegy, az volna szép, ha ilyenkor mulatságba mennének!

De Géza addig kérlelte, unszolta őket, hogy végre mégis elmentek. Mikor reggel hazaértek, mámorosan a sok dicsőségtől, Géza már önkívületben feküdt, csakis annak lehet magyarázni, hogy a láz deliriumában édesanyjának ilyeneket mondott:

- Nemcsak a pogányok áldozták föl bálványaiknak gyermekeiket, de különben már mindegy...

A haldoklók igazságtalanok, nem kell a szavukra hallgatni. Az utolsó napon azonban teljesen ésnél volt, de bölcs tanácsai csak még jobban elkésérítették a család gyászaborult szívét:

- Anyám, Milkának állás után kell nézni, Lujzának is; abból a házasságból, azt hiszem, nem lesz semmi, azonfelül meg ez a várakozás egy férfi után, a kivel eltartassák magukat, nem éppen tisztességes dolog. Különben, - itt egyszerre rideggé vált a hangja, - tisztességes vagy nem, dolgozniok kell, különben éhen halnak, én rám tovább nincs mit számítani, én már ki-döltem.

A temetés leírását elmellőzöm. Csillagné mindenét elzálogosította, hogy fiának diszes legyen az utolsó útja. Ha a szegény beteg talán igazságtalan keserüséggel szívében hunyta volna be szemét, csak ezt a diszes gyászoló gyülekezetet, csak ezt a gyönyörűen szónokoló papot kellett volna látnia, hogy teljesen kiengesztelődjék. Csillagné egészen meg volt törve, mikor Lotti kisasszony részvétlátogatást tett nála, alig figyelt a vén kisasszony fecsegésére, nagyobb érdeklődést csak akkor mutatott, mikor Lotti Dózsáékról kezdett beszélni:

- Tudod, hogy a szomszédunkból a szegény mellbeteg Dózsa fiu Abbáziában van. A leányok éjjel-nappal varnak, az anyja meg himez, hogy a pénzt ehhez az üdüléshez megszerezzék neki, idehaza meg száraz kenyérre sem jut, éheznek, hogy siralom látni, de a pénzt küldik ki egyre-másra. Éppen a multkor mondta nekem Dózsáné: jaj uram, istenem, a leányok előtt szólni sem merek, de magamban folyton imádkozom: én jó istenem, könyörülj meg rajtunk, gyógyítsd meg azt a szegény fiut, vagy ha már menthetetlen, vedd le róluk is, róla is ezt a nehéz keresztet, mert nem bírjuk tovább. A fiam után a leányaim pusztulnak el ebbe az emberfölötti sok munkába.

- Szörnyűség, - kiáltott föl Csillagné sirva, - hogy ilyen anya is lehet a világon! És ennek a tigrisszívű szülőnek meg esetleg ott délen kigyógyul a fia, mig az én Gézám, kiért minden pillanatban szívem vérét ontottam volna, nyomoruságban pusztul el.

Mari.

... Most Mády György beszélt:

- Vagy husz esztendeje már lehet a dolognak. Zoltay Feri meg én, együtt laktunk egy kis hónapos szobában, a Ferencvárosban. Csinos, takaros, kis szoba volt, bár a konyhán keresztül volt a bejárás, de ez, abban az időben, semmiképpen sem zsenirozott bennünket. Nagyon jól emlékszem most is a vasárnapi káposztaszagra, a srófnélküli függőlámpára, mely tulajdonképpen csak szobadisz volt, s a jobbfal mellett álló széles diványra, melyen néha együtt heverésztünk Ferivel. És mialatt hétkrajcáros dohányból gyurtuk a cigarettákat, arról beszélünk, hogy miként fogunk berendezkedni, ha megjön az a husz millió, melyet állhatatos kitartással és makacs, törhetetlen hittel mindennap vártunk.

Már három napig laktunk kis szobánkban, mikor egyszer a konyhán keresztülmenve, véletlenül megpillantottuk Mari kisasszonyt. Mari kisasszony egy hosszú vasalódeszka előtt állt és a tüzes vasat egy fehér szoknyán huzogatta, simogatta. A bevizezett vászon sistergett a tüzes vas alatt, Mari pedig hirtelen felénk fordította a fejét. Jóságos, barátságos mosolylyal üdvözölt bennünket, mi pedig lekaptuk a kalapunkat és mind a ketten mélyen elpirultunk.

Nem vagyok olyan ostoba, hogy megpróbáljam leírni Mari szépségét. Lehet, hogy nem is volt szép, mit tudom én? Zoltay Feri sem tudná, ha megkérdeznétek tőle. Elég az, hogy ő volt az első tisztességes fiatal nő, ki utunkba akadt.

Mégis, csinos, kis, szőke fejét és édes mosolygását nem hagyhatom szó nélkül. A termete, azt hiszem, kissé tulságosan gömbölyű volt, de ezt a bírálatot csak most találtam ki, akkor?... Hiszen mondtam már, hogy ő volt az első fiatal leány, ki utunkba került.

Az ismerkedés ezekben a körökben nem olyan szertartásos, mint teszem a spanyol udvarnál. Mari ránk mosolygott s ezzel rendben volt a dolog. Ne tessék semmi rosszat gondolni. Tóth Mari tisztességes, becsületes leány volt, de ez a mosolygás éppen úgy kidukált a szobauraknak, mint a srófnélküli függőlámpa, meg a széles divány. Meg aztán lehet, hogy tetszettünk is neki, fölismerte bennünk a jó fiukat.

E naptól kezdve estéinket mindig a Tóthné szobájában töltöttük. Itt aztán megtudtuk, hogy Mari kisasszony a Svarcz és Gutman cég női divattermében dolgozik. Nem ismertük ugyan e derék cég vezetőit, de határozott respektussal viseltettünk a fiatal Svarcz iránt, a ki szigorúsága mellett is igazságos és méltányos ember, ellenben szívünk teljes erejével gyűlöltük az agg Gutmant, ezt a vén gazembert, ki egyszer, - mint Tóthné elbeszélte, - a sötét folyosón megcsipte a Mari kisasszony állát.

Mari esti hat órától kezdve és vasárnaponkint szabad volt. Ez idő alatt mi mindent elkövettünk szórakoztatására. Bevallom, ebben Zoltay ügyesebb volt. Akkoriban valami rendőri riporterrel kötött barátságot, ki gyakran elkérte számára az ujság jegyét. Természetesen Marit bocsátottuk a földszintre, mi meg a karzati állóhelyről lestük, hogy mulat a mi kis szőke barátnőnk.

Tóthné ugyanis nem jött velünk. A derék asszonyt kilenc óra után leküzdhetetlen álmoság fogta el és még egy országos veszedelem sem birta volna ébren tartani. Leányát mi gardiroztuk. Mondhatom, soha semmiféle hercegkisasszonynyal nem bántak nagyobb tisztelettel, mint a hogy mi bántunk Tóth Marival. Inkább megfojtottuk volna magunkat és egymást, mint hogy egy illetlen szóval is megbotránkoztassuk a leányt. Pedig ebben az időben huszéves, léha jogász-gyerekek voltunk.

Ha a mai eszemmel visszagondolok a dologra, úgy látom, hogy nem a leány, hanem saját lelkünk tartott vissza minden ilyes dologtól. Ez a szőke, nevető kis leány volt a mi szemünkben a *nő*. Egész multunk egypár piszkos és visszataszító emlék volt. S most, hogy egy tiszta leánynyal hozott össze sorsunk, egyszeribe oltárt állítottunk tiszteletére, glóriát fontunk feje köré és elhalmoztuk azzal az imádattal, melyet minden jóra való férfi ott rejteget szívében az *asszony* iránt. Nagyon jól emlékszem, mint jöttünk haza egy-egy ilyen színházi vagy koncert-este után. Marit közrefogtuk és úgy magyaráztuk neki a szindarab vagy zene szépségeit. Mari nevetett, lehet, hogy a mi saját külön esztétikánkon, de lehet, hogy csak a csillagos égnek, a derült, enyhe éjszakának és az ő tizenhét éves ifjúságának örült.

A vasárnapi kirándulásokat azonban én rendeztem. S Mari ilyenkor talán még boldogabb volt, mint a színházban. Városi leányok szinte mámorosak, ha szabad levegőben vannak. Egy ilyen kirándulás után történt a tragikai összeütközés.

Gondolom a Zugligetből jöttünk. Mari azt proponálta, hogy a Városmajorig menjünk gyalog. Az uton azonban elfáradt kissé. Kimerítette az a sok ugrádozás, meg a friss, éles levegő. Egyszerre csak rám mosolygott és hirtelen karomba fűzte karját, erősen reám támaszkodott és úgy mentünk tovább.

Egyszerre vérbe borult az arcom ettől az ártatlan, semmit sem jelentő mozdulattól. Jól emlékszem, hogy egész testemben megremegtem, mikor a leány gömbölyű, puha karját karomon éreztem. A szívem úgy dobogott, hogy féltem, a körülállók is meg fogják hallani. Ez az ártatlan fizikai érintkezés lángra lobbantotta a lelkemben már régen lappangó szerelmet.

E pillanatban Zoltayra néztem és tekintetünk találkozott. Komor, fenyegető volt pillantása. És az én most támadt szerelmembe nagy büszkeség és méltóság vegyült: vetélytársam van, a kin győzedelmeskedtem!

Hiu állat az ember. Zoltay komor, fenyegető pillantását egy lenéző vállvonítással honoráltam. Legjobb barátom volt és most boldoggá tett szenvedése.

Otthon, szobánkban, sem szóltunk egymásnak. A szokásos esti filozófálás és *jó éjszakát* elmaradt. Azt hiszem, ezen az éjjelen egyikünk sem hunyta be a szemét.

Másnap reggel Zoltay még komorabb, én pedig még boldogabb voltam. Boldogságom csak egy rövid félórát tartott, mikor Mari megfogta Zoltay kezét:

- Jöjjön, jöjjön, beszédem van magával...

És behívtá a szobájukba, hol sokáig suttogtak. Mikor kijöttek, Zoltay arca ragyogott, az enyém meg halálsápadt volt.

És így ment ez napról-napra. Egyszer egyikünkhöz volt kedves, másnap a másikhoz. És szenvedtünk mind a ketten, mint a hogy csak huszéves korban tud szenvedni az ember. Nehány nap alatt halálosan meggyűlöltek egymást és arra gondoltunk, hogy a másiknak el kell hagyni a lakást. Talán már nyílt összeütközésre kerül a dolog, ha egy este Tóthnénál nem találjuk közös barátunkat, a gépészt. Az utóbbi időben gyakran megfordult a háznál. Áldott jó ember volt és nagyon szeretett mind a kettőnket. Szilvóriumot hozott föl a számunkra, sőt egy kemény, hideg téli estén, egy zsák szemet is küldött föl szobánkba. Különben igen egyszerű ember volt, ki órákig el tudott ülni szótlankul. A mint nagy pipájából a füstöt eregette, le lehetett volna rajzolni, mint a béke, a nyugalom és megelégedettség testet öltött képét. Ha Marival elmentünk valahová, ő odahaza várt reánk. Mikor hazajöttünk, rendesen ott pipázott a kályha mellett, csendes elmélázással hallgatva a Tóthné horkolását. Aztán fölállt, megköszönte, hogy ilyen jók vagyunk Marihoz és mulattatjuk a kisasszonyt, jó éjszakát kívánt és

pipájával együtt ment haza aludni. Egy kora délelőtt, mikor Zoltaynak meg akartam mondani, hogy kettőnk számára már szűk a világ, Mari benyitott hozzánk:

- Jőjjenek be estére hozzánk, ma lesz az eljegyzésem.

Nem voltunk szinpadon s így nem kapkodtunk szívékhöz, de sápadtabbak voltunk e pillanatban a sirban fekvő halottnál. Mari nyugodtan folytatta:

- A gépész ur ma reggel megkérte a kezemet és ma este meg is tartjuk az eljegyzést. Ugy-e eljönnek?

Csak a fejünkkel bólintottunk és míg Mari bent volt a szobában, nem mertünk egymásra nézni. Aztán hirtelen szembe fordultunk egymással.

- Nos? - kérdezte Zoltay valami különös, rekedt hangon, de a melyben már nyoma sem volt a haragnak vagy gyűlölködésnek.

Nem értettem meg mindjárt. Ezelőtt közös kasszánk volt, de pár hét óta külön végeztük a pénzügyi operációkat.

- Azt kérdelem, van-e pénzed? - folytatta most már a régi, barátságos hangon.

- Nincs.

- Nekem sincs, - lógatta a fejét Zoltay. - Így hát elküldjük a szürke öltönyömet a zálogházba. Talán kitelik belőle két kis bokréta, mert remélem, te is veszel virágot Marinak.

A szemem tele lett könnyel és mindent feledve, sirva borultunk egymás vállára. A közös szenvedés és csalódás megint összehozta a lelkünket.

Zoltay tért előbb magához, pár pillanat múlva erősen hátba vágott:

- No, vén számar, előre! Menjünk hordárért...

Ifjuság.

Lenkey Tamás történetét a régi jó időkben, a mikor még az olvasónak több türelme, az írónak több ideje volt, okvetetlenül két kötetben irták volna meg. A mai kellemetlen irodalmi viszonyok kényszerítenek arra, hogy az első kötetet teljesen elhagyjam, a második kötetnek pedig csak vázlatával ismertessem meg önöket.

Lenkey Tamás ott ült a Nemzeti Színház kényelmes, földszinti támlásszékében, jónevelésű uriember létére, csak diszkrét módon unatkozott. A mi premier-közönségünk különben kötelességének tartja nyilvánosan demonstrálni, mennyire fumigálja a szerencsétlen színházat, a még szerencsétlenebb művészeket és a legszerencsétlenebb írókat. Egy törzsökös premier-látogatónak mindig unatkozni kell, különben még gyanakodni találnának rá, hogy csak úgy véletlenül vetődött be a színházba.

Lenkey Tamás, mint talpig uriember, nagyon kellemetlennek találta ezt a tüntető blazirtságot, melylyel a szegény író drámai lüktetését, vagy a színész hangszálainak nagy és nehéz munkáját fogadják.

De mind a mellett nem tilthatta meg jó izlésének, hogy ezt a darabot felette unalmasnak ne találja. Az író fiatal és tapasztalatlan ember volt. Nem vetett számot a budapesti publikum ama kedves szokásával, hogy a hétre kitűzött előadásokra nyolc óra után szokott eljönni. Tapasztalt színházi emberek az első felvonás felében az inasok és szobaleányok derék hadát vonultatják föl. De jaj annak a szerencsétlen szerzőnek, kinek tulhő és fiatal temperamentuma már hét órakor elkezd lüktetni. A hős legszenvedelmesebb kifakadásai, a hősnő legfájóbb sóhajai, mind elvesznek a székek csapkodásában.

Lenkey Tamás őszinte részvételt nézte, hogy a fiatal szerző valami végzetes tévedésnél fogva, már hét órakor elkezdte drámáját és kilenc felé már csak époszszal szolgálhat. A hősnő éppen multjáról közölt fájdalmas leleplezéseket, mikor Lenkey meguntván a hosszú vallomást, lassan körülnézett a színházban és szeme megakadt az egyik emeleti páholyon.

A páholy egyik sarkában igen szép barna asszony ült. Lehetett 36 vagy 38 éves, s termete már elhízott, de arcának szabása kifogástalan, finom és arisztokratikus volt s ki csak a dús, sötét hajjal koronázott fejet látta, bátran 20-22 éves lánynak nézhette volna.

Mellette, de egészen a színpadnak fordulva, fiatal szőke leány ült. Feltűnően hasonlított az édesanyjához, csak a hajaszíne volt hamvasszőke és szemének tekintete más, de annyira más... Lány, ábrándos kék szemek voltak ezek, mintha mindig a távolba nézve várnának valakit. Most különben teljes szívvel-lélekkel a színpadra figyelt. Fehér arca lassankint kipirult a nagy élvezettől és Lenkey így szólt magában:

- Óh, milyen kedves, aranyos baba! Az imént azon gondolkoztam, hogy ki hiszi el ezeket a számságokat, miket a színésznő ott fönt, a szerző utasítására össze-vissza beszél, tessék, itt van egy kis leány, a ki elhiszi és gyönyörködik benne.

Aztán csak visszatévedt tekintete a páholyra:

- Vajjon ki lehet? Valami vidéki kis leány. De a mama? Óh, a mama az más, ez biztosan nagyvilági dáma.

Később így folytatta magában:

- Biztos vagyok benne, hogy a mama fővárosi asszony volt. Valószínűleg elszegényedett urak, kiknek le kellett menni vidékre, menteni, a mi még menthető. Hogy a kis leány megnőtt, föl-fölrándulnak pár hétre a fővárosba, ismerem az ilyen alakokat.

Egy kicsit bosszusan tette hozzá:

- Szeretném tudni, miért foglalkozom én ezekkel az idegen emberekkel?

De azért újra, meg újra, a páholy felé nézett. A szőke kis leány ugyan nem viszonzta figyelmességét, mert csakis a szinpadra figyelt. A mama ellenben fölvette gukkerét, pár pillanatig erősen visszanézett Lenkeyre, egy pillanatig össze is huzódott a szemöldöke, de aztán barátságosan reámosolygott.

- Teringettét! ez az asszony ismer engem, - konstátálta magában Lenkey, - uriasszony csak jó ismerősére mosolyoghat így. De hát én? Engem már végképpen cserben hagyott volna a memóriám?

Odafordult egyik szomszédjához, a ki arról volt híres, hogy mindenütt és minden embert ismer.

- Ki az a szép barna asszony, ott a második páholyban?

- Sándorffyné, a leányát hozta föl farsangolni.

Lenkey Tamás negyven évét már betöltötte, de egyszerre sötétpiros lett az arca, mikor a Sándorffyné nevét meghallotta.

Igaz, hogy nem látta, mióta férjhez ment, annak pedig tizenkilenc éve elmúlt. De ha valaki neki azt mondja, hogy jöhet egy perc a mindenségben, melyben neki a Madarasy Janka arca idegen lesz, akkor ő ezt a valakit... ej, de ne is beszéljünk róla.

Egyszerre föltámadt lelkében a múlt. Afféle bolondos ifjúkori regény, de ő akkor azt hitte, hogy a kárhozát szakad le reá. Huszéves korában gyakran hisz az ember ilyesmit, de az ő regénye annyiban különbözött a sablontól, hogy sokat szenvedett s majdnem elpusztult miatta.

A szép Blanka szerette őt, de rokonai kegyelemkenyerén élt és mikor Sándorffy megkérte a kezét, hát odanyujtotta. Sokat sirt, nagyon szenvedett, de okos leány létére belátta, hogy nem tehet másként. Csak gazdag, boldog, független leányok engedhetik meg maguknak, hogy várjanak egy huszéves, bolondos, szerelmes ifjura. Várjanak, míg ebből a bolondos fiúból ember lesz, kinek karjára támaszkodva, ki lehet lépni a világba. De ő, ki öt esztendő óta eszi rokonai házában a kegyelemkenyeret? Mit tehetett egyebet, felesége lett Sándorffy Endrének, a ki már erősen kopasz volt, negyvenedik évét betöltötte, de a ki kényelmes, független, uri életet tudott biztosítani feleségének.

Lenkey Tamás most már jól emlékezik mindenre. Az eljegyzés előtt való napon levelet kapott a leánytól. Husz év! Husz év, Istenem, maga az örökkévalóság! És Lenkey most mégis maga előtt látja a fekete betűket, mintha a romok közül most is felé csapna a szép leány szenvedelmes, szerelmes, kétségbeesett zokogása. Lelkével kezdi újra olvasni a levelet.

Kedves *Tamás!*

Nem akarom magát az én lelkem fájdalmával is keseríteni. Bizonyára csak szívemnek gyöngesége, a mi írásra késztet s ennek a gyöngeségnek nem bírok ellentállni.

Maga jó és becsületes és kerülni fog engem ezentul. Nagyon szerencsétlenek vagyunk, de erről nem tehetünk, de hogy becsületesek és igazak maradjunk, az csak tőlünk függő dolog.

Édes Tamás, a kolduskenyér csak száraz, de a kegyelemkenyér könnyektől keserű. És én ezt a kenyeret eszem esztendőök óta.

Ezt a keserű kenyeret sem akarják tovább adni, mert szerencsém akadt és könnyelmű, bűnös teremtés vagyok, ha nem élek vele. Ennek már így kell lenni.

Magából férfi lesz, boldog ember lesz. Én is csak megnyugszom valahogy, valami-képpen a változhatatlanba. Ehhez a megnyugváshoz kell, hogy ne lássam többé magát. Remélem, ezt az utolsó kérésemet nem fogja megtagadni.

Mit csinál egy huszéves ifju ilyen levél után? Az a huszéves ifju egyéniségétől függ. Lenkey Tamásnak igen bolondos egyénisége volt, mert ő föbelőtte magát.

A pisztoly rossz volt, a keze remegett. Szóval, a golyó okosabb volt, mint Lenkey Tamás egyénisége, valami csontban megakadt. Lenkey hat hétig nyomta az ágyat, a feje még gyakran zugott azután is, de az öngyilkosságra nem gondolt többé.

Ember lett belőle, a maga erejéből. Szegény fiu volt, lépésről-lépésre küzdött föl magát. Elfoglalta az étellel való küzdelem és lassanként begyógyult szívének sebe.

Egypár évig külföldön utazott, mire hazajött, már fáradt volt a lelke és erősen szkeptikus a szíve. Mint gazdag, független ember állandóan harcban állt a mamákkal és ritka ügyességgel került ki a gyöngéd törvéteket. Két év óta azonban már nyugton élt, a mamák és kisasszonyok föladtak minden reményt, belátván, hogy ez az ember agglegénynek született.

Sándorffynéra már nem igen gondolt. Azzal a pisztolylövéssel lefizette az adósságát. Most a páholyban is nem a szép asszonyt nézte, hanem a halavány szőke leányt. Milyen kedves, bájos és fiatal. Valami különös gyöngédséget érzett szemében, az ilyesmi persze bolondság, de ha meglepte az embert, bajos védekezni ellene.

A fölvonás végén már így szólt magában:

- Ej, a manóba is, hiszen a mama régi ismerősöm. Most már veszedelem nélkül fölmegek hozzá kezét csókolni.

Pár pillanat múlva bekopogtatott. Sándorffyné fölállt helyéről és mosolyogva üdvözölte:

- Rám ismert?

Lenkey hazudott, mint a parancsolat.

- Rögtön az első percben.

- No, ez igazán szép magától.

Majd leánya felé fordult:

- Kedves Olga, bemutatom neked Lenkey Tamás urat, az én kedves, régi barátomat.

Lenkey a fiatal leány mellé ült. A beszélgetés azonban hamar megakadt. A kis leány igen ügyetlen volt, Lenkey pedig, - maga sem tudta miért, - elfogult és zavart lett, de ott volt a mama és segített rajtuk.

- Remélem, Lenkey, gyakran fogjuk látni. Legalább beszélni fog róla, hogy nem felejtette még el a régi, bolondos időket.

Nevetett, mint okos asszony szokott nevetni a gyermekkori dőreségeken. Lenkeyt is magával ragadta jókedve.

Most már Olga kisasszony is élénkebb lett, a mama szuggeráló integetésére részt vett a társalgásban is, de mintha a lelke most is másfelé kalandozott volna.

Lenkey nagyvilági ember létére, tisztában volt a mama szándékával. De míg máskor az ilyesmi mindig elkedvetlenítette, most tetszett neki a dolog. A házasság? Lenkey okos ember volt, kerülte a veszedelmet. De sejtette, hogy egyszer az ő órája is ütni fog. Bölcs ember nem viaskodik a végzetrel és Lenkey igen kedvesnek találta a gondolatot, hogy neki Sándorffy Olga lesz a végzete.

A mama arcán derült melegség ült. E pillanatban már valószínűleg vejének tekintette hajdani udvarlóját, hirtelen azonban, diszkrét, félénk kopogtatás zavarta föl őket.

A kopogtatás után, egy félénk, huszéves fiatalember lépett be a páholyba. Lenkey nem sokat törődött vele, csak azt látta, hogy Olga keskeny, halvány arca sötétpiros lesz, a mama pedig lesujtó tekintettel néz végig az alkalmatlankodón.

Olga nem mer mozdulni, de a szemével némán beszél az ifjunak: milyen jó, hogy itt vagy, mennyire szeretlek, csak téged, egyedül csak téged...

Sándorffyné tüntetőleg elfordul a vakmerő ifjútól:

- Hát tudja, édes Lenkey, ha majd feljön hozzánk...

Beszélhetett már, a mit akart. Lenkey csak a leányt meg az ifjut nézte. Szomoruan, szeretettel. Különös, bolondos káprázat fogja el, magát látja, mint huszéves gyerekifjut, ő is így reszketett akkor egy szép leány előtt, ő rá is úgy nézett az a szerelmes kis leány. Melyik leány? Itt csak egy érett, szép asszony áll, ki mindenáron el akarja választani leányát szerelmesétől, hogy ő hozzá adja, hiszen vele is így tettek annak idején...

Lenkey fölsóhajtott, aztán komolyan nézett a szép asszonyra és szemének tekintete ezt mondta:

- Édes, szép asszonyom, ne hivogasson engem, én ugysem leszek a maga leányának a férje. Az emberek boldogsága tulajdonképpen a rossz memóriájú szivben gyökeredzik. Én azonban jól emlékszem az ön szomorú levelére és az én rossz pisztolyomra. Nem akarom, hogy a leánya is megírja a maga levelét. Nem akarom, hogy ez a fiatalember becsapja a felöltőjét és pisztolyt vásároljon érte. Hátha ma becsületesebb pisztolyokat árulnak, hátha az ő keze erősebb és biztosabb, mint az enyém volt husz éves koromban?... Ne nézzen ilyen kegyetlenül erre a fiatal urra, hiszen talán az ön szive sem felejtett el mindent végképpen.

Sándorffyné, mintha megértette volna a szemek beszédét, piros arccal nyújtotta kezét a férfinak csókra. A két szerelmes egymásba merült, alig vették észre, hogy a férfi távozott. Sándorffyné pedig szeliden, elnézéssel tekintett a fiatalok felé, hiszen csak bolondság... Aztán meg nincs is egyéb bűnök, minthogy a leány tizennyolcéves, a fiu meg huszéves s ezért igazságtalanság volna rájuk nagyon haragudni.

A költő ideálja.

Mikor Becsky Tamásné, született Szentkirályi Rozália asszony, hatvanéves korában, a halotti szentségek ájtatos fölvétele után, jobblétre szenderült, minden ujság egyhangulag konstataálta, hogy a magyar irodalmat súlyos csapás érte a jeles urnő elhunytával.

A magyar irodalom a sok, súlyos csapás után is, - hisz minden évben hal meg valaki, ki közvetve, vagy közvetlenül pótolhatatlan veszteségbe dönti a szegényt, - mondom, a magyar irodalom a sok csapás után is él. Ha nem is fényelegve, de úgy szegény ember módjára, csöndesen, szerényen, biztató körülmények közt, - most azonban valósággal megrázta az újabb csapás, mely Becsky Tamásné, született Szentkirályi Rozália asszony halálával érte.

Szentkirályi Rózának férje révén semmi köze sincs ehhez a sok dicsőséghez, Becsky ur nevét akár ki is hagyhatjuk a történetből. Becsky Tamás sohasem irt könyveket. Hogy nem is vásárolt, arról fölösleges beszélni, mert azt ugyis olyan emberek cselekszik, a kik mindenáron vágnak az eredetieskedésre, a kuriózumra, kik furcsa bogaraikkal beszéltetni szeretnek magukról. Ellenben, hogy nem irt sohasem regényt, sem verset, sem novellát, az mégis föl-emplitendő, a mi lázasan fejlődő irodalmi életünkben, hol, ha valaki olvasni akar, hát leül, és ír magának egy könyvet.

Egyébként Becsky ur nem is olvasott, legfőlebb csak pointeket. Ez is kárbavesztett fáradság volt, mert ha olvasni kezdett, partnerei biztosan tudták, hogy nincs elég ütése. E jeles urhoz az irodalomnak semmi köze, - itt csak nejről, Szentkirályi Rozáliáról lehet szó, - kinek hátrahagyott írásaiban lázas buzgalommal kezdték keresni a negyven évvel ezelőtt elhunyt nagy poéta, Székely László verseit, leveleit. Ezeket a verseket és leveleket az elhunyt urnő életében vonakodott a nyilvánosságnak átadni, most azonban a férj készséggel megengedte a lapok tudósítóinak, hogy ám nézzenek, keressenek, a mit találnak, vigyék Isten hírével. A jó embernek eszéágában sem volt megrövidíteni az irodalmat.

Ő maga sem tudta egész biztosan, hogy micsoda összeköttetés van felesége és az általa oly mélyen tisztelt és félve került irodalom között. Székely László, a fiatalon elhunyt nagytehetségű poéta, nagyon járatos volt a Szentkirályi-házba. Szívesen is látták mindig, mert az apja alispán volt, s neki az anyai öröksége, - egy jól rendezett, minden anyagi tehertől ment birtok - már a kezében. Bizony, egy ilyen jóraavaló, derék fiunak el lehet nézni azt a kis bogarát, hogy verseket ír és mindenféle cigánynépséggel barátkozik.

- Édes fiam, - intette a bölcs Szentkirályiné a leányát, - nincs tökéletes ember a földön. Kivált a férfiak, jaj be messze vannak a tökéletesség árnyékától is. Szemet kell egy és más hibájukra hunyni, mert végre is, nem tehetünk másképpen, ráérsz majd asszonykorodban irtogatni a vadhajást.

A szülők mindenáron akarták a házasságot és a mama folytatta intelmeit:

- Egyéb hibája nincs is ennél az ostoba versfaragásnál. Hát aztán? Hát a kártyás, verekedő vagy szeretőtartó férfi nem kap asszonyt?! Dehogy nem! Csak a kisujját nyújtja ki, egy tucat leány akaszkodik belé rögtön. Okos asszony szemet huny az ilyesmire, teszi magát, mintha nem is tudna róla. Később aztán fegyvert is kovácsolhat magának az ura gyöngéiből...

- De, mama, nem szeretem, - fakadt ki végre a leány, mikor a szóáradattól beszédhez jutott.

- Nem szereted? Mit hallok? Nem szereti! Hát már végképpen elfajult a világ? Én nem merem volna az anyám elé állni ilyen számársággal... Tisztességes leány nem szokott szerelmes lenni, érted?

Erre már föl vonta vállát Róza kisasszony:

- A mama ehhez már nem ért.

Szentkirályiné tanuul hívta az eget, a poklot, hogy láttak-e már ilyen elvetemedett teremtet? Miután azonban a jelzett nagyhatalmasságok vonakodtak megjelenni, hát a papát citálta ki a pipázóból, a ki röviden véget vetett a zajos jelenetnek.

- Elég legyen már! Három nap óta sem nappalom, sem éjjelem e miatt az ostobaság miatt. Pokollá teszitek az otthonomat! A menykő üssön abba a versfaragó fickóba, ha nem szereti; hát nem szereti, punctum... Végre is Becsky Tamás is becsületes ember.

- Kártyás, lump, haszontalan gazember, mindennap meg fogja verni a feleségét, - jósolta a mama.

- Ugyan, persze, - nevetett föl gunyosan Szentkirályi, - nem félttem én a te leányodat.

Azzal még egy nagyot sóhajtott, mint a ki tapasztalati tényekre helyezi reménységét, így lett Rózából a Becsky Tamás felesége.

Székely László egy év múlva meghalt, valami végzetes párbajban, melynek semmi köze sem volt a szép asszonyhoz. De tudja Isten, valahogy mégis belekerült abba a nekrológba, melyben a jeles ifjú tehetségét elsiratták. Megemlítették, hogy ő volt a költő első ideálja és csak szomorú, külső körülmények gátolták meg a két szerelmes egyesülését. Hogy mik voltak ezek a szomorú, külső körülmények, azt cikket író zszurnaliszta tudta legkevésbé, de a nekrológ végén, befejezésnek igen csinosan hangzott ez általa hirtelenében kitalált frázis.

Róza asszony ez időben egy egészséges fiugyermekkel örvendeztette meg férjét. Beteges állapotban az ember - különösen ha asszony - mindig hajlandó az érzelgésre. Róza asszony könnyes szemmel olvasta a gyászos tudósítást, a cikk végén pedig, hol az elmés, találékony újságíró célzást tett azokra a bizonyos szomorú, külső körülményekre, hangos zokogásban tört ki.

Becskyné okos asszony volt, de mondtam, beteg és ilyenkor az ember könnyen átadja magát a különböző poétikus hangulatoknak. Azután még egy esztendő telt el már a boldog esküvő óta és ha a mama jóslata nem is teljesedett be, annyi bizonyos, hogy Becsky, ha beszélgetett, most is szívesen vette hasonlatait a kártyavilág dús eszmeköréből, a mi azt bizonyítja, hogy a piros ász és a makk felső még mindig élénken foglalkoztatta lelkét. A szép asszonyt nem kell tulságosan sajnálni, a papa jó előre megmondta, hogy dirigálni fogja az urát. De mi haszna mindez? Becsky Tamás szepegve és alázatosan jött haza reggel, de azért este mégis elment. És ha egész nap itthon ülne is?!...

Férj volt, és ezzel minden meg van magyarázva. Meg van magyarázva a sok keserű köny is, mit az asszony elutasított udvarlójáért hullatott.

Aztán idővel valami hirneves, nagytekintélyű kritikus kimondta, hogy Székely Lászlón nagy igazságtalanság történt, kora nem értette őt meg. Lirai verseit egyenesen a legnagyobb magyar lírikus poémái mellé állíthatók, annyi hév, tűz, szenvedelem van bennük. Itt természetesen pár sorban megemlékezett egy tiszteletreméltó urnőről, ki az elhunyt poétának ideálja volt és kit csak a szülői szigorúság kényszerített máshoz.

Becslyné ez időben már két leányát férjhez adta, de a hogy elolvasta ezt a cikket, újra sajogni érezte azt a régi sebet. Tudja Isten, hogy történt, de most már maga is hitte, hogy ő voltaképpen csak szülői parancsára utasította el a poétát, annyira hitte, hogy diszkrét, fájdalmas hangon, néha-néha célzást is tett ilyesmire. Becsky Tamás ilyenkor halálosan szégyelte magát, úgy érezte, hogy voltaképpen ő igen-igen nagy bűnös, mert ő fosztotta meg feleségét a halhatatlanságtól és attól a gyönyörűségtől, hogy az irodalomtörténet lapjain, mint a nagy poéta hitvese szerepeljen.

Igaz, neki úgy tetszett, mintha menyasszonya annak idején szerelmes lett volna belé, de az ördög tudja, mi lakik az asszonyban? Azonfölül azóta már huszonöt év telt el és ő annyi prédikációban és intelemben részesült, hogy az a bűbajos emlék, kezdett végkép kiveszni lelkéből.

A Székely-kultusz pedig napról-napra nőtt, mint valami vészes áradat. Ez már így szokott nálunk lenni. Nálunk, kik sohasem becsüljük meg kellőképpen embereinket, de ha a divat, a kor áramlata fölvet egy-egy nevet, akkor aztán egyszerre, mintegy örületes lázban akarjuk kipótolni mindazt, a mit elmulasztottunk. A Székely László imádása divatba jött, Becskynét megintervivolták. Nagyon diszkrétén, tartózkodón beszélt, semmi határozott dolgot nem mondott, de az újságírónak az volt az impressziója, hogy az agg hölgynek biztosan vannak levelei, versei a költőtől, a mit életében nem akar nyilvánosságra bocsátani.

Nos hát meghalt. Nyilvánosan mutatott részvéttel és elég ügyesen leplezett kíváncsisággal temették el. Végre a hagyatékra került a sor, Becsky Tamás készséggel nyújtott át nekik mindent.

A poétától nem találtak semmit, ellenben meglelték az asszony naplóját. Mindenik sorában mélységes szeretet, bánat, imádás hangján szól arról, a ki már a sirban nyugszik, a ki életének egyetlen szerelme volt. A legfeltűnőbb a dologban az volt, hogy az asszony a naplót csak házassága második esztendejében kezdte vezetni.

- Persze, persze, - mondta az irodalomtörténet jeles tudósa, - sokkal érdekesebb lett volna a leánykori napló. Bár ezekből a lapokból hiven megkonstruálhatjuk a költő ideáljának jellemét, gondolkodását, de a leánykori napló biztosan érdekesebb adatokat tartalmazott volna, no de mindegy... ez a napló is óriási nyeresége az irodalomtörténetnek, most készülő munkámban nagy segítségemre lesz, ime, itt van előttünk az ideál jelleme...

S diadalmasan vitte magával a naplót.

Az áldozat.

- Az élet nyomorúságainak, - mondta Bartos Ferenc, - egyik, talán legfőbb oka, hogy az emberek semmiképpen sem akarják megérteni azt az egyszerű és világos igazságot, hogy az élettel együtt senki sem ígért nekünk örömet, vagy boldogságot, s így nincs is kin követelőznünk. Pedig a legtöbb ember követelődzik, mohón, keményen, parancsolóan, vagy sirva; már a mint a temperamentuma hozza magával, de mindenik úgy, mintha kitöltött váltó volna a kezében, melyet bármikor leszámíthat.

Pedig voltaképpen úgy áll a dolog, hogy az élet nem is adhatja meg, a mit mi várunk, kérünk vagy követelünk tőle. Nem jóakarátán mulik a dolog, hanem a szegénységén. A modern emberben semmiféle érzés nincs annyira kifejlődve, mint az egóizmus. Olyan nagymértékben megnőtt az önzése, hogy szinte szenvedelemmé vált. A szenvedelem pedig többnyire öntudatlan. Mi már csak kérni, követelőzni, várni tudunk az élettől, az egy pillanatig sem jut eszünkbe, hogy talán tartozunk is neki valamivel.

Ha a boldogság nem üres frázis, s ha az csakugyan a véletlen ajándéka, úgy mi sem bizonyosabb annál, hogy leülni az ut szélére és várni, míg a boldogság ránk talál, vagy elindulni és harcolni érte, egyenlő ostobaság. A ki reális dolgokat épít a beütendő főnyereményre, az az örültekházába való, a ki erőszakot akar tenni a sorson és korrigálja a szerencsét, az börtönbe kerül. Így is, úgy is összetörik. Szóval, ha a boldogság csakugyan rajtunk kívül álló dolog, az élet véletlen ajándéka volna, akkor várása ennek a boldogságnak bárgyu; kieroszakolása pedig határozottan bűnös dolog. Ám nekem szilárd meggyőződése, hogy nem így áll a dolog. De most nem akarok filozofálni és nem fejem ki a *hogyan*t. Egy ut azonban nyitva áll számunkra. Mindnyájan, férfiak, asszonyok egyaránt jutunk az életen át olyan helyzetbe, hogy valaki ránk bizza sorsát, hozzánk köti az életét, tőlünk várja az üdvösségét. Ha mi letiporva önzésünket, ennek a valakinek meg tudjuk adni mindazt, a mit kér, vár, remél, akkor meglettük életünknek célját. Ez bizonyára nem a boldogság, mondják önök. Lehet, de nagyon hasonlít hozzá. És végre is, ki merné állítani, hogy látta szemtől-szemben őt, a *Boldogságot*? Látta és fölismerte. Bizonyos volt benne, hogy nem tévedett? Önök mindnyájan hallgatnak, tehát nem találkoztak azzal a tárggyal, mely e különös fogalmat fedné. Én sem.

Volt azonban egy asszony meg egy férfi, a kiket talán boldogoknak mernék nevezni. A férfi barátom volt, úgy adom elő a történetet, a mint azt, közvetetlen közelből láttam.

Husz évvel ezelőtt történt a dolog. Szigety Balázs egy csinos, halvány leánynak udvarolt. A leányról mindössze is annyit tudtam, hogy árva, hogy testvére, egy fiatal özvegyasszony nevelte föl. Szegény kis Ágnesnek mindenesetre ártalmára volt az imádásszerű szeretet, melylyel testvére körülvette. Mindig együtt jártak, a hatalmas, szép, szőke asszony, meg ez az éppen csak csinosnak mondható, igénytelen termetű leány. Volt valami megható gondosság abban, melylyel az a gyönyörű, hatalmas teremtés a halvány, vézna, kis csemetét körülvette. Az a mód, a hogy a haját igazgatta, a mint szalagcsokrát tűzőgette, a hogy aggodalmas tekintettel nézte a férfiakat, mikor lobog föl szemökben a tetszés lángja, mindnyájunkat meghatott, - persze megint csak a szép asszony javára. A kis Ágnest bizonyára mindenki csinos, szimpatikus leánynak nevezi, ha véletlenül nem Budapest legszebb asszonya gardirozza. Így egyszerűen nem vették észre.

Ebben az időben történt, hogy Lenke asszonynak el kellett utaznia pár hétre, valami külföldi rokonához. Szigety Balázs, a szép asszony távollétében kapott a házhoz. Két hét múlva már mindnyájan úgy beszéltünk róla, mint vőlegényről. Szemmelláthatólag tetszett neki a leány. A

mi pedig Ágnest illeti, ma is ellágyulok, ha tekintetére gondolok. Sohasem láttam sem azelőtt, sem azóta olyan szép szempárt, mint a milyen ebből a vézna, jelentéktelen kis arcból ragyogott elő. És hogy nézett Szigetyre! Milyen alázatosan, milyen odaadással, édes, titkos félelemmel! Vak volt, a ki nem látta, hogy mennyire szerelmes. Szerelmes a passzív, lány lelkek csodálatos erejével és szenvedelmével. Csodálatosak ezek a teljesen akaratnélküli, alázatos, szerény lelkek, mintha a sok föl nem használt erőt, mind ez az egy érzés foglalná le magának. Annyira tudnak szeretni és szenvedni. Olyan intenzíven boldogok, és olyan hamar elpusztulnak a boldogtalanságban.

Hogy milyen hamar, azt már láthattuk két hónap múlva, mikor a szép asszony hazaérkezett. Szigety Balázs egy óra alatt elfelejtette, hogy valaha azzal a vékony, kis halvány gyermekkel ábrándozott és esti séták alatt gyöngéd és illedelmes bókokkal festette pirosra a keskeny, finom kis arcot.

Akkor nem tudtam megérteni Lenkét, mi mindnyájan láttuk a kis leány hervadását, összeesését, egyedül ő nem vett észre belőle semmit. Voltak jelek, melyek azt mutatták, hogy a szép asszony az özvegyi fátyoltól is szívesen megválna a Szigety Balázs kedvéért.

Mikor nyílt ki a szeme, azt ma már nem tudom. Annyi bizonyos, hogy Ágnes ez időben a nap nagyrészt ágyban töltötte és többnyire lázas volt. Azt a jelenetet, mely három ember élete fölött határozott, maga Szigety Balázs beszélte el nekem, egyszer régen.

... Az asszony sápadt volt kissé, de teljesen nyugodt. Talán előre is készült a bevezetésre, melylyel a férfit fogadta:

- Szigety, én ismerem magát. Maga a legbecsületesebb ember a világon. Nyíltan beszélek, mintha a testvéremmel állnék szemben; Ágnes szereti magát.

Várt egy pár pillanatig, de mert a férfi folyton csak az ő ragyogó, szőke szépségét nézte, elfordította a fejét, és úgy mondta halkan:

- Meghal, ha a maga felesége nem lehet.

A férfi még mindig hallgatott. Mintha teljesen elveszett volna lelke, az asszony bámulatába.

Lenke fölemelte fejét és erősen, keményen belenézett a férfi szemébe, most már rideg és kemény volt a hangja:

- Magának feleségül kell venni a hugomat.

Most először szólalt meg a férfi, neki is kemény és rideg volt a hangja:

- Nem tehetem.

Az asszony összetette fehér kezét és úgy nézett a férfira szótlanul. Szigety elsápadt és megreszketett egész testében.

- Nem tehetem, minek is kér rá? Maga éppen olyan jól tudja, mint én, hogy lehetetlen. Becsületesebb ember vagyok, sohasem bolondítottam Ágnest. Megvallom, tetszett nekem, míg magát meg nem láttam, de szerelemről sohasem beszéltem neki. Kérem, ne nézzon így rám, maga nagyon jól tudja, hogy szeretem és szeretni fogom mindig, örökre...

Az asszony még mindig összekulcsolva tartotta kezét.

- Tudom. Másként hogyan mernék ilyen áldozatot kérni magától?

- Tudja, tudja, de hát mégis...

Aztán indulatosan folytatta:

- De hiszen maga nem gyermekleány, maga asszony és tudnia kell, hogy lehetetlenséget kér tőlem.

- Lehetetlenség? Ön mondja ezt, a ki szeret?

- Én. Voltak férfiak, a kik meghaltak azért, a kit szerettek, de a mit ön kíván tőlem, az -

Az asszonyt mintha egy pillanatra elhagyta volna önuralma, sápadtan, reszketve dadogta:

- Meghalni, az semmi... Nekünk élnünk kell, ő érte, ő neki...

A férfi megrázta fejét:

- Ilyen áldozatra csak egy Isten volna képes. Én pedig ember vagyok, rossz ember, a ki egész szívemmel, egész lelkemmel magát szeretem.

Az asszonynak lassankint valami halálos komolyság ült az arcára.

- Hallgasson meg engem, barátom, aztán határozzon tetszése szerint. A kinek kedvéért én ezt az áldozatot akarom hozni és kérni, az nekem édes testvérem s mindennél drágább a világon. Önnek azonban idegen, kit tetszése szerint hagyhat meghalni vagy élni, a nélkül, hogy bárki, még a saját lelkiismerete is, valamit vethetne a szemére és mégis én úgy érzem, hogy ez az egyetlen cselekedet lesz méltó önhöz, hozzám s ahhoz, mit egymás iránt érzünk. Egyet azonban meg kell tudnia: lelki üdvösségemre, tulvilági nyugalmamra esküszöm, hogy bármit határozzon is, sohasem leszek az ön felesége.

A férfi olyan erőszakos mozdulatot tett, mintha vissza akarná fojtani az asszony ajkára a szót.

- Az Istenért, mit mondott?

- Már kimondtam. Megvolt. Az én életem utja már meg van szabva. Most az a kérdés, mit akar ön tenni a saját életével? Ha igaz az, a mit az imént a szerelemről mondott, és én nem akarok kételkedni szavában, akkor...

- Soha. Azt akarja, hogy megesküdjem?

- Minek. Maga férfi, magának csak akarnia kell. Csak akarnia kell a szépet, az igazat, a könnyörületest és megteheti. Örült dolognak tűnik föl ön előtt, ugy-e? Mert csak önző, szerelmes szívének dobogására hallgat. Mert szenved, mint a hogy szenvedek én is. De önnek tudnia kell, hogy ez az örült szívdobogás lassankint le fog csillapodni s hogy a fájdalom el fog mulni, mint a hogy elmúlik minden dolog a világon, igaz és hamis, szép és ocsmány, egyformán. Fordítsa el egy kissé szemét saját magától, s ne azt nézze, hogy mit áldozott, hanem azt, hogy mit fog nyerni? Megment egy fiatal, ártatlan életet, boldoggá tesz egy érintetlen lelket és gyöngédséggel halmoz el egy önt igazán, nagyon mélyen szerető szívet. Hogy ön nem szereti őt? Mit tesz az? Hazudni fog neki, mint a hogy egy becsületes ember hazudni képes. Lemondásunkkal megvásároljuk az ő boldogságát, bánatunkkal az ő örömét és az Uristen sokkal könnyörületesebb, mint hiszik, talán egyszer igazzá válik a hazugság, az ő arcának boldog, ragyogó visszfénye ott fog tükröződni az ön szemében is.

A férfi megrázta fejét.

Most már keménynyé, haragossá lett az asszony hangja:

- Nem? Hát akkor szenvedni fog. Sokáig, talán egy életen keresztül, mint a hogy szenvedni fogok én is. És mégis áldozatul dobjuk magunkat, mert így kívánja ezt valami felsőbb igazságszolgáltatás. Én már asszony vagyok, élveztem az életből az édeset is, a keserűt is. Maga, maga, meri-e tagadni, hogy mielőtt velem találkozott, kiélvezett minden gyönyörűséget, mit

ölébe dobott a végzet? De ő még nem lát, nem tud, nem ismer senkit, csak önt és szerelmét s nekünk félre kell állnunk az utjából. S nekem jogom van követelni öntől ezt az áldozatot, mert soha senki a világon nem szerette úgy önt, mint a hogy én szeretem. Megértett?

Halálsápadtan, de büszkén fölemelt fejjel mondta el vallomását. A férfi lehajolt és alázatosan megcsókolta a kezét:

- És azután, mi lesz velünk azután?

- Azután? Én el fogok utazni és nem látjuk egymást sokáig. Mire megint összejövünk, már nyugodtan fogunk gyönyörködni közös műünkben, egy harmadik ember boldogságában. Boldogsága lesz nászunk, mosolya csókunk, kacagása ölekezésünk. S a melyik pillanatban valami árnyékot vagy szomorúságot látunk a kedves arcon, rögtön tudni fogjuk, hogy hitszegéshez vagyunk közel és menekülünk egymástól. Mert a szerelmes becsületes ember tűzbe vizbe rohan azért, a kit szeret, de sárba, gyalázatba nem lép senkiért, soha.

Ezt a jelenetet magától Szigety Balázstól tudom. Csak azt akarom még hozzátenni, hogy igenis, megtörtént a dolog. Ez a két ember föláldozta magát, egy harmadikért. A férfi gyöngéd szeretettel vette körül feleségét, gyermekeit s nyugodtabb, harmonikusabb életet nem igen láttam az övéénél. Lenke pár évig külföldön élt, mikor hazajött, megint a régi, vidám, elmés, ünnepelt asszony volt. Igaz, hogy a nők néha nevetve gyászolnak, de végre is nincs ember, ki szívében halottakat ne hordozna és boldog az, ki szenvedései árán egy más ember boldogságát vásárolta meg. Ez a história nem igen érdekelhet benneteket a mai világban, mikor mindenki a szív jogáról és az érzelmek mindenhatóságáról, a nagy *Én*-ről beszél. De hát nem tehetek róla, úgy mondtam el, a mint történt, egy szót sem változtatva rajta.

Két asszony.

A jó öreg Gondviselés bosszus ráncokba huzta össze a homlokát:

... Mennyi baj, mennyi sópánkodás...

A férfiak még csak hagyján, de az asszonyokkal már igazán nem lehet boldogulni... Szeretném tudni, mi a manót csináljak a két Kovácsnéval, kik egyre-másra küldik föl hozzám panaszos sóhajtaikat?...

Kovács Ferenc ur, a jónevű, tehetséges poéta, ezelőtt hat esztendővel erősen udvarolt a szőke, babaarcu Zoltay Erzsinek. A rokonság már amolyan félhivatalos vőlegénynek tekintette. Erzsi az utcán még nem fogódzott karjába, de titokban néhányszor csókolóztak. Kovács Ferenc ur nem volt éppen tulságosan titkolódzó természetű és még a kávéházi kompánia is tudta, hogy a Holdsugar című jeles kis verskötet, Zoltay Erzsi szőszke haját és kék szemét dicsőíti.

A házasságból azonban nem lett semmi. Kovács Ferenc ur tulságosan impresszionista lélek volt. Egy szép téli délután, a véletlen összehozta Horváth Klárával s e délutántól kezdve szintelennek találta az Erzsi szőszke szépségét, unalmasnak örökös vidámságát, ostobának naivitását, szóval kész volt a tragédia.

A tragédia különben nem volt tulságosan veszedelmes jellegű. Szegény kis Erzsi sokat sirt, nagyon megfogyott, három hétig még a haját sem puderezte és meg akart halni.

Ámde ez csak amolyan átmeneti lelki állapot volt, végre is állandóan és folytonosan nem lehet az ember kétségbeesve. S egy félesztendő múlva már Kovács Lajos urral, a székesfőváros egyik tekintélyes, fiatal nagykereskedőjével váltott titokban csókokat.

Ezek a titkos csókok azonban meghozták a kívánt eredményt, az arany karikagyűrűt. A fiatal Kovács Lajos csinos, elmés fiú volt és szecessziós butorokat vásárolt felesége szalonjába. Erzsi büszkén öltötte kezét vőlegénye karjába, az elvesztett kilókat hamar visszanyerte, a haját pedig még szőkébbre puderezte, mint ezelőtt.

Egy szép tavaszi napon együtt sétált vőlegényével a déli korzón, mikor szembejött velük egy fiatal pár. Karonfogva mentek, mint ők, de mig őt Kovács Lajos tartotta anekdotákkal, a másik párnál a nő beszélt a férfihoz. Világos, hogy azok már házastársak voltak.

A két férfi egyszerre kapta le kalapját, a két nő szeme összevillant egy pillanatra.

Erzsi vőlegénye furcsán mosolygott:

- No ez mégis különös...

- Micsoda különös? - kérdezte a leány kíváncsian.

Kovács ur pár pillanatig gondolkozott, aztán jókedvűen föl vonta vállát:

- Hiszen most már elmondhatom. Tudja egy időben sokat jártam Horváthék házába, talán szerelmes is voltam egy kicsit Klárába. Legalább úgy hittem, mig csak...

- Mig csak... - ismételte a leány.

- Mig csak magát meg nem láttam. Abban a pillanatban azonban tisztában voltam a szívemmel. Maga vagy senki... és higye el Erzsi...

Tovább is deklamált volna, de a mama utólérte őket és reájuk szólt, hogy vissza kell fordulni, különben elkésnek az ebédről.

Három hét múlva Erzsi férje karján vonult be a szecessziós szalonba és igen boldognak érezte magát. A Kovács ur anekdotái is változatosabbak lettek, mert most már a borsosabb históriákat is föltálalta kedves nejének. A mellett saját külön szobaleánya volt, a férfiak „nagyságos asszonyom”-nak szólították és annyi Kugler-süteményt ehetett, a mennyit csak akart.

Az emberi természet azonban gonosz és hálátlan. Minden boldogságba beleszokik. A beleszokás csak küszöb, innen lépünk be a közömbösségbe. De a közömbösség csak előszoba, mely egyenesen az unalomhoz vezet. Kovács Lajosné lassankint könyv nélkül ismerte a klubbeli históriákat, a „nagyságos asszonyom” sem csiklandozta a fülét, a sok cukrászsüteménytől meg úgy elromlott a foga, hogy szeptemberben kettőt plombiroztatni kellett.

Itt a fogorvos szalonjában, ócska vicclapokat forgatva, jutott először eszébe, hogy az élet utálatos és ő nagyon boldogtalan. Sirni szeretett volna, de semmiféle pozitív baj nem jutott eszébe, csak úgy érezte, hogy szenved, nagyon szenved és félredobta a vicces lapokat, azután nem is birta bevárni, míg a fogorvos végez ott bent áldozatával, otthagyta a várótermet és kirohant az utcára.

Maga sem tudta, hogyan jutott az Andrassy-utra? Ott állt egy könyvesbolt kirakata előtt. Az üzlet kirakatában nagy csomó könyv volt, mindeniknek egy színe, formája, mindegyikre ez volt nyomva: *Klára*. Írta: Kovács Ferenc.

A szőke asszony a másik pillanatban már bent volt az üzletben.

- Kérem a Kovács Ferenc könyvét, - mondta biborpiros arccal, mintha valami tiltott dolgot cselekednék.

- A *Klára*-t? - kérdezte udvariasan a segéd.

Erzsi asszony bólintott, úgy összeszorult a szíve, hogy képtelen volt szóval válaszolni.

Odahaza a szecessziós szalónban, könybeborult szemmel nézte a könyvet.

- *Klára, Klára*, - mondta sápadtan, - most már a feleségéről írja a verseket.

Ezt mélységes megbotránkozással és nagy elkeseredéssel konstatálta.

Mikor a vacsoránál, férje megint valami klubbeli históriát akart elmesélni, Erzsi asszony, ki különben négy szemközt szívesen hallgatta férje borsos anekdotáit, vérpiros arccal ugrott föl az asztaltól:

- Utálok már ezt a sok komizságot! Szégyen! Gyalázat! Azt hiszi, hogy valami orfeumi dámát vett feleségül?!...

Sirva fakadt és alaposan elrontotta a derék nagykereskedő vacsoráját, ki szeliden csitította és alázatosan bocsánatot kért tőle.

Egy félórai parlamentirozás után Erzsi asszony megbocsátott és újra elfoglalta helyét az asztalfőn, de míg a borjuszéletre citromot facsart, így sóhajtott föl magában.

- Nem, ez az ember nem értett meg engem s nem is fog megérteni soha...

És lopva, egy rajongó pillantást vetett Kovács Ferenc ur verseskönyve felé.

Fájdalom, Kovács Ferenc ur a rajongó pillantásban nem gyönyörködhetett. A poéta egy józsefvárosi ház harmadik emeleti lakásán, a hintaszékben cigarettázik, kedves neje szemben ül vele a diványon és a pillantás, mivel végigméri, mindennek nevezhető, csak rajongónak nem.

- Hát csakugyan nem akarod?

- Ugyan kérlek? Én igazán nem értelek. Uj ruháról álmodozni, mikor a házbért nem tudom előteremteni.

Klára asszony bosszus megvetéssel nézett végig férjén:

- Igen, mert életteretlen vagy. A kiadó is becsapott ezzel a *Klára*-val. A szindarabod már fél éve hever az igazgatónál. Miért nem jársz a nyakára, miért nem sürgeted, zaklatod, fenyegeted, mint a többi...

- Hagyj békét, - mordult föl a szerencsétlen poéta, - elég bajom van nekem ugyanis, ne tedd pokollá az otthonomat.

Az asszony lángoló arccal ugrott föl, látszott rajta, hogy lelkét fojtogatja, a mit mondani akar.

- Én teszem pokollá az életedet? Hát te mivé tetted az enyémet? Ki vagyok én, mi vagyok én? A feleséged? Hiszen minden idegennel többet vagyok együtt, mint te veled. Éjjel a redakció, nappal a bohémtanya, ez a te életed...

Nem folytathatta tovább. A szerencsétlen poétának igen gyöngye idegzete volt. Fölkapta kalapját és megszökött az égiháború elől.

Klára asszony pedig zokogva omlott a magashátú ebédlődiványra. És a forró könyzárban feltűnt előtte a légies kis konyhapénz, egy-egy házi viharral kierőszakolt selyemblúz; az unalmas asszonyzsurok, a langymeleg tea, csömörületességig unalmas ingyen színház, férjének ideges kedvetlensége, vagy mámoros föllángolása... S megjelent előtte a szecessziós szalon, a fehérkötényes szobaleány, a fényes, gondtalan, izgalom nélküli élet és mindezzel együtt Kovács Lajos ur arca...

-... Tessék, - mondta a jó öreg Gondviselés, - most mit csináljak ezzel a két sápitózó asszonnyal?...

A pajkos, szeszélyes Sors elkezdett kacagni:

- Semmit, jó uram, semmit. Ha megcserélnéd helyzetüket, három év múlva megint csak sopánkodással terhelnék a füledet. Asszonyok dolgába sohasem jó beleavatkozni. Meg aztán nem is érdemes. Nem igen szorultak ők mi reánk, mert ha igazán óhajtják a változást, mindig tudnak segíteni magukon.

Őszi szél.

Bán Sándorné a Városligeten keresztül ment hazafelé. Leányát volt meglátogatni künt, a nevelő-intézetben. Ezek a látogatások minden héten meghozták a maguk kis szenzációit. Livia sirással fogadta és könnyek közt bocsátotta el. Ám a két zokogó rohamot a legvidámabb, legélénkebb csicsérgés töltötte be. Bánné mindig azzal a megnyugtató érzéssel tért haza, hogy Livia még gyermek és így boldog.

Most is leányára gondolt:

- Érdekes, hiszen a tizenhetedik évében van már... Sohasem szerettem az intézeti nevelést, de most már nem bánom, hogy beadtam a leányomat. Ott künt, én nálam, a mi világunkban biztosan találkozott volna már valaki, a ki megzavarja szívét és képzeletét. Szegény, megboldogult édesapja is így akarta... De meg most mit is csinálnék vele otthon? Minden héten elhatároztam, hogy szólok neki és nem bírom... valami szégyenlősség visszatart. Pedig meg kell tudnia és mennyire fájna neki, ha idegentől hallaná meg!... Hátha levélben írnám meg neki?...

Nem, nem, az írás olyan borzasztóan hideg. A fekete, csuf betűk rámerednek érzéketlenül, részvétlenül és nem magyaráznak meg semmit abból a fájdalmas szeretetből, mely a sorok közt lüktet. Nem, élőszóval fogok beszélni, hogyha összeszorítja szívét a keserűség, odaborulhasson vállamra és csókjaimmal száritsam föl könyét.

Az uton egy férfi jött vele szemben. Bánnénak piros lett az arca, mint egy fiatal leánynak, kit a véletlen titkos szerelmesével hoz össze.

Voltaképpen olyan regényes, olyan tiszta és bolondos volt ez a viszony, minő csak az első szerelem szokott lenni. Régi, gyermekkori szerelem kötötte a férfihoz, kitől aztán később elválasztotta az élet. Férjhezment, jó, hű és gyöngéd feleség lett belőle. De lelke mélyén ott volt ama át nem élt gyermekkori szerelem és mivel tizennyolc éves házasságában is naiv, tapasztalatlan és romantikus lelkű maradt, úgy érezte, hogy a sors kárpótlással tartozik neki. Mikor özvegysége első évében Csermák Pál meglátogatta, úgy fogadta, mint egy kedves, régi szerelme, nem gondolt sem az eltűnt időre, sem a visszahozhatatlan ifjúságra.

Igaz, hogy Csermák még mindig deli férfi volt, s Bánnéról, ha barátnői nincsenek, senki sem mondta volna, hogy harminchat éves. Nagyon jólelkű, nagyon nyugodt temperamentumu, egészséges gondolkodású nő volt s az ilyenek egész ötven éves korukig szépek és fiatalok tudnak maradni.

- Jó napot, barátom, - mondta az asszony. S míg a férfi keztyűs kis kezét kezében tartotta, hamvas arcára telefutott vérrel. Zavarában nevetni kezdett, mint egy kis iskolásleány.

- Liviánál volt? - kérdezte a férfi, gyönyörködve nézve az asszony piros arcát.

- Igen.

Csermák hangja komolyabbra vált:

- És megmondta neki?

Az asszony lesütötte a szemét:

- Nem... Még nem bírtam...

- De Ágnes!...

- Ne haragudjék, Pál... Igazán nem tehetek róla... talán legközelebb...

- Haragudni! Én csak szomorú vagyok. Miért titkolja, miért röstelli a dolgot? Jogtalannak és szégyenletesnek tartja, hogy a feleségem lesz?

- Látja, hogy mégis haragszik, különben nem volna ennyire igazságtalan. Tudja, hogy szeretem... de hát a leányom... Istenem, hát nem érti, hogy végtelenül kínos lesz erről a dologról beszélnem vele?...

Könyvek csillogtak kék szemében és Csermák már nagyon megbánta előbbi kitörését.

- Nézze, milyen csodálatos szép, szeptemberi nap! Olyan minden, mintha tavasz lenne. A fák zöldek, nem látszik rajtuk a hervadás s a nap olyan áthatóan süt, mint májusban. Én azt hiszem, édesem, hogy a kalendáriumcsinálók tévednek, most tavasz van.

- Nem; hanem az Uristen könyörületos, újra tavaszt adott nekünk, a mi kedvünkért.

- Miután az elsőt nem ismerhettük meg.

Elkomolyodva ültek le egy padra. A liget most a maga csöndjében és elhagyatottságában búbájosan szép volt. Teljesen egyedül voltak e csodaszép, napfénytől, derűtől sugárzó déli-
előtton. A férfi az asszony kezét fogta:

- Hiszen nem is volna ez olyan nagy csoda. Az Uristen mindenható, bölcs, irgalmas, de mindenekfölött igazságos. Ő tudja, hogy össze volt forrva a szívünk s tudja, hogy el kellett szakadnunk egymástól saját hibánkon kívül. Elmult a tavasz, elmult a nyár felettünk és azt hittük, hogy immár teljesen beborult az ég. Végre eltelik így is az élet, lemondásban, kötelességeink becsületes teljesítésében, örömtelenül. Lehajtottuk a fejünket és megtiltottuk szívünknek, hogy dobogjon. Nem tudom, mit gondoltál te a hosszú, sivár évek alatt? Nekem csak az járt eszembe, hogy sokan járják még velem ezt az örömtelen utat, kik jobbak, különbek nálam. És vak önzésemben nem gondoltam arra, hogy te jobb, nemesebb, kiválóbb vagy minden földi lénynél s az Ur bizonyára csodát fog tenni kedvedért, ha eljön az ideje.

Az asszony mosolyogni akart, de könyös volt a szeme.

- Hallgasson, úgy beszél mint egy fiatal diák.

- Hát mi vagyok én? Fiatal diák, a ki szerelmet vall az ideáljának, emlékezel még? Akkor is így ültünk egymás mellett, azt mondtuk: örökké, örökké!... És látod, nem mondtunk hazugságot. Megint azok vagyunk, a kik husz évvel ezelőtt. Az Uristen csodát tett érted, szerelmünkért. Ifjak vagyunk, boldogok, szerelmesek... Miénk a tavasz, a mámoros, búbájos tavasz...

Magához akarta szorítani az asszonyt, de az gyöngéden elhúzódott mellőle. Uriasszony léte, az örült szívdobogás mellett is megőrizte józan eszt.

- Pál, hagyja el, ne legyen gyermek... Meglát valaki bennünket. Örökre nevetségessé tesszük magunkat. A ligetben csókolózni...

Már kacagott a mondat végén és kacagásának vidám csengése, kijózanította a férfit.

- Igaza van. Neveletlen vagyok, mint egy kócos diák. De szép is a tavasz, be jó is fiatalnak, neveletlennek, rakoncátlannak lenni.

Bánné fejével bólintott és mosolyogva nézte a nap fénylő korongját. Valami irigy felhő eltakarta az izzó égiteg közepét s az asszony arca elborult:

- Nézze, Pál, nézze...

Csermák odanézett s neki is szomorú lett a tekintete. Az az ostoba felhő egészen sötét leplébe takarta a diadalmas, ragyogó napot. Csak fátyolozottan, halványan tört elő egy-egy sugára, annak sem volt már fénye, ereje...

És ebben a bánatos, megtört világításban másnak látszottak a fák, a levegő, az egész tájék. Mintha különös, misztikus köd ereszkedett volna le az égből, annak az erős, átható napnak elmúltával megváltoztak a tárgyak körvonalai. A fák csüggedten bocsátották le galyaikat s mintha halk, zizegő nesz hallatszott volna a hátuk mögött, talán száraz, hervadt levelek hullnak a földre...

Nem mertek egymásra nézni, csak mikor hirtelen kemény, különös szél bugott el mellettük. Mi volt ez? Különös, metsző bugás hallatszott a levegőáramlatban. A ki már töltött szeptembert pusztán, vagy falun, az ismeri jól: ez az őszi szél. A legragyogóbb, legderültebb napon hirtelen ott zug el fülünk mellett és mi összerezzenünk. Még süt a nap, még nyílnak a virágok, még fölöttünk az enyhe, derült ég és körülünk a színes zöld világ, de azért mi tudjuk, hogy most... ebben a pillanatban halt meg az örömteli nyár. Ebben a bugó, megtört sóhajtásban benne van a sárguló falevelek, a hervadó virágok bucsuszava, a dermedni készülő föld panaszos siralma, az egész színes, forró, szerelmes életnek utolsó lüktetése.

A férfi fölállt és begombolta kabátját, az asszony belefogódzott karjába és megindultak. Maguk sem tudták miért, de olyan fáradtan lépkedtek. Ime a nap már megint kisütött s diadalmas, tüzes nyarára megint föléledt, vidám lett minden, de ők nem néztek többé vissza, fáradtan, elgondolkozva mentek egymás mellett.

Csak otthon, az Andrássy-uti bérkaszárnya előtt szólalt meg Bánné:

- Csak egy tavasz van egy évben, Pál, s az Uristen nem tesz csodákat.

- Igaza van. A mi májusunk elmúlt visszahozhatatlanul. De ha ősszel is, ha szomorúan is, szeretni fogjuk egymást ugy-e?

Az asszony könnyes szemmel bólintott, aztán szó nélkül fordult be a lépcsőházba.

Egy megmentett lélek.

Tót Ilona tizenhat éves korában egy másodrangú varrőüzletben dolgozott, nyolc forint heti bérért. Ez a heti bér bizonyos tekintélyt szerzett neki a családjában. Az apja házmester volt a Baross-utcában, de ő soha sem járt kaput nyitni vidám szobauraknak és laza erkölcsű hölgyeknek. Az apja méltányolta, sőt tisztelte benne a kereső munkaerőt; az anya pedig féltette a leányát. Egyetlen gyermek lévén, még valami relatív jólét is vette körül. Két szobájuk volt. Az egyikben, - hol vasárnaponként vendéget fogadtak, - nem volt ágy. Némi jóakarattal ebédlőnek is lehetett nevezni a lakosztály eme részét, de Tóték ez időben még szerény emberek voltak s csak *nagyszobának* hívták.

Vendég különben kevés volt. A házmester ur vasárnaponként többnyire elment sörözni, Tótnéhoz meg ájtott egynéhány barátnője, kikkel a lakók családi viszonyait s a cselédek szemtelenségét vitatták meg. Ilona halálra unta volna magát ebben a környezetben, ha ebben az időben meg nem ismerkedik a nemes és kiváló Monte-Krisztó gróffal, a Vasálarccsal és Adrianne-nal, a fegyenc arájával.

E jeles és kiváló perszónáknak ismeretségét Tóték régi barátja, a gépész közvetítette.

Balog János ezelőtt tíz évvel ismerkedett meg a házmester-családdal és azóta jóban-rosszban híven kitartott velük. Sörözni nem szeretett, az asszonyosságok pletykái nem érdekelték, mit tehetett hát egyebet, mint hogy leült Ilona mellé és megkérdezte:

- Kiolvasta már a könyveket, miket a múlt vasárnap hoztam?

És Ilona mindig kiolvasta a könyvet, akármilyen vastag volt is. Sőt el is mondta Monte-Krisztó csodálatos és a Vasálarcos rémes történetét a gépésznek, a ki örömmel, de minden nagyobb emóció nélkül vette be a különös históriákat. E derék, becsületes és mindenekfölött egészséges gépésznek semmi érzéke se volt a romantika iránt. A könyveket mint ismeretlen nagyhatalmakat tisztelte, de soha sem kívánczozott velük barátságot kötni. Az Ilona elbeszéléseit azonban mindig türelmesen és jókedvűen hallgatta végig. Pontosan szállította minden vasárnap a vaskos köteteket az iparoskönyvtárból és természetesen találta, hogy a lovagi szolgálathoz hozzátartozik a hazug mesék figyelmes meghallgatása is.

A gépész ur - ki iránt ne tessék tulságosan érdeklődni, mert kevés szava lesz történetünkben, - nyugodt és derült filozófiával nézte a világot. Zömök, erős, szőke ember volt Balog János, olyan nyájas, ártatlan, kék szemekkel, hogy szinte kómikussá tette arcát ez a nagy jószág. A magával és másokkal való teljes megelégedettség sugárzott le az arcáról. Balog János szerette az egész világot, az egész világból pedig különösen erősen Tót Ilonát.

Tudta ezt mindenki: a szülők, a házban lakó cselédek, az udvari lakók. (Az utcaiak arisztokraták, teljesen szeparálva vannak az udvartól.) Tudták a szomszédok is, csak éppen Ilona nem tudta.

Vagy legalább is úgy tett, mint a ki nem törődik vele. Szívesen vette a könyveket, a cukrot, nyájas mosolylyal mondta: tessék helyet foglalni, de magában szívesebben foglalkozott Monte-Krisztó gróffal, meg a Vasálarccsal. Az ember végre is nem ábrándozhatik egy gépészmesterről, a ki vörös alapon, kékbabos nyakkendőt és duplatalpu borjubőr-cipőt visel. - Kivált ha az ember tizenhatéves leány.

Hogy Balog János észrevette-e ezt vagy nem? Azt nem lehet biztosan tudni. Valószínűleg soha sem volt tulkövetelő és soha sem álmodozott erős, emésztő szenvedélyekről, forró, izzó szerelemről. Ha képzelete jövődő sorsát megalkotta, úgy látta Ilonát, mint takaros, vidám, dolgos kis asszonyát. Nagy lelki viharokra és fölindulásokra igazán nem volt berendezve.

És mégis, egy szomorú, különös meglepetés érte becsületes, szerető szívét.

A meglepetés azzal kezdődött, hogy Ilona föltűnő módon kezdett érdeklődni a színház iránt. A mamára meg mintha elragadt volna a láz, egyre a színházakat bujták. Természetesen ott ültek a legmagasabb erkélyen, éppen a csillár tőszomszédságában, az azonban egyelőre még nem zavarta élvezetüket. Ilona innen is jól bámulhatta a primadonna trikóját és fátyolruháját. Mig egy szép napon fölfedezte azt, a mit előbb-utóbb a legtöbb budapesti házmesterkisasszony fölfedez magán - ha fitos orra és nevető nagy kék szeme van - hogy isteni hang szólítja ki a kétszobás udvari lakásból, ki a fényes lámpák elé.

A házmester, mint a józanság nemtője, dörmögött egy kicsit, de a mama, a ki egy idő óta roppant figyelmet szentelt a lapok színházi rovatának, a ki pontos értesülést szerzett a primadonnának fizetéséről és föllépési díjjairól, - a mama teljes szívéből és nagy lelkesüléssel leánya mellé csatlakozott. Tót Ilona egy napon otthagyta a másodrangú szabóműhelyt és beiratkozott egy tizedrangú magán-színésziskolába.

Ettől a naptól kezdve Lilinek hivatta magát, teljesen szakított Monte-Krisztó gróffal és a Vasálarccsal. A gépész, - megértvén a változott idők jelét, - elmaradt magától is, s Lili nem sokat törődött vele. Sokat tanult, nagyon ambiciózus volt és a sok keserűség elvette a kedvét attól, hogy a szerelemre gondoljon. Miután nem keresett semmit, a kis háztartás súlya veszedelmesen megbillent. A házmester dühös volt, mert rosszra fordulván a helyzet, nem mehetett el vásárnaponként sörözni s elkeseredett, válogatlan szavakban mondta el véleményét, a naplopó asszony-népségről. Lili sirt, a mama kiabált s végre is oda jutottak, hogy az eddig békés nyugalomban élt család tagjai, gyűlölködve, ellenséges szemmel nézték egymást.

Tót Lili két évig járt egy olyan művész színiiskolájába, a kiről a lapok nap-nap után megírták, hogy nem tud játszani. Ez idő alatt Lili megtanulta sáfrányszínűre festeni szép, selymes barna haját. Kitalált egy genális szoknyafogást, melylyel kedvező esetben megmutatta szép alsószoknyáját, kedvezőtlenül pedig elrejtette cipősarkát. Éppen olyan csengő hangon kacagott, mint a népszerű primadonna és éppen olyan édesen selypített, mint a közkedveltségű, fölöttébb nagykoru naiva. De a harmincezer koronás szerződésekig s a halvány, lila vagy rózsaszín selyempongyolákig oly hosszú az út, oly rémületesen hosszú!... Tót Lili is elfáradt néhányszor, mind a mellett gyakran kijelentette:

- Csakis úgy leszek színésznő, ha itt maradhatok Budapesten, az operett-színháznál, ha nem méltányolják tehetségemet, akkor itt hagyom Magyarországot s kimegyek külföldre, de vidéken nem temetem el magamat.

Iskolatársnői a várakozás hosszú idejét, sok barátkozással s még több szerelemmel tették tűrhetővé, de Lili büszke volt s szíve mélyéből megvetette a borzas ujságírókat és kiskorú jogászgyerekeket, kik ott lábatlankodtak a kéteshirű színiiskola körül.

A két év mégis eltelt valahogy, nehezen. Lili kitűnő diplomával s a tanárának egy sajátkezűleg irt, igen meleg ajánlásával kopogtatott be az operett-színház ajtaján.

Az igazgató hivatalához illően komoly arcot öltött. Mindig ilyen volt, ha kezdő színésznők látogatását fogadta. A Lili diplomáját meg sem akarta nézni, látatlanba kimondta, hogy az egész számárság, a meleg ajánlásra meg éppen fölkacagott.

A leány megdermedve, rémulten állt helyén. Az igazgatónak tetszett ez a nagy félelem és szelidebb hangon kezdte:

- Miért nem megy vidékre?

- Itt szeretnék maradni.

- Persze, mindnyájunknak ez a rögeszméje. Különben tudja mit, menjen föl az első emeletre, ott megtalálja a karmestert, próbáljanak valamit, később én is fölmegek...

A karmester hangját már a folyosón lehetett hallani. Éktelenül káromkodott, valami elhányt kotta miatt. Mikor a sáfrányhaju leányt meglátta, még dühösebb lett:

- Mit akar itt?

- Az igazgató ur küldött... Énekelni szeretnék...

- Igazán, olyan jó kedve van? No, jöjjön közelebb, siessünk, sok a dolgom.

Öt percnyi próba után kijelentette:

- Ha az igazgató akarja, fölveheti a karba. Végre is elég csinos hozzá. A hangja éppen úgy nem ér semmit, mint a többié. Mondja csak, miért kell minden rövidorra, pisze leánynak idejönni? Régente ez elég kvalifikáció volt, de most túl nagy a konkurrencia. Ma már harminckét ép fog sem elegendő. Ki volt az a fegyházba való gazember, a ki magával elhitette, hogy tehetsége van?

- Vidékre fogok menni, - mondta a leány, sirástól elfojtott hangon.

- Jól teszi. Vidéken még akad egy kis pénz, fiatal, főként öreg urak között.

A karmester ur még egyebet is mondott. Meglehetősen durván beszélt, de becsületesen érzett. Még el is kacagta magát, mikor a leány letántorgott a lépcsőn.

- Meg volnék elégedve magammal, ha ezt a fiatal teremtetést végképpen el tudtam volna ijesztetni.

Lili szédülve ment kifelé. Ugy érezte, hogy ólomból van a lába, szeme körül piros és kék karikák táncoltak, minden lelki és fizikai erejét arra fordította, hogy zokogását vissza bírja tartani. Csak ment előre egyenesen, maga sem tudta, hol jár, míg egyszer valaki rászólt:

- Ilona!

Lili meghökkent, két év óta nem hallotta a becsületes nevét. A gépész állt előtte levett kalappal; hideg kis kezét a férfi tenyerébe tette:

- Vezessen haza engem, Balog ur, rosszul vagyok.

A férfi szó nélkül karonfogta a leányt, egy kicsit ügyetlenül csinálta, de a leány most ezzel nem törődött. Ellágyult, összetört és érezte, mint ahogy minden nő érzi a szerencsétlenség órájában, hogy támaszra, segítőre van szüksége, mert magában többé nem tud járni.

- Én nagyon megbántottam magát, Balog ur. Ugy-e, haragszik rám?

- Soha sem haragudtam.

Csönd volt egy pillanatig, aztán megint csak a leány kezdett beszélni:

- Soha sem megyek többet felénk (valahogy nem tudta kimondani a színház nevét), még inkább a szabóüzletbe... még ott is jobb...

A gépész akart valamit mondani, valami igen szép, igen édes, megható dolgot, de nem jutott eszébe semmi. Még csak meg sem szoritotta a leány kezét és szemét a földre sütötte, mikor beszélni kezdett:

- Ilona, ne menjen oda se. Ha akarja, ha gondolja, hogy mellettem meg tudna élni, legyen az én feleségem.

Bizonyára a legszebb versek zsongtak hűséges, szerelmes szívében, míg ez együgyű mondatokat eldadogta. Lehet, hogy a leány is fölemelkedett a világlátásnak ama fokára, melyre a legritkább esetben tudnak a nők emelkedni, hogy a szó mellett megtalálta a lényegét, az arc mögött fölismerte a lelket? Fölemelte fejét és könyein keresztül mosolyogva nézett a férfi naiv kék szeme közé és e pillanatban talán még a pirosalapú, kékbabos nyakkendőt s a duplatalpu borjubőr-cipőt sem vette észre.

A nagymama.

Egy fehérhaju, szép öregasszony ült az ablaknál. Finom, keskeny keze ölében pihent, nemes, szép formájú feje előre hajolt, hogy jobban szemébe tudjon nézni annak a másik asszonynak, a ki még fiatal s így természetesen ostobaságot beszél és bolondságot akar cselekedni.

Az öreg asszony arcán, alakján világosan látszik, hogy egész életében szerette a nemes és finom pózokat. Mostan is úgy ül, hogy egy festő kincseket adna érte, ha lepingálhatná. Pedig most kissé izgatott, sőt a mennyire jólelkűségével összefér - haragos. Ámde életének minden percében és minden helyzetében vigyázott arra, hogy szép legyen, formás, nemes és előkelő. Vannak asszonyok, kik csak egy törvényt ismernek, az esztétikáét. És azt hiszem, ezek a legkülönbek, mert ezek fogták föl leghelyesebben életük rendeltetését. A mit elme, sziv, lélek produkálni képes, abban mindenütt a férfiak vezetnek, ellenben szépek lenni, a szépet mindenben, - főleg a saját személyükben szeretni, - ez a nők rendeltetése. Tulajdonképpen az az igazi asszony, a ki rendeltetését megértve, soha, még ha egyedül van, sem engedi meg magának, hogy rút legyen. Az ilyen asszonyt, - milyen kár, hogy olyan kevés van ebből a fajtából, - mindenki irigylir az urától, de a férj is érzi, hogy ő kiválasztott, boldog halandó. S milyen finom büszkeséggel, milyen bájos alázatossággal tudja ezt vele az asszony éreztetni.

A fehérhaju öreg nő, a fiatal asszony arcát nézte. A fiatal nő máskor csinos, formás arca most megkeményedett, szinte négyszögletűvé vált az elkeseredéstől és haragtól.

- Milyen ostoba, - gondolta a nagymama, kissé bosszankodva, - mintha volna dolog a világon, mely érdemes arra, hogy egy ránc képződjék miatta sima, fehér homlokunkon? - Nem állhatta tovább, rászólt unokájára:

- Erzsi, te most nagyon csunya vagy.

A fiatal nő, úgy látszik, nem volt hiu, vagy nagyon el volt keseredve, mert csak vállát vonta föl türelmetlen mozdulattal. Ebben a szilaj, ideges mozdulatban különben benne volt az is, hogy nemcsak haragszik, hanem szenved.

- De hát tulajdonképpen mi a bajod? - kérdezte az öreg asszony, az ajka még mosolygott, de a szeme már kissé aggodalmasan nézte unokája eltorzult arcát.

- Otthagytam az uramat. Nem megyek vissza többé soha.

Csönd volt egy percre, az öreg asszony ajkán elhalt a mosoly. Fehér fejét kezére támasztotta. Most már igazán aggódott, de azért ez a mozdulata is oly szép, oly harmónikus, oly tiszteletre-méltó volt, hogy a fiatal nő hirtelen térdre esett előtte és ölébe temette arcát.

- Nagymama, te olyan szép vagy most is... mindig az maradsz... Velem meg biztosan azért történt meg ez a dolog, mert olyan csunya vagyok.

A nagymama már megint mosolygott és megsimogatta unokája fejét.

- Azt hiszed?...

- Te magad mondtad az imént, hogy csunya vagyok.

- Mert az voltál. De csak akarnod kell, mindjárt szép leszel újra. Az a baj, hogy mióta férjhez mentél, soha, egy pillanatig nem akartad komolyan.

- Nagymama...

- Ugy van, a mint mondom, - mondta most már kissé szigorubban az öreg asszony, - míg leány voltál, én dirigáltalak és öltöztettelek, hát csak rendben volt a dolog. De mióta asszony vagy, brr!... Mit tett veled az urad? Megcsalt, vagy megvert. Én mind a kettőt megtettem volna, ha az ő helyében vagyok. Mikor a mult héten nálad voltam és abban a piszkos, barkett pongyolában, fészülködetlenül járkáltál az urad előtt, Isten bizony, szégyeltem magamat. És most tulajdonképpen miért sírsz? Nem akarok kegyetlen lenni, de a mi történt, megérdemelted. Most csak azt szeretném tudni, mivel bosszulta meg az a szegény ember azt, hogy minden illúzióját elraboltad? Durva volt hozzád, vagy nyájas a többi asszonyokhoz?

- Megcsalt, - mondta a fiatal nő és hirtelen fölemelkedett, most már nem sirt, erős és kegyetlen volt a hangja. - A leggyalázatosabb módon, szinte a szememláltára, folytatott viszonyt, az egyik barátnőmmel. Mikor mindent megtudtam, az volt az első gondolatom, hogy visszafizetem neki a kölcsönt, de te éppen az imént mondtad, hogy nagyon csunya vagyok és...

Megint zokogásba fult a hangja. Az öreg asszony gyöngéden leültette egy székre.

- Az vagy. Jaj, ha most látnád magadat. A szemed vörös, az ajkad dagadt. Ám rendes és normális körülmények közt csinos szoktál lenni és ha udvarlót akarnál tartani, csapatostól szaladnának utánad a férfiak, mert nem vagy sem ostoba, sem szellemtelen. Azonfelül meg ebben az esetben mindjárt szép akarnál lenni és tanuld meg, hogy minden nőben van talentum a szépülésre. Ha egy épkezű asszonyszemély fölteszi nyugodtan, mátol fogva szép akarok lenni, két-három hét múlva virit, mint a rózsaszál és a férfiak bódultan rohannak utána. A melyik pillanatban a nő elhagyja magát, otthagyják a férfiak is, a mi azt bizonyítja, hogy a férfiak nem tulságosan okosak, de hát hiszen éppen ez a mi szerencsénk.

Elkacagta magát, az utolsó mondatot már tréfásan mondta, de aztán megint komoly lett az arca.

- Ismétlem, a bosszunak ez a módja kezedben van, élhetsz vele, a mikor akarsz. Ámde te nem fogod megtenni, mert becsületes asszonynak születél és az is maradsz örökre. Hidd el, az ilyesmi nem elhatározás, nem szándék, inkább izlés és predestináció dolga. Te tisztességes asszonynak születél, nem is lehetsz másforma, még ha komolyan akarnád is. Azonfelül meg sokkal finyásabb vagy, mintsem kibírnád azt a sok förtelmességet, mivel az ilyesmi jár. Látod, nem szidlak össze, nem prédikálok neked. Huszonöt éves korában már mindenki tudja, mit tesz és vállalhatja a felelősséget azért, a mit cselekedett. A mit most mondok, azt sem a nagyszülő jussán mondom, csak a tapasztalt, öreg asszony figyelmeztet valamire, arra, hogy nincs férfi a világon, a ki érdemes lenne arra, hogy akár szerelemből, akár bosszúból, miatta bepiszkoljuk magunkat.

A fiatal asszony csak a kezével intett, de az öreg nő megértette a néma beszédet.

- Értem. Azt akarod mondani, hogy úgy se gondoltad komolyan, csak dühödben, elkeseredésben fakadt ki ajkadról a szó. Ne is beszéljünk hát többet róla. Foglalkozzunk inkább a ténnyel magával. Az urad megcsalt? No látod, a te viselkedésed mellett ez teljesen érthető és előrelátható volt.

- Miért? Mert nem cicomáztam magamat? Mert nem kacérkodtam vele, mert tisztességes uriasszony létemre rendíthetetlenül bízam egy uriember esküjében? Talán azt akarnád, hogy megalázzam magamat és kacérkodjak az urammal, mintha szeretője volnék, a kinek félni kell, hogy megunják és elkergetik? Hát törvényes hitvestársa vagyok én, kit egy életre vett maga mellé, vagy valami kis masamódleány, kit egyszer jókedvében hazavitt és ott tartja magánál, míg rá nem un?!

- Kedves kicsikém, ha te szerzett jogokra hivatkozol, mikor érzelmekről van szó, akkor nehezen értjük meg egymást. A szerelem tudvalevőleg nem szándék, nem elhatározás, s nem karakter dolga. A mi engem illet, szivemből kívánom, hogy bár ne érezted volna mindig olyan biztosnak pozíciódat, akkor most nem volnál itt. Törvényes hitvese vagy? Persze, hogy az vagy és jogod van mindenre a világon: hűségre, tiszteletre, szeretetre, ám jaj annak az asszonynak, kinek jogaira kell hivatkozni férjével szemben. Én bizony nem bántam volna, ha nem ülsz folyton a hitvesi méltóság és biztosság magaslatán, hanem néha-néha annak a kis masamódleánynak a helyébe képzeled magadat, a kinek nagyon könnyen kiadják az utat, ha nem szép, nem bájos, nem kedves.

A fiatal asszonynak lángba borult az arca.

- Nagymama, a mit tanácsolsz, az szörnyű, az megalázó... hogy én szeretője legyek a férjemnek?!

Az öreg asszony a fiatal nő vállára tette a kezét.

- Édes kis leányom, ezek mind frázisok és te magad is jól tudod, hogy a mit mi beszéltünk, az üres szalmacséplés volt. A veleje a dolognak az, hogy megcsalt az urad. Megcsalt egy másik asszonynyal, a ki nem szebb, nem okosabb, nem elmésebb nálad. Ha tehát megtörtént a szerencsétlenség, nem az urad bűne, hanem a tied. Te nem voltál elég okos, elég bájos, elég körültekintő, szóval nem voltál annyira asszony, mint lehettél volna. A baj most már megvan, de nem jóvátehető. És én nagyon jól tudom, hogy hiába lázong a büszkeséged, te is rá fogsz lépni arra az utra, melyre rá kell lépni minden nőnek, a ki nem akarja idegen asszonyoknak átadni az urát, vagy nem akar vele folytonos dühös gyűlölködésben élni. Látod, ha teszem udvarlóid volnának, velük szemben mindent megtennél, hogy nyájas, kedves, elmés légy, hogy mindig csinosnak lássanak, hogy elméd sziporkázó játékában gyönyörködjenek. Hát a férjed nem érdemel meg legalább is ennyit? Okvetetlenül szükséges, hogy beülve ama biztos pozícióba, a hitvestársi méltóságot rántva elő, állandóan lomposak, unalmasak és kedvetlenek legyetek? A szerelmet sohasem szabadna valami fix dolognak tartani, mert nincs könnyebb, mint egy férfiban illuziót kelteni és nincs nehezebb, mint ezt az illuziót ápolni és megtartani.

- Te nagyon szép voltál, nagymama, neked könnyű volt a dolgod.

- Azt hiszed? Igaz, én szép voltam, mert szép akartam lenni. De azért engem is értek vere-ségek, még pedig mindjárt az első években. Én is úgy el voltam keseredve, mint most te, de csak egy napig, akkor gondolkozni kezdtem a dolgon és azt mondtam magamnak, a mit neked. Az az asszony, a kiért férjem megcsalt, sem nem szebb, sem nem okosabb nálam, így világos, hogy én vagyok az oka, ha érte mellőznek és tettem róla, hogy ez többet ne történhessék meg. Mindenekelőtt sohasem jártam olyan rosszul szabott, lompos barkett házi ruhában, mint a milyenben te voltál a multkor. Örültem, ha künt a világban szépnek találnak, de minden igyekezetem, minden gondom mégis csak az volt, hogy az uram szemében mindig én legyek a legszebb, legkedvesebb, legelmésebb asszony, hogy ne a hitvesi eskü, hanem szívének szere-tete, lelkének izlése kösse hozzám, hogy bármikor így szólhasson magához: öreg, nemcsak gazember, de ostoba volnál, ha ezt az asszonyt megcsalnád, hiszen a többi idegen nő együ-ttéve sem ér annyit, mint a te feleséged.

A fiatal asszony kezére támasztotta fejét és hallgatott. Pár pillanatnyi kinos csönd után, megint a nagymama beszélt:

- Otthon volt az urad, mikor eljöttél?

- Igen.

- Nem szólt semmit?

- Kért, könyörgött, a végén meg fenyegetődzött is, de én nem törődtem vele. Azt mondtam, olyan botrányt csapok, hogy összecsődül az egész utca, ha nem ereszt és...

Csöngettek. Künt az előszobában erős férfiléptek voltak hallhatók. A fiatal asszony arca bíborpiros lett, a nagymama nyugodtan fölállt:

- Eredj be a mellékszobába, Erzsi, én magam akarok az uraddal beszélni... De nehogy hallgatózni találj...

Tamássy Ferenc regénye.

Tamássy Ferenc regénye éppen úgy indult, mint a többi. Kezdődött a cukrászda előtti korzón és folytatódott a hegyoldali sétákon. A mama már kissé türelmetlenkedett is. Öt esztendeje marienbádi kurát használt és nehezebbre esett ez a hegyi séta. A mama bátor asszony volt, de a kisvárosi tradíciókkal nem mert szakítani. E tradíciók pedig megkövetelték, hogy a szerelmes pár eljegyzése előtt, két hétig a hegyoldalon sétáljon.

Tamássy Ferenc két hónap óta kísérgette a kis Benkő Gizát, úgy a délutáni hivatalos korzó alatt, mint az esti holdvilágos sétákon a hegyoldalon. Az ilyen séták kivétel nélkül mindig eljegyzéssel szoktak végződni. A korzó, azaz a cukrászda előtti aszfalton való flangirozás még csak az ifjú érdeklődésének volt biztos tanújele, ellenben a holdvilágos esti séták már azt mutatták, hogy a sok sóhajtozás, csokorküldés, éjjeli zene okvetlenül meg hozza gyümölcsét, az arany karika gyűrűt.

A mama, - mint már említettük, - kissé türelmetlen volt. Ellenben Gizi elmenyasszonyoskodott volna akár az itéletnapig. A halovány, vérszegény, szőke leányok ama fajtájához tartozott, kik szeretnek ábrándozni, ok nélkül édes, titkos könyveket sirni és minden vágyuk teljesül, ha egyszer a szeretett férfi karjába ölthetik kezüket. De azért hiba volna azt hinni, hogy ezek a szegény, gyöngye teremtségek, könnyen tudnak lemondani. Ahhoz a kicsiséghez, a mi őket boldogítja, szívük egész tűzével, lelkük egész erejével ragaszkodnak, és gyakran belepusztulnak, ha elveszik tőlük. Az ilyen halovány, szőke, gyöngye lelkeket öli meg a legkönnyebben a csalódás. A szép, elegáns, modern asszonyok ezen hiába kacagnak és hiába hangoztatják: miben csalódtak, hiszen még semmi sem volt az övék? Nem, kedves asszonyaim, arról, a mi a miénk volt, le lehet valahogy mondani, de arról, a mit vártunk, a mit álmodtunk, a mit meg nem ismerhettünk, arról soha sem lehet egészen elfelejtkezni. A monda is azt tartja a villikről, hogy azok a fiatal, szerelmes leányok, kik meghaltak menyasszonykorukban, mielőtt az imádott férfié lehettek volna s most visszajárnak a földre keresni az el nem ért, a meg nem ismert boldogságot. Az asszonyok mindig nyugodtan alusznak, ha már egyszer eltemették őket.

A Giza regénye úgy indult, mint a többi kisvárosi regény. Már mindenki a legközelebbi eljegyzésről beszélt, mikor a kis várost hirtelen nagy szerencse érte. Egy hires, ünnepezt színésznő lejtött hozzájuk, illetőleg egyik unokanővérehez, nyaralni.

A helybeli Híradó vezércikkben ünnepelte művészetünk ragyogó csillagát, de még a fővárosi lapok is megírták, hogy a szép Zombory Ilma Mándokon tölti a nyarat.

Csodálatosképpen az asszonyokat jobban izgatta a színésznő megjelenése, csak az ő izgatottságuk ragadt át később a férfiakra. Órákig elrostolkoltak a járásbiróné ablakai előtt (a járásbiróné volt ama szerencsés unokanővér).

A szép Ilmát az első napokban nem lehetett látni. A járásbiróné titokzatos és fontos arccal adta hírül a kíváncsiaknak, hogy vendége fáradt és ideges, egyelőre csak pihenni akar.

Valóban, a szép Ilmát sok keserűség érte az utóbbi időben. Először a szobaleánya meglopta és elszökött. Még csak föl sem jelenthette, mert félt a leány szájától. Azután egyik udvarlóját az ellenprimadonna gaz intrikával elcsábította, s mikor e miatt az igazgatón akart bosszút állani és lemondott egyik legjobb szerepéről, az igazgató nem örült meg, a publikumnak nem hasadt meg a szíve és nem követelte a direktor fejét, mint a hogy azt a szép Ilma joggal és biztosan várta. A szerepet elvállalta az ellenprimadonna, a ki egyik legfényesebb diadalát aratta amaz emlékezetes estén.

Ilma elmenekült a fővárosból. Három nap múlva úgy találta, hogy egész eddigi élete őrültség volt. A boldogság csak itt található föl, a béke, a nyugalom és csönd ölében.

A béke, nyugalom és csönd ölét azonban hamar fölzavarták Ilma szenzációs toalettjei és párisi kalapjai. Mikor először végigment a cukrászda előtti korzón, ritmikus, gyönyörű járásával, saját találmányu, különös szoknyafogásával, hires aranyszőke hajával, egyszerre megváltozott a kis város képe. A szép Ilma úgy érezte magát, mint Pesten a lámpák előtt. Itt is égő, kíváncsi, szerelmes szemek tapadtak rá. Nemcsak férfiszemek, asszonyi szemek is. A szép Ilma abban különbözött a többi színésznőtől, hogy nem vetette meg a nőket. Tudta, hogy kompetensebb, igazabb, műértőbb kritikusok, mint a férfinép. Mindig hálás mosolylyal fogadta hódoló, irigy, vagy haragos tekintetüket.

Egy darabig csak a tömeggel kacérkodott. Alapjában már unni kezdte ezeket a bábész embereket, mikor egyszer, lehet, hogy csak véletlenül, lehet, hogy csak szórakozottságból - rámosolygott Tamássy Ferencre.

Ettől a naptól datálódik a kis Gizi boldogtalansága. Ne tessék Tamássyt tulságosan szigorúan megítélni. Erős, szilárd, önálló jellemek tántorodtak meg, ha Zombory Ilma rájuk mosolygott.

Tamássy e naptól kezdve alázatos rabszolgaként követte a szép asszonyt. Ilma nemcsak megtűrte maga mellett, de határozottan jól is bánt vele.

Ha forró, örökös, tántorithatatlan szerelmét emlegette, Ilma ábrándosan nézett maga elé. A sóhajtasokra visszasóhajtott, a kezét soha sem vonta ki a lázas ifju kezéből, csak egyszer haragudott meg rá, mikor Tamássy ünnepélyesen megkérte a kezét:

- Maga ostoba, - mondta a szép asszony, - és fölugrott mellőle.

Tamássy sértődötten távozott és megfogadta, hogy ha belepusztul sem megy többet a színésznőhöz. Három napig haldokolt a vágtyól. Negyedik nap megtörtén, alázatosan, lehajtott fővel állított be Zombory Ilmához.

- Látja, - szólt a színésznő, szánó pillantást vetve az agyongyötört emberre, - kellett ez magának? Most az egyszer megbocsátok, de többet ilyen ostobasággal ne bosszantson.

Mikor látta, hogy a férfi arca milyen fakó, vállára hajtotta fejét és szeliden hozzásimult. Az ajkuk akkor forrt először össze.

... A kis Gizi sirt keservesen. Az ilyen szegény, kis vérszegény leányok nem is tudnak egyebet, csak sirni és hervadozni.

Egy késő éjjel, mikor már telesirta fehér párnáját forró könyekkel, merész gondolata támadt. Fölkelt az ágyból, gyertyát gyújtott, vibráló világításnál, reszkető kézzel kezdett írni. A levél Zombory Ilmának szólt, de csak egypár mondatot birt leírni.

„Ha lehet, könyörüljön meg rajtam... Magának ez csak játék, nekem az élet és az üdvösség... Mert én soha senkit sem fogok szeretni rajta kívül... Maga erős, szép, hatalmas és ismer sok más férfit is rajta kívül, nekem pedig senkim sincs és nem is lesz soha...”

Ezeket leirván, megint keserű zokogásra fakadt. A könyvek forró zápora alatt összefolytak a fekete betűk és a kis leány nem küldte el a levelet, mint a hogy ritkán küldjük el azokat a sorokat, melyek lelkünk vergődésének, szívünk gyötrelmének hű fotográfiái.

Imádkozni azonban semmiképpen sem lehet oly hathatósan, mint éppen könyekkel... Tamássy Ferenc egy szép napon, nagyon rossz kedvben találta Zombory Ilmát. A szoba közepén egy nagy utazó-kosár állt, a színésznő pakkolással volt elfoglalva. Mind a két kezében volt holmi s csak a fejével bólintott Tamássy felé, azt is mondta neki, hogy üljön le, ha talál üres széket.

- Utazom, - kezdte pár perc múlva, - egy barátom szenzációs szerepet irt számomra, ma jött a levele...

A fiatalember úgy érezte, mintha hirtelen agyára ütöttek volna valami hatalmas kővel. Csak pár pillanat múlva tudott szólni:

- Utazik? Csakugyan megy?

- Hát persze, hogy utazom, - bámult a színésznő, - hiszen már mondtam egyszer.

- Én magával megyek, - mondta rekedten a szerencsétlen fiú, - magával megyek és...

A színésznő hirtelen ledobta kezéből az összehajtogatott selyembluzt.

- Micsoda ostoba beszéd ez? Velem jönni?!

De aztán hirtelen meggondolta magát és szeliden, mosolyogva közeledett a férfihoz:

- Legyen esze, kedves barátom. Odakint más világ van ám, mint itt.

- Nem szeret már engem.

A színésznő vállat vont, mit is feleljen erre a diákos beszédre?

- Maga úgy beszél, mint egy gyermek. Nekem most sok dolgom lesz. Sulyos, keserves csatákat kell végigküzdenem, ott nem érek rá ilyen bolondságra. Aztán meg maga? Nem, nem, maga becsületes, jó fiú, itt van rendes hivatala és én nem akarom, érte, nem akarom... Higgye el, én sajnálom és csak a javát akarom... Magának itt kell maradnia, mert... de hiszen sejtelve sincs arról, mi lenne magából, ha megengedném, hogy kövessen...

Szelid, szinte anyai hangon beszélt hozzá, mikor a férfi fölállt helyéről, még hozzátette:

- Én nem vagyok rossz asszony, ha az volnék, most magammal vinném...

Tamássy Ferenc két hétig feküdt forró lázban. Egpár hónapig még azután is kerülte embertársait. Egy májusi este azonban mégis kiment a korzóra. Gizi szembejött vele a mamájával. Egymásra néztek, mind a ketten sápadtak, szomorúak, betegek voltak és mind a ketten nagyon sajnálták egymást.

Tamássy megemelte kalapját, aztán félénken, lassu léptekkel oda ment Gizi mellé és halk hangon jó estét kívánt. Gizi lesütötte a szemét és nem birt felelni, de a mama, a ki látta arcán a töredelmes bűnbánatot, okos asszony léteére rögtön kezébe vette a gyeplőt.

- Isten hozta, Tamássy! Hallottuk, hogy beteg volt. (Mintha egyebet nem is hallottak volna.) Máskülönben nem is bocsátanánk meg, hogy ilyen sokáig kerülte házunkat.

- Ha Gizi kisasszony megengedi, úgy holnap teszem tiszteletemet.

A mama szeliden, de hathatósan oldalba bökte Gizit. Az ügyetlen kis leány azonban nem tudott szólni. Szemét sem emelhette föl, mert tele lett könnyel. Hanem a kezét odanyujtotta és nem is tiltakozott ellene, mikor Tamássy hirtelen vakmerő elhatározással, karjába öltötte a remegő, kis kezét.

A mama jóságosan megfenyegette, hogy ezért otthon ki fog kapni. A két fiatal teremtés szorosan, remegve simult egymáshoz, úgy érezték, hogy a nagy, veszedelmes válság lezajlása után, még jobban egymáshoz tartoznak, mint valaha.

Fehér lilium.

Fáradtan, szomoruan nézte a keringőző leányokat, asszonyokat, köztük első sorban mindenütt az ő vakító szépségű mamáját. A tizenhatéves, kis Olga szívét valami keserű, nehéz, nagy fájdalom szorítja össze. Ismeretes érzés minden nő előtt, kinek nagyon szép és nagyon mulatni vágyó anyja volt.

Ott ült egy sarokban, már nem is törődött vele senki. Az ő szép mamája, ott repült nem messze tőle, egy fiatalember karján, néha-néha barátságos, buzdító pillantást vetett feléje, hogy rajta kis Olga, mulass te is szépen, de mert leánya nem reagált a bátorító pillantásokra, hát a mama tovább repült zöld selyemruhájában, talán meg is feledkezett arról, hogy a sápadt, fiatal leány egyedül, magányosan elhagyatva ül, epesztő keserőséggel, mérhetetlen fájdalommal szívében.

Voltaképpen ez a nyakas kis leány maga volt az oka elhagyatottságának. A szép mama magával hozta a Bozóky-féle estére, hadd szokják társasághoz a kis gyáva. Akadt egypár fiatalember, a ki a szép mama kedvéért szívesen elvitte volna egy-két turra, de Olga úgy olvasott lelkükben, mintha nyitott könyv lenne. Ő nem akar táncolni, nem, nem... Soha sem fog táncolni olyan emberrel, a ki a más kedvéért könyörületből közeledik hozzá.

És rászakadt saját jelentéktelenségének tudata. Önkéntelenül a tükröt kereste szemével. Egy gyöngé, igénytelen termetű, keskeny vállu, fejletlen alaku leány bámult rá vissza. Az arca? Azok közül való, melyek még nem szépek, de melyeknek tehetségük van a szépülésre, ha valamelyik férfi fölfedezi őket. Hiszen úgy kell a női szépség fejlesztéséhez a hódító, biztató, esdő, vallomást tevő férfiteltekintet, mint a virágnak a napsugár. E nélkül elfonyad, kiszárad, mielőtt teljes pompájában nyilhatott volna.

A kis leány ott ült mozdulatlanul és keserű szívvel, égő szemmel, de nagyon megdöbben lélekkel nézte a többi leányokat, asszonyokat. Irigyelte őket, de lelke mélyén meg volt döbbenve és ideges félelem gyötörte. A forró, érzéki levegőben a zene már nem ritmikusan, inkább brutálisan, ingerlően hangzik. Mintha csak arra való volna, hogy még jobban izgassa a lávaként hömpölygő vért. A táncban már nincs is semmi báj, grácia, szemnek és szívnek való gyönyörűség. A férfi erősen magához szorítja a nőt, az pedig közel hajol táncosához. A zene, az örületes, kaotikus zene izgatja, bátorítja őket. A csunya hipokritaságnak, ocsmány cáfolata egy-egy modern bál, azért van az igazi, ártatlan leánylélek eleinte úgy megdöbbenve tőle.

Olga csak nézett-nézett, a feje szédült, a szeme káprázott. Hiuságánál fogva szeretett volna ott lenni a többiek közt, de lelke mélyében undorodott tőlük. A leányok szeme oly különös, rejtelmes fényben ragyogott, az asszonyok oly bátran és bizalmasan mosolyogtak. A nélkül, hogy értett volna a dologból valamit, kimondhatatlan szégyenkezést érzett lelkében, már éppen azon gondolkozott, hogy tűnhetik el a nagy teremből észrevétlenül, mikor valaki csöndesen megszólította:

- Jó estét, Olga kisasszony!

Bozóky Kázmér volt, egy fiatal tizenhét éves fiú. Egy kicsit még ügyetlen és élheterlen, mint az édesanyja szokta mondani, de azért itt kell lennie, hadd csiszolódjék, hadd ügyesedjék, így lesz a fiúból ember. Ez a bolondos fiú büszke az ő színjeles érettségi bizonyítványára, Bozókné meg haragszik az iskolára, mely könyvmolyt csinált a ház örököséből és most minden áron azon volt, hogy azokba a tudományokba vezesse be, melyekre a tanár urak nem oktatják az ifjakat.

A fiatal Kázmér nehezen tanult, mert a társaságban ő még mindig a hasznavehetetlenek csoportjához tartozott. Nem mert a kipirult arcú leányok és mosolygós asszonyok közé menni. Egy sarokból nézte Olgát, a mint egyedül, magában elvonultan ült. Jól esett neki, hogy a leány nincs ott abban az örületes gyorsasággal repülő csoportban. Csak nézte a leány ovális halvány arcát, meglátta azon a földöntúli szépséget, melyet csak a szerelmes ember lát meg, az imádott nő arcán. A gyöngye, még fejletlen termetet állig csukott fehér ruha fődte, a fiú boldog volt, hogy úgy egyedül, háborítatlanul nézheti, de mikor látta a kis leány arcán a növekvő szomorúságot, odament hozzá és megszólította, soha sem beszéltek még eddig szerelemről, de úgy önkéntelenül érezték, hogy egymáshoz tartoznak.

- Jó estét, Olga kisasszony!

Olga pirulva hajtotta le fejét, a fiatalember melléje ült és beszélni kezdett a kétségbeesés bátorságával, el kell mindent mondania még ma este...

- Olga kisasszony, én a jövő hónapban Pestre megyek... A mama nem akarta, hogy szeptemberben menjek föl, azt mondja, az érettségi vizsgát nagyon megerőltetett. A mama téved, én szeretek tanulni és soha sem vagyok fáradt tőle... Inkább ilyenkor...

- Nem szeret itt lenni? - kérdezte Olga fejét lehajtva.

- Most szeretek, - felelt a fiú és belepirult a vallomásba.

A kis leány, - a kis leányok az ilyen fontos percekben csodálatos módon bátrak lesznek, - rámosolygott. E mosolyban már volt egy kis női kacérság, egy kis biztatás: beszélj, beszélj csak tovább bátran...

A fiú beszélt:

- Én tanulni fogok Pesten is. Azt akarom, hogy híres, nagy ember legyek belőlem, olyan, a milyenekről mi az iskolában tanultunk... Verseket fogok írni, vagy miniszter leszek, még nem tudom, - tette hozzá komolyan, - én jobb szeretnék költő lenni, de a mama - gondoltam, jobban örülne a miniszterségnek. Hát Olga kisasszony mit gondol?

- Nekem mindegy, - felelt halkan a leány, - legjobban szeretném, ha az maradna, a mi most.

A fiú büszkén fölemelte a fejét:

- Az nem lehet, hová gondol? Én férfi vagyok, nekem küzdeni, harcolni kell.

Majd alázatosan hozzátette:

- Hogy méltó legyek magához...

Olga nem felelt, csak rá nézett a fiúra könnyben uszó szemmel. A fiú meg akarta a leány kezét fogni, de nem merte, a leány szerette volna fejét a fiú vállára hajtani, de nem mozdult. Csak néztek egymásra a tiszta, szent szerelem áhitatával és Kázmér halkan mondta:

- Költő leszek vagy miniszter. Mindenki ismerni, bámulni fog, de előbb küzdeni, harcolni kell... Így van ez a könyvekben is. Fog rám várni? Mondja?

- Fogok, - felelt a leány és két nagy könnycsepp hullt le halovány arcára.

Senki sem figyelt rájuk. A pálmabokor jótékonyan elfödte őket. A fiú gyöngéden magához ölelte a leányt és meg akarta csókolni; a leány szeliden hajolt a fiú felé, de a fiú, a tizenennyolc éves, szerelmes gyermek hirtelen elbocsátotta:

- Nem - nem... majd ha feleségem lesz, - mondta vérpiros arccal, reszketve.

- Majd ha felesége leszek, - mondta utána engedelmesen a leány, de egy kicsit halvány lett és szíve mélyében szomorú az elmulasztott csók miatt.

Ott kint a pálmabokor előtt már a vad éjféli kedv dominált. A férfiak néha véletlenül, többnyire szándékosan, nagyon is mereven bámulták a szép, fehér fődétlen asszonyi vállakat. A szőke és barna frizurák kezdenek megbomlani, az arcokról lehullt a rizspor, a ruhák gyűröttek... Már nemsokára jön a hajnal hűvös szellője, nyomában a kiábrándulás, a kedvetlenség, a főfájás... A zene elhallgat, a vidám mulató emberek hazamennek, a lámpákat eloltják és odabent marad a szürke por, a nagy, zajos vidámságok után beálló lelketlen siri csöndesség.

De most még tetőpontján a jókedv, a hölgyek egyre nyájasabbak, a férfiak egyre bizalmaskodóbbak, de szívük az hideg és józan s reggelre nem is marad meg e sok kacérság és merészség után más, mint unalom, testi kimerültség és lelki csömör.

Itt pedig hátul egy sarokban két fiatal gyermek ül némán, mozdulatlanul, nem merik egymás kezét megérinteni, talán mert az egész mulatságon ők szeretik igazán, szívükből egymást...

A szép Gencsy Flóra fáradtan ült le egy percre a pálmabokor elé, nem látja a háta mögött meghúzódó gyermekeket, csak éppen véletlenül vetette oda vőlegényének:

- Hála istennek, hogy kiszabadultunk a táncolók közül, olyan rettenetes meleg volt, hogy szédült belé a fejem, de itt-itt... magam sem értem... mintha fehér lilium nyilna valahol közelünkben.

Egy régi sir.

- Azt hiszem, itt van a sirja, - mondta Csermák Loránd, egy alacsony, kis fekete keresztre mutatva.

- Kié? - kérdezte Bacsó Ferenc. A véletlenség hozta ide őket, a kis falu temetőjébe s most kissé meglepetve nézett barátja komoly arcára.

Csermák hirtelen elfordult a sirtól. A modern ember álszemérme dolgozott benne, röstelte megindulását.

- Az én első szerelmemé, - szavaltá aztán erőltetett, komikusnak látszani akaró pátosszal, de a szeme csodálatosan komoly és szomorú maradt.

- Igen? - mondta Bacsó mérsékelt érdeklődéssel és kissé kedvetlenül. Ebben a kis falusi temetőben csupa szegény ember álmodta örök álmát, mutatták ezt az apró fakeresztek és a besüppedt sirok. Nem kellett hozzá tulságosan nagy fantázia, hogy kitalálja a Csermák Loránd regényét. A falusi földbirtokos fia, meg az együgyű kis parasztleány, kit megszádit a nagyra-vágyás, a felsőbb világból jövő kegyes érdeklődés, vagy néha az igazi szerelem, végre is ki lát a szívek mélyébe? Ha csakugyan van odafönt valaki, a ki soha nem tévedő és meg nem vesztegethető mérleget tart a kezében, majd igazságot szolgáltat mindnyájunknak: áldozatoknak és bűnösöknek egyaránt. Addig pedig, mert nem élhetünk úgy, a mint akarunk, éljünk úgy, a mint lehet, lehetőleg nem keresve a kellemetlen emlékeket.

Már pedig az ilyen falusi idillekre mindig kellemetlen visszagondolni. Kellemetlen még akkor is, ha a letépett liliom talál valami liberálisabb gondolkozású legényre, a ki feleségül veszi, de még bosszantóbb a másik eset, mikor az elhervadt ártatlanság nem bírja becsületét túlélni és a nélkül, hogy valaha könyvekben erre utmutatást olvasott volna, elemészti magát. - Ugy látszik, Csermák idillje is tragikus végű volt, és Bacsó konstataulta, hogy ez nagyon rossz emlék lehet. Míg fiatal az ember, még csak hagyján, de mikor napról-napra közelebb látja magához ama kikerülhetetlen utolsó leszámolást, gyakran fölriad álmából arra a gondolatra, hogy megölt egy embert, a ki őt szerette, s a ki nagyon jó volt valaha hozzá.

És semmiképpen sem akart e virágzó, szép tavaszi napon a dologról beszélni. Elfordult a sirtól és szórakozottan csapdosta botjával a temető virágait.

Csermák úgy olvasott barátja arcában, mintha elmondta volna mindazt, a mit gondolt.

- Nagyon tévedsz, barátom, - mondta és még egyszer visszanézett a behorpadt sirra. - Én nem akarok Don Juan-féle lelki gyötrelmekkel mulattatni, az a kis leány, ki itt fekszik mögöttünk, tiz éves korában halt meg.

Bacsó csodálkozva hallgatta barátját, a mint tovább beszélt.

- Ne hidd, hogy a szomorúságnak csak árnyéka is él szívedben. *Akkor?!... Akkor persze kétségbeestem és el akartam pusztulni, ma azt sem tudom rá mondani: „szegény”. Szegény?! Hát bánnám én, ha én feküdnék ott lent mélyen és ő sétálna a sirom mellett?!*

Csend volt egy pillanatig, aztán megint csak Csermák beszélt.

- Mert nincs szebb dolog, mint fiatalon, ártatlanul halni meg. Mikor még bizni tudunk Isten végtelen jóságában és embertársaink soha be nem gyógyuló, vigasztalhatatlan bánatában. Az a kis leány abban a hitben halt meg, hogy lelkét egyenesen a jó Isten veszi kezébe, és hogy én örökké fogok utána sirni. Tudod, mit üzent utolsó órájában nekem: „Mondják meg az urfinak,

hogy ne busuljon utánam”. Ha még egypár évet élt volna, belátja, hogy üzenete teljesen fölösleges volt.

- Komédiázol, - vágott közbe Bacsó, - hiszen még most is meg vagy indulva.

- Nem kívánhatod, hogy közömbösen beszéljek, mikor arról a teremtsérről van szó, kit legjobban szerettem az egész világon. Igen, ma már érett fővel merem állítani, hogy soha semmiféle emberi teremtés, sem férfi, sem nő, beleszámítva az édesapámat és édesanyámat, nem állt olyan közel a szívemhez, mint ez a halott, a ki már husz éve fekszik lent a sirban.

- Te komolyan veszed az ilyen gyermekszerelmet?

- Tizenkét éves voltam és tudtam, éreztem, hogy ez a boglyas, szöske gyermek hozzám tartozik és hogy mellettem kell lennie, mindig, az egész életen keresztül. Igen, én biztosan tudom, hogy ő volt a lelkem párja, mert soha semmiféle férfi vagy nő iránt nem éreztem többé azt az érzést, a mit iránta. És ma is, ha olyan szédítő, nagy ürességet érzek magam körül és félve, borzongva nézek körül, biztosan tudom, hogy ez a szédítő üresség, ez a kétségbeejtő magányosság rögtön megszűnnék, ha még egyszer megfoghatnám homokot turkáló, barna kis kezét.

Mert így kezdődött az egész dolog, a homokturkálással. Édesapám, az egyetlen vagyonos és uriember a faluban, egy kocsis sárga homokot hozatott a számomra, hogy abban turkáljak, játszak. Akkoriban azt tartották az orvosok erről a bolondságról, hogy egészséges. Én nem sokat törődtem az egész számársággal, harmadik napon már nagyon untam a dolgot. Ekkor azonban észrevettem, hogy a falusi gyermekek lopkodni kezdik a homokomat és ez új értéket kölcsönzött a megunt és elhanyagolt játéknak.

Erős, izmos fickó voltam, a mellett erőszakoskodó és meglehetősen kegyetlen. Ott álltam lesben a nagy eperfa alatt, rendesen megcsiptem a tolvajt és irgalmatlanul elvertem. Volt egy erős, szíjból készült ostorom, ezzel néha oly kegyetlenkedést vittem véghez, hogy ma is megvetem magamat miatta. A legcsodálatosabb az volt, hogy a falusi fiúk, még ha erősebbek voltak is nálam, sohasem mertek szembeszállni velem. Az ő szemükben mindig az urfi voltam, így szent és sérthetetlen. Határozottan jól esnék, ha vissza tudnék rá emlékezni, hogy egypár derekas pofont én is kaptam, de egy sem mert megütni.

A veszedelem még növelte a gyermekek érdeklődését. Alig mult el nap, hogy valaki be ne lopódzott volna a kertbe, homokot lopni. Ha nem állok lesbe az ostorral, valószínűleg senki sem törődik vele, de így, mert veszedelmes volt a hozzájutás, izgatta érdeklődésüket.

Egy júniusi délután kékruhás, kis szőke leány lopódzott be a kertbe. Egy piros keszkenő volt nála, ebbe tette a lopott homokot. Magamban jót nevettem és hagytam, hogy dolgozzék. Mikor készen volt munkájával és fölemelte a kendőt, hirtelen mellette termettem és megragadtam vézna kis karját.

A többi leány ilyenkor már elkezdte a sikoltozást és könyörgést, ez nem szólt semmit. Halálsápadt lett az arca és nagy kék szemét elborította a könny, de különben oly merevül és mozdulatlanul állt helyén, mintha a rémület márványnyá változtatta volna.

Én már csak arra emlékezem, hogy kiesett az ostor fölemelt kezemből.

A kis leány lehajolt s alázatosan, engedelmesen fölvette és átnyújtotta az ostort. Az arca egészen fakó volt, nem mert mozdulni, nyilván a verést várta.

Én pedig, a nélkül, hogy tudtam volna miért, halálosan szégyenkeztem. Legjobban szerettem volna elbujni valami olyan helyre, hol senki sem talál rám.

- Vidd haza a homokot, - mondtam aztán pár pillanatnyi csönd után.

- Az urfi nem haragszik? - kérdezte halkan, remegve.

- Nem. Elviheted, a mit összeszedtél. Aztán bejöhetsz máskor is, neked mindig szabad homokot vinni, annyit, a mennyit akarsz, érted?

- Igenis. Köszönöm szépen.

Félénken, lassan tipegett, én utána bámultam. Mikor a kertajtónál volt, hirtelen, mintha valami belső erő kényszerítene, utána futottam. Megijedt. Azt hitte, hogy meggondoltam magam és mégis meg fogom verni.

- Hogy hívják téged?

- Balog Zsófia.

Tovább akart menni, de én nem birtam elereszteni.

- Engem meg Lorádnak hívják, - mondtam, csak hogy még föltartóztassam.

Zsófia nevetett.

- Hiszen én tudom az urfi nevét, az urfi nevét mindenki tudja.

- Eljössz holnap homokért, Zsófia?

- Ha az urfi nem haragszik, eljövök.

Ettől a naptól kezdve mindennap eljött három hétig. Eljött kora délután és én sohasem eresztettem el késő estig. Ennek a három hétnek az emlékezetét soha semmiféle más érzés nem bírta kitörölni a szivemből.

Nem voltam modern gyermek, honnan sejthettem volna, hogy szerelmes vagyok? Néha vad kétségbeesés fogott el a gondolatra, hogy szeptemberben vissza kell mennem a gimnáziumba, de Zsófia megvigasztalt, hogy utánam szökik és én biztam szavában.

Augusztus végén, mikor Zsófikának már készülnie kellett volna a szökésre, hirtelen egy vendég köszöntött be falunkba: a difteritisz. Engem eltiltottak a falusi gyermekektől, Zsófikának nem volt szabad többé bejönni a kertbe.

Tomboltam dühömben és fájdalmamban. Este sikerült kiszöknöm az udvarból, egyenesen a Balogék nádfedeleles házikójukhoz futottam.

- Zsófia beteg, - mondta Balogné, kisírt szemmel.

Be akartam menni, de az asszony nagyon lelkiismeretes, jóra való teremtés lévén, nem eresztett be. Keserves zokogásra fakadtam és döngetni kezdtem az ajtót.

- Zsófia rosszul lesz a lármától, - mondta Balogné és nekem lehanyatlott mind a két kezem.

Odahaza valahogyan megtudták szökésemet és e perctől fogva valóságos rab voltam apám házában.

De azért a temetésére mégis kiszöktem.

Hogy tudtam meg, a cselédek pletykájából, szülőim szomorú, titkos integetéseiből, vagy csak úgy megsugta a szívem? Annyira szerettem, hogy ezt sem tartom lehetetlennek, annyi bizonyos, hogy ott voltam a Zsófia temetésén.

Láttam, a mint leeresztették a kis koporsót, hallottam a hantok dübörgését s ott, akkor, tizenkét éves koromban tudtam, hogy lelkem jobbik részét tették le a sirba és ma sem mondhatok

egyebet, mint hogy igaz volt, a mit ott a sirnál éreztem. Szerettem, szerettek. Vétkeztem igen jó nők ellen; és volt alkalmam megismerni a poklot az asszonyi gonoszságban és csalfaságban. És ma mégis tudom, hogy mindaz játék, hazugság volt. Az igazi az, a ki ott fekszik kint a sirban husz év óta. Az ember tizenöt éves korában leéli egész életét, a mi azután jön, az csak ismétlés, de sohasem olyan igaz, olyan tiszta, olyan benső, mint a mi először történt. A mostani eszemmel azt is belátom, hogy nagyobb jó nem érhetne az én hajdani, kis szerelmes leányomat, mint hogy oly tisztán és ártatlanul adta át lelkét az ő urának és teremtmőjének, mint a hogyan el lett bocsátva tőle.

Az illuzió.

A hirneves orvosprofesszor beszélni kezdett vendégének:

- Illuzió, barátom, minden: a boldogság, a szerelem, az élet... Most pedig azt ne higgyed, hogy én azzal a boldog öntudattal mondtam ki e banalitást, hogy egy nagy fölfedezéssel gazdagítottam az emberiséget. Minden igazság ócska, mentül igazabb, annál régiebb; de te éppen a boldogságról beszéltél: hát én láttam egyszer egy boldog embert. Ez az ember a világ legnyomorultabb teremtménye volt, de illuziói oly erősek, hogy a valóság józan realitásával vették körül.

Intelligens szegény családból származott. Környezetétől hallottam, hogy hajdan ő volt a család szemefénye és reménybeli támasza. Zseniális fiúnak tartották, de, azt hiszem, ítéletüket nagyban befolyásolta a szeretet, a büszkeség. Én már csak degenerált állapotában láttam és így véleményt erről mondani nem tudok. Egy testben-lélekben megtört ember, kinek akaraterjét, morális érzékét teljesen tönkretette az ital meg a kártya. Kevés olyan piszok van a világon, melyben ő ne hentergett volna, és mégis azt hiszem: valaha tényleg tehetséges ember lehetett.

Természetesen, nem az igazi tehetségekből való, ezeknek lelkében mindig van annyi energia, mely nem engedi őket a züllésig sülyedni, mint a hogy energia nélkül nem is lehet teremteni, produkálni semmit. És ha őszinte akarok lenni, a lélek összes képességei közül, az akaratot becslöm legtöbbször, mely bizony inkább állati tulajdonság. De mindegy, ez az erő, mely az emberi lélek szép és rút tulajdonságait összetartja, fékezi, kedveszerinti irányba tereli. Ezért hiszem, hogy minden alkotó embernek, még a leglágyabb lelkű lírai poétának is, valami nagy, titkos, belső energiával kell birnia.

De hogy visszatérjek az én emberemre, mégis azt hiszem, volt benne valami. Erre vallott rettenetes nagy fantáziája, melyhez hasonlót alkotó művészemberben sem igen láttam, erre vallott illuzióinak erőssége, melyek boldog pillanataiban a valóság józan realitásával vették körül és fölemelték a piszokból, a sárból, a nyomorból, melyben tengődött.

Ismertem édesanyját és két szép fiatal leány hugát. Milyen fájdalmas volt nekik, a lassu kiábrándulás a család támaszából. Mikor én megismerkedtem velük, a leányok, Klára és Erzsike, már tisztában voltak mindennel. De az anya a szeretet örökös reménykedésével, még mindig várt valamit a jövőtől. Legalább beszédje erre mutatott. A leányok ilyenkor szomorúan néztek egymásra, aztán reám, hallgattak gyöngéden, kegyeletesen, tekintetükkel könyörögve nekem, hogy hallgassak én is.

Pedig ez a hallgatás sok áldozatukba került. A család szegény volt, Erzsike tanítónőnek ment, Klára otthon varrt, jövedelmük nagyobb részét a bátyjuk költötte el, a ki egyre-egyre jobban sülyedt már, mikor én hozzájuk jártam, nem lakott velük. Később a büntető-törvénykönyvvel volt valami baja és egy időre az állam gondoskodása megmentette tőle a szegény családot, de aztán megint visszakerült és ott folytatta életét, a hol elhagyta.

Ezekben a szomorú napokban történt, hogy Klárától levelet kaptam. A levélben csak ennyi volt: - Kérem keressen föl azonnal! - Mindjárt gondoltam, hogy baj van. Minden héten volt egy bizonyos napom, mikor föl szoktam keresni őket. Ismertem Klárát, hogy hiába nem hivat. Megdöbbenően nagy energia lakott ebben a karcsú, huszesztendő leányban, a ki ugyyszólván, az apa helyét pótolta a szerencsétlen kis családban. Édesanyja és Erzsike készséggel vetették alá magukat akaratának, egyben ráhárítván a felelősséget mindenért, minthogy ők ezt ugyis képtelenek lettek volna viselni. Az érdekes, halvány leány arcán néha mégis nagy szomorúság

látszott, mintha öntudatos, világos elméjével átlátta volna e sok szeretet, engedelmesség, ragaszkodás nagy önzését.

Mikor beléptem: az ő erős, becsületes kézszorításával fogadott. Oldalt a pamlagon ült Erzsike, szeme kisírva, látszott, hogy így könnyített fájdalmán. Klára határozott, biztos mozdulattal mutatott nekem helyet és rögtön beszélni is kezdett:

- Doktor ur, egy nagy szivességre kérnénk önt...

Sziből fakadó szavakkal biztosítottam, hogy rendelkezésére állok és boldog vagyok, ha ezt tehetem.

Meghajtotta fejét némán, méltóságteljesen, ez volt köszönete. Soha nőben még annyi méltóságot nem láttam, mint ebben a leányban, a ki másoknak varrt pénzért, kinek ujjain, ha kezet szorítottam vele, mindig érezni lehetett a tűszurások helyét. Abszolút nem volt e helyre való, hova a sors helyezte; de azok közül az emberek közül való, kik minden körülmények közt megállják helyüket, erősen, büszkén, kitartóan, saját egyéniségükkel kölcsönözve fényt és méltóságot az állásnak, melyet betöltenek.

- Doktor ur, - kezdte az ő szép althangján, - a bátyámról van szó, mi már beláttuk Erzsikével, hogy ő már el van veszve...

Vékony, finom ajka megremegett, s látszott rajta, hogy a kitörni akaró zokogás kínozza, de aztán összeszedte magát és folytatta:

- Minket már félesztendeje, hogy föl sem keresett, csak híreket hallunk róla, napról-napra rosszabbakat... Olyan helyeken tartózkodik, hogy mi leányok föl nem kereshetjük; rendes lakása már nincs hónapok óta... azért önt kérjük, doktor ur...

Elakadt a szava, én fölálltam és meghajtottam magam:

- Engedje befejeznem, a mit önnek látom, nehezére esik elmondani. Azt akarja, hogy fölkeressem a bátyját és beszéljek vele?

A szegény leány egy hirtelen mozdulattal eltakarta arcát és fojtott hangon mondta:

- Oh, milyen utálatos! Oh, milyen rettenetes, mikor a piszkos ruhát a piacon kell szétteregetni, idegen emberek előtt!

- Higgye el, méltánylom fájdalmát, de ha kegyed idegennek tart is engem, én sohasem tartottam önnel és családjával szemben magamat annak.

Klára hirtelen mozdulattal nyújtotta nekem mind a két kezét:

- Bocsásson meg, a fájdalom rosszát tesz. - Arra akarom kérni, menjen el bátyámhoz és mondja meg neki, - itt erősen és komoran csengett a hangja, - hogy hagyja itt a várost, mert innen el *kell* mennie.

Erzsike hangosan sirni kezdett és Klára valamivel szelidebben folytatta:

- Mondja meg neki, hogy mi nem gyűlöljük, nem haragszunk reá, s ha rólunk volna szó, tovább türnénk a gyalázatot érte, miatta... de édesanyánkat öli meg, ha itt marad. El kell innen mennie, mert az az asszony, a ki nem szünt meg őt szeretni, elemészti magát miatta, ha látja, ha hallja, ha folyton szeme előtt van pusztulása. Menjen innen messze - messze, nekem van pár száz forint megtakarított pénzem, azt odaadom neki, hogy elmehessen valamerre. Ha nem lesz itt, hazudni fogok róla az édesanyánknak, hogy más ember lett, jó ember lett és imádkozunk a jó Istenhez, hogy hazugságunk még valaha valóra is váljon.

Szó nélkül meghajtottam magam és elindultam fölkeresni azt a szerencsétlen embert. Egy külvárosi korcsmában találtam rá. A hideg téli éjszakában sokáig kellett csavarognom, míg végre megleltem. Ott aludt, egy asztalra hajtva fejét, előtte üres üvegek, körülötte a rettenetes atmoszféra, a külvárosi korcsmák levegője, mely nemcsak a tüdőt teszi tönkre, hanem az idegeket, a lelket is. Elég ezt a levegőt egy esztendeig szivni, hogy az ember mint perfekt, kész gazember kerüljön ki a világba.

Vállára tettem kezemet, fölriadt. Egypárszor látott már még a régebbi időkben, beszélni kezdtem hozzá:

- Nővéreitől jövök, kéri, hogy menjen el innen, édesanyját teszi tönkre, ha itt marad. A szegény leányok nem is gondolnak magukra, de önnek kellene gondolni rájuk. Klára felajánlja önnek megtakarított pár száz forintját, menjen el innen, próbáljon meg új életet kezdeni, talán még lehet...

Reám nézett nagy, elborult szemével, és hidd el, hogy józan volt, teljesen józan, mikor esküdni kezdett.

- Új életet fogok kezdeni, mondja meg a leányoknak... Klárának különösen, hogy mindent megteszek értük. Elmegyek innen messzire, és majd csak akkor fogják híremet hallani, ha büszkékké lesznek reám. Mondja meg Klárának, hogy nem kell a pénze, követ fogok hordani, napszámba fogok menni és önerőmből építem föl saját életemet. Nemcsak a magamét, az övéket is. Ismerem kötelességemet. Ha eddig gazember voltam is, még egy hosszú élet áll előttem a jóvátételre. És én jóvá fogok tenni mindent. Én vagyok a férfi: kötelességem a róluk való gondoskodás, hiszen végtére is még egy egész élet áll előttem, mondja meg nekik, hogy mindent jóvá teszek.

Ahogy ott fogadkozott a korcsma bűzös, undorító levegőjében, kipirult az arca, csillogott a szeme. Nem mondhatnám, hogy hittem neki, de mégis föléledt szívémben a remény, - hátha?... Jóvá tenni mindent? Családjával szemben kötelességét teljesíteni? Ez természetesen csak amolyan szóbeszéd volt; de hátha még a maga iránt való kötelességét teljesíthetné és megmentené a családját a további szegénytől és áldozatoktól, ez a legtöbb, a mit tőle várni lehetett.

A hideg téli éjszakában felöltő nélkül akart kijönni. Valóságos szégyenkezéssel vallotta be, hogy a télikabátja a pincérnél van zálogban. Ez a szégyenkezés reménynyel töltött el, kiváltottam kabátját és elindultunk együtt a fehér éjszakába.

Ott künt elmondtam neki, hogy segítségére leszek új élete megállapításánál. Összeköttetéseim révén talán betehetem valami kishivatalnoknak a vasúthoz, ott szerényen, tisztességesen megélhet. Iparkodtam vele úgy beszélni, mint egy jóra való emberrel, nem éreztettem vele abból a pártfogó hangból semmit, melynek bántó volta ellenségünké teszi azt, a kivel jót tettünk. És soha érdekesebb tanulmányom nem volt, mint ennek a nyomorult, erkölcsi tartalom nélkül való embernek hirtelen átváltozása.

- Igen, igen, ez nagyon jó lesz, azután - folytatá fönhéjazó hangon, - nincs szükségem az ön jóakarására. Méltányolni fogják az én tehetségemet minél előbb! Csak meg kell mutatnom, ki vagyok és én meg fogom mutatni! Kivesznek abból az alárendelt állásból, melyről ön beszélt és osztályvezető leszek, itt azután könnyű lesz a miniszter figyelmét magamra vonnom, az igazgató öreg ember s ki tudja, végre is nem lehetetlen...

Mire kiértünk a kis külvárosi utcából, már a vasutak elnökigazgatója lett és jól emlékszem, mérges szemeket vetett rám, ki őt egy nyomorult irnoki állásba akarom dugni. Mely állás különben még igen kétséges volt és minden befolyásom latbavetésével lehetett volna csak megszerezni, miután a fráter meglehetősen ismerős figura volt mindenütt.

- Nos, - folytatá, - ha igazgató leszek, édesanyámnak fejedelmi kényelmet biztosítok, a leányokat férjhez adom, a jó barátaimról gondoskodom, sőt önről sem fogok megfeledkezni, bizhatik benne...

Én csak néztem a szerencsétlent, milyen komolyan veszi a chimerákat, milyen irigyelnivaló realitással beszél róluk. Nem, abszolút fogalma sincs róla, hogy álmodik! Fantáziája meg-eleveníti, pozitív dolgokká varázsolja az elérhetetlent és mondd, de őszintén, nem volt-e jogom irigykedni rá, hiszen a koldus, ha királynak képzei magát, bizony az is! A szubjektív meggyőződés a világ, a boldogság, az élet! Ha ez a nyomorult, tönkrement, emberi társadalomból kiüzött teremtes jónak, becsületesnek, nagylelkűnek, hatalmasnak látja magát, vajjon nem az-e? Végre is nem közömbös-e előtte, hogy mint vélekedem róla én, te s a többi emberek, ha őt illúziói a valóság józan realitásával veszik körül, ha fantáziája oly erős, hogy egy világot képes maga elé teremteni? Egy világot, melynek ő a középpontja, hol éppen olyan jó, hű, igaz és nemeslelkű, mint a milyen nyomorult, hitvány féreg itt az igazi életben.

Kikisértem a vasutig, elláttam pénzzel, a miből egy ideig, - mig be nem tettem valahová, - eltarthatja magát. Megköszönte jószágomat és igaz könnyek ragyogtak szemében. Nyomban utána fölemelte fejét és biztosított majdani pártfogásáról. Megüzente a leányoknak, hogy mit fog tenni értük, kért, hogy édesanyjának csókoljam meg kezét helyette és - egy hét múlva ott találtam rá újra a külvárosi korcsmában, a pénzemnek három nap alatt a nyakára hágott. Kabátja megint a pincér birtokában. Ő pedig ott ült egy csomó börtönviselt, körözött, vagy lejtőn most rohanó, ittas, züllött ember közt és különböző nagy hivatalokra nevezte ki őket.

-&-